

ΤΕΙΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ / ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ

Πτυχιακή εργασία

**Σχολικός Διαδικτυακός Εκφοβισμός - Ασφάλεια
στο Διαδίκτυο: Μελέτη Περίπτωσης σε τρία
Γυμνάσια του Νομού Αχαΐας.**

Χρήστος Τέγας
ΑΜ 16549

Επιβλέπων καθηγητής
Νικόλαος Καρούσος

Μεσολόγγι 2019

Μεσολόγγι 2019

Η έγκριση της πτυχιακής εργασίας από το Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων/Μεσολογγίου του ΤΕΙ Δυτικής Ελλάδας δεν υποδηλώνει απαραίτητως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Τμήματος.

Περίληψη

Σχολικός εκφοβισμός μπορούμε να πούμε ότι είναι η συστηματικά επιθετική συμπεριφορά προς ένα άτομο που δυσκολεύεται ή δεν είναι σε θέση να υπερασπιστεί τον εαυτό του απέναντι στους δράστες όπως επίσης οι επαναλαμβανόμενες επιθέσεις και η διαφορά ισχύος που αποτελούν το σήμα κατατεθέν στο σχολικό διαδικτυακό εκφοβισμό.

Δεν πρόκειται για μεμονωμένες περιπτώσεις αλλά για μια μάλλον μόνιμη σχέση που αναπτύσσεται μεταξύ δράστη και θύματος στην οποία φαίνεται να εμπλέκεται και κύκλος συμμαθητών, πρόκειται δηλαδή για ενεργητική και στοχευμένη εχθρότητα και αποτελεί παγκόσμιο φαινόμενο: περίπου το 10% των παιδιών και των εφήβων παγκοσμίως βρίσκονται στη θέση του θύματος.

Πρόκειται για στρατηγική που χρησιμοποιείται προκειμένου να αποκτήσει κάποιος κύρος και εξουσία σ' έναν κύκλο συμμαθητών.

1. Οι δράστες θεωρούνται συνήθως δημοφιλείς
2. Διατηρούν το κύρος τους
3. Και το αυξάνουν με την πάροδο του χρόνου

Τα άτομα που επιλέγονται ως θύματα είναι υποχωρητικά, ανασφαλή, φυσικά αδύναμα και η θέση τους στην ομάδα είναι επισφαλής. Οι δράστες όταν δεν αντιμετωπίζονται επιδεικνύουν τη δύναμή τους κατ' εξακολούθηση και επιβεβαιώνουν το υψηλό τους κύρος στην ομάδα.

Στη ρίζα της κοινωνικής δομής του φαινομένου υπάρχει η επίδειξη δύναμης/εξουσίας, δηλαδή χρειάζονται μάρτυρες, και τα περισσότερα περιστατικά γίνονται ενώπιον μιας ομάδας συμμαθητών, ενώ υπάρχουν οι ρόλοι των συμμετεχόντων με τις εξής εκφάνσεις και ποσοστά: Εμπυχωτές του δράστη 20%, Βοηθοί του δράστη 7%, Υπερασπιστές του θύματος 17%, Παρευρισκόμενοι 24%.

Η συμπεριφορά των παρευρισκόμενων σε ατομικό επίπεδο μπορεί να αποσκοπεί σε βραχυπρόθεσμα-μακροπρόθεσμα αποτελέσματα. Τα θύματα που έχουν υποστήριξη προσαρμόζονται καλύτερα στο σχολικό περιβάλλον και η πιο αρνητική ανάμνηση που σχετίζεται με τον εκφοβισμό είναι ότι «κανείς δεν νοιάζεται». Σε επίπεδο σχολικής τάξης έχουμε εκδήλωση φαινομένων σχολικής βίας πιο συχνά μέσα στις αίθουσες γιατί εκεί οι δράστες παροτρύνονται από πολλούς συμμαθητές.

Περιορισμό του φαινομένου μπορούμε να έχουμε

- ✓ Αν επηρεάσουμε την συμπεριφορά των «θεατών/μαρτύρων» θετικά προς τα θύματα, τότε θα περιοριστεί η επιβεβαίωση που αντλούν οι δράστες και συνεπώς θα ελαχιστοποιηθεί το κίνητρό τους.
- ✓ Τα θύματα νοιώθουν την ανάγκη της εποπτείας των ενηλίκων στο σχολείο. Κάποιος να τους ακούει και να βοηθάει.
- ✓ Οι δράστες πρέπει να λογοδοτήσουν για την απαράδεκτη συμπεριφορά τους και να αντιμετωπιστούν.

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	v
1. Σχολικός διαδικτυακός εκφοβισμός.....	1
A. Θεωρητικό Μέρος.....	1
1.1. Εισαγωγή	1
1.2. Οι Διαστάσεις της σχολικής βίας και εκφοβισμού	3
1.2.1. Νομικές διαστάσεις.....	3
1.2.2. Παιδαγωγικές διαστάσεις.....	5
1.2.4. Κοινωνικές διαστάσεις.....	10
1.3. Παράγοντες που συντελούν στην παιδική επιθετικότητα	11
1.5. Φύλο και σχολικός εκφοβισμός	14
1.6. Μορφές σχολικού εκφοβισμού	15
1.7. Παράδειγμα αντιμετώπισης σχολικού εκφοβισμού	18
1.8. Διαδικτυακός Εκφοβισμός	20
1.8.1. Εισαγωγή.....	20
1.8.2. Θεωρητική Ανασκόπηση Πεδίου.....	22
1.8.3. Μέσα διαδικτυακού εκφοβισμού.....	23
1.8.4. Μορφές διαδικτυακού εκφοβισμού.....	24
1.8.5. Οι ρόλοι στον διαδικτυακό εκφοβισμό.....	24
1.8.6. Συνέπειες διαδικτυακού εκφοβισμού.....	26
1.8.7. Έρευνες για τον διαδικτυακό εκφοβισμό.....	28
1.8.8. Αντιμετώπιση του διαδικτυακού εκφοβισμού.....	30
B. Ερευνητικό Μέρος.....	32
1.1. Η Έρευνα για το σχολικό εκφοβισμό	32
1.1.1. Στόχοι – μεθοδολογία – ερωτηματολόγιο.....	33
1.1.2. Επεξεργασία και ανάλυση δεδομένων.....	34
1.1.3. Συμπεράσματα.....	40
1.1.4. Περιορισμοί της Έρευνας.....	40
1.1.5. Προτάσεις για μελλοντική Έρευνα.....	41
2. Ασφαλές Διαδίκτυο.....	43
A. Θεωρητικό Μέρος.....	43
2.1. Εισαγωγή	43
2.2. Κίνδυνοι στο διαδίκτυο	45
2.2.1. Chat Rooms.....	47
2.2.2. Φυσικές παθήσεις.....	49
2.2.3. Εθισμός.....	50
2.2.4. Αποξένωση από τον πραγματικό κόσμο.....	51

2.2.5.	Παραπληροφόρηση	52
2.2.6.	Υποκλοπή προσωπικών δεδομένων	53
2.2.7.	Αποπλάνηση	54
2.2.8.	Παιδική πορνογραφία	55
2.2.9.	Διαδικτυακός Εκφοβισμός	56
2.2.10.	Ηλεκτρονικός τζόγος	58
2.2.11.	Ιοί	59
2.2.12.	Παραποίηση γλώσσας.....	60
2.2.13.	Ακατάλληλο Περιεχόμενο	61
2.2.14.	Ανεπιθύμητα Μηνύματα	62
2.2.15.	Παραβίαση Ιδιωτικότητας	63
2.2.16.	Κοινωνική δικτύωση.....	67
B.	Ερευνητικό Μέρος	68
2.3.	Η Έρευνα	68
2.3.1.	Στόχοι – μεθοδολογία – ερωτηματολόγιο	69
2.3.2.	Επεξεργασία και ανάλυση δεδομένων.....	70
2.3.3.	Συμπεράσματα	72
2.3.4.	Περιορισμοί στην έρευνα	74
2.3.5.	Προτάσεις για μελλοντική έρευνα.....	74
3.	Βιβλιογραφία	76
Πίνακας 1: Παράγοντες κινδύνου ενίσχυσης φαινομένων ενδοσχολικής βίας. Προσαρμογή από Καραβόλτσου, (2013).....		
		12
Πίνακας 2: Τόπος πραγματοποίησης εκφοβισμού ανά χώρα συμμετοχής. European Antibullying Campaign (2012).....		
		13
Πίνακας 3: Θύτες και θύματα σχολικού εκφοβισμού στην Ελλάδα, σε σύγκριση με τον μέσο όρο των χωρών HBSC/ WHO ανά φύλο και ανά ηλικία (%) (Κοκκέβη κ.ά., 2012)..		
		15
Εικόνα 1: Οι βασικές διαφορές και ομοιότητες μεταξύ παραδοσιακού και διαδικτυακού..		
		22
Εικόνα 2: ΕρωτηματολόγιαΜορφή I.....		
		34
Εικόνα 3: Διαγράμματα Έρευνας I.....		
		40
Εικόνα 4: Ερωτηματολόγια Έρευνας II.....		
		70
Εικόνα 5: Διαγράμματα Έρευνας II		
		72

1. Σχολικός διαδικτυακός εκφοβισμός

A. Θεωρητικό Μέρος

1.1. Εισαγωγή

Ο εκφοβισμός είναι η εκούσια και συνειδητή επιθυμία να προκληθεί βλάβη σε κάποιο άτομο και να του δημιουργηθούν αισθήματα πίεσης και στρες. Όποιος επιθυμεί να βλάψει κάποιον και έχει συνείδηση της βλάβης που επιθυμεί να προκαλέσει χαρακτηρίζεται ως δράστης bullying, «bully», δηλαδή νταής. (Ευρωπαϊκή Καμπάνια, 2012).

Η διαφορά μεταξύ ανάλογων συμπεριφορών στο παρελθόν με αυτές του σήμερα έγκειται τόσο στη σοβαρότητα, το μέγεθος και στην ένταση των επιθέσεων, όσο και στους τρόπους αλλά και στις συνέπειες αυτών, οι οποίες σε κάποιες περιπτώσεις φτάνουν μέχρι και στο θάνατο. Γενικά, τρία κριτήρια προσδιορίζουν μία πράξη ως "εκφοβισμό": Πρώτον, η έννοια της επιθετικότητας, δεύτερον, η χρονικά επαναλαμβανόμενη μορφή και τρίτον, ό,τι αφορά μία διαπροσωπική σχέση, η οποία χαρακτηρίζεται από ανισορροπία εξουσίας ή δύναμης. Το τελευταίο αυτό στοιχείο είναι ιδιαίτερα σημαντικό καθώς μπορεί να λειτουργήσει ως διαχωριστικό στοιχείο ανάμεσα στις συμπεριφορές bullying και σε άλλες μορφές επιθετικής ή βίαιης συμπεριφοράς (Rigby, 2002 Ευρωπαϊκή Καμπάνια, 2012, Ψάλτη κ.ά., 2012·Duncan&Rivers, 2013 Καραβόλτσου, 2013).

Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Καμπάνια (2012), το φαινόμενο του bullying μπορεί να αφορά κάθε μορφής βίας (σωματική, συναισθηματική, λεκτική), καθώς και προσπάθειες συκοφάντησης, αποκλεισμού και απομόνωσης που γίνονται με τη φυσική ή όχι παρουσία των εμπλεκομένων. Από σχετικές έρευνες σε διάφορα μέρη του κόσμου διαπιστώνεται ότι περίπου το 15% των μαθητών έχουν βιώσει εκφοβιστικές συμπεριφορές, ενώ αυτές παρουσιάζονται σε μεγαλύτερη συχνότητα όταν τα παιδιά είναι μεταξύ 8 έως 15 ετών (Guerraetal., 2011).

Στην Ελλάδα, 1 στα 10 παιδιά εκτίθεται σε εκφοβιστικά περιστατικά, ενώ οι συχνότερες μορφές εκδήλωσης του φαινομένου, είναι η λεκτική βία, η σεξουαλική παρενόχληση, η σωματική βία και ο κοινωνικός αποκλεισμός (Ασημακόπουλος, κ.ά., 2000·Ψάλτη, κ.ά., 2012). Σύμφωνα με πρόσφατα στοιχεία το 8,5% των εφήβων στη χώρα μας δηλώνει ότι υφίσταται σχολικό εκφοβισμό 2-3 φορές το μήνα, ενώ σχεδόν το 16% (κυρίως αγόρια) δηλώνει ότι εκφοβίζει άλλους. Τα τελευταία χρόνια δε παρατηρείται αυξητική τάση αυτών

των ποσοστών (Κοκκέβη, κ.ά., 2010). Απ' ότι διαφαίνεται από τα ερευνητικά δεδομένα, το φαινόμενο του εκφοβισμού τείνει να παίρνει μεγάλη έκταση στο ελληνικό σχολικό περιβάλλον (Ψάλτη, κ.ά., 2012).

Μια καινούργια μορφή σχολικού εκφοβισμού είναι ο διαδικτυακός εκφοβισμός, ο οποίος παίρνει τεράστιες και επικίνδυνες διαστάσεις, παρακάμπτοντας συχνά τον παραδοσιακό εκφοβισμό.

Ορίζουμε το διαδικτυακό εκφοβισμό δίνοντας του τις διαστάσεις που πρέπει και τονίζοντας τη σημασία ενασχόλησης και ανάλυσής του. Επιπλέον ολοκληρώνουμε τον ορισμό αναφερόμενοι στα μέσα που χρησιμοποιούνται, που δεν είναι άλλα παρά το διαδίκτυο και τα παρεπόμενά του. Οι μορφές του σχολικού διαδικτυακού εκφοβισμού είναι πολλές καθώς το διαδίκτυο ενέχει παραμέτρους που αυξάνονται με άμεσους αποδέκτες κυρίως εφήβους και νέους.

Όπως στον παραδοσιακό εκφοβισμό έτσι και στο διαδικτυακό οι ρόλοι του θύτη, του θύματος και του παρατηρητή παραμένουν σταθεροί, μόνο που σ' αυτήν την περίπτωση εκφοβισμού, οι διαστάσεις των ρόλων είναι μεγαλύτερες με πιο μεγάλη διάχυση, επιφέροντας αποτελέσματα ιδιαίτερα επικίνδυνα σε βαθμό που ενίοτε στοιχίζουν ανθρώπινες ζωές.

Επομένως η αναφορά στις συνέπειες είναι κάτι παραπάνω από απαραίτητη εφόσον ο διαδικτυακός εκφοβισμός αποτελεί σύγχρονο φαινόμενο κοινωνικής παθογένειας που αυξάνεται με ρυθμούς σχεδόν ανεξέλεγκτους, καθώς συνδέεται άμεσα με την ανάπτυξη και την αυξανόμενη χρήση τεχνολογικών-ηλεκτρονικών εργαλείων.

Οι έρευνες σε σχέση με το θέμα μας που κατά διαστήματα τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει επικεντρώνονται κυρίως στη συχνότητα, το φύλο, την ηλικία και το τόπο κατοικίας αυτών που συμμετέχουν με κάποιο ρόλο στο σχολικό διαδικτυακό εκφοβισμό.

Λαμβάνοντας υπόψη την υπάρχουσα στη χώρα μας νομοθεσία, καθώς και τη δημιουργία ειδικής μονάδας «Δίωξης ηλεκτρονικού εγκλήματος», καθιστούμε ο καθένας τον εαυτό του υπεύθυνο για την αντιμετώπιση τέτοιων φαινομένων που βαραίνουν τη σχολική κοινότητα, ώστε να μπορέσουμε να εξαλείψουμε σταδιακά το φαινόμενο.

1.2. Οι Διαστάσεις της σχολικής βίας και εκφοβισμού

Ο σχολικός εκφοβισμός και η βία αποτελεί ένα πολυδιάστατο φαινόμενο, που τείνει να εξαπλώνεται ανησυχητικά τόσο στην Ελλάδα όσο και διεθνώς, με τεράστιες αρνητικές συνέπειες ως προς τη διαμόρφωση «υγιών» αυριανών πολιτών. Για τον λόγο αυτόν, θα πρέπει να καταστεί σαφές το πλαίσιο διάγνωσής του και να αναλυθεί ως προς τις διάφορες διαστάσεις του, οι οποίες είτε αναφέρονται στα αίτια, ή στα αποτελέσματα, ή ακόμα και στην αντιμετώπιση της παθογόνου αυτής κατάστασης. Συγκεκριμένα, θα επιχειρηθεί η διερεύνηση του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού και της βίας ως προς τις νομικές, παιδαγωγικές, ψυχολογικές και κοινωνικές του διαστάσεις. Μάλιστα, σύμφωνα με το κοινωνικό-οικολογικό μοντέλο των Fried & Fried (1996), η επιθετικότητα των ανηλίκων που εκδηλώνεται με τη μορφή της σχολικής βίας είναι το αποτέλεσμα διαφόρων παραγόντων που επιδρούν στο ανήλικο άτομο, όπως ο πολιτισμός, η κοινότητα, το σχολείο, η οικογένεια και προσωπικά θέματα (Li, 2008). Επομένως, ο κίνδυνος που διατρέχει ένα άτομο να υπάρξει θύμα ή θύτης εκφοβισμού συνιστά μια σύνθετη αλληλεπίδραση μεταξύ ατομικών, διαπροσωπικών, κοινοτικών και κοινωνικών παραγόντων (Καραβόλτσου, 2013). Πρόκειται, λοιπόν, για ένα συστημικό, δυναμικό πλαίσιο, το οποίο δρα ως καθοριστικός παράγοντας στην ανάπτυξη του μαθητή-νεαρού ατόμου. Το πλαίσιο αυτό δύναται να παρέχει πλούσια ερεθίσματα και ευνοϊκές συνθήκες για μια ιδανική εξέλιξη (γνωστική, ψυχολογική, συναισθηματική, κ.λπ.) του ατόμου ή, αντίθετα, ακόμα και η ελλειμματική ή προβληματική σύσταση ενός και μόνο άξονα (πολιτισμός, κοινότητα, σχολείο, οικογένεια) του πλαισίου μπορεί να περιχαρακώσει το άτομο και να μην του επιτρέψει να καλλιεργήσει όλες του τις δυνατότητες.

1.2.1. Νομικές διαστάσεις

Στην ελληνική εκπαιδευτική νομοθεσία δεν υπάρχει κάποια πρόβλεψη για την παραβατικότητα ανηλίκων στο σχολείο και, ειδικότερα, για το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού. Στο νομοθετικό εκπαιδευτικό πλαίσιο δεν υπάρχουν σαφείς αναφορές για τις αρμοδιότητες των παραγόντων της εκπαιδευτικής διαδικασίας (Σχολικοί Σύμβουλοι, Διευθυντές σχολικών μονάδων, Εκπαιδευτικοί) απέναντι στα φαινόμενα της σχολικής βίας. Οι αρμοδιότητές τους και το πλαίσιο αντιμετώπισης και διαχείρισης περιστατικών σχολικού εκφοβισμού συνάγονται από τα γενικότερα καθήκοντά τους και τις υποχρεώσεις τους, όπως ορίζονται σε διάφορους νόμους και άρθρα που βρίσκονται διάσπαρτα σε διάφορα προεδρικά διατάγματα και υπουργικές αποφάσεις (Γραϊκός κ.ά., 2013).

Σε περιπτώσεις παραβατικότητας των ανήλικων μαθητών στο σχολείο εφαρμόζονται οι διατάξεις του Ποινικού Κώδικα που αναφέρονται στους ανηλίκους. Τον Απρίλιο 2015, με το άρθρο 8 του νόμου 4322/2015 τροποποιήθηκε το άρθρο 312 του Ποινικού Κώδικα που αφορά στην «πρόκληση βλάβης με συνεχή σκληρή συμπεριφορά» και αφορά και σε ανηλίκους. Συγκεκριμένα, όπως αναφέρεται: «1. Αν δεν συντρέχει περίπτωση βαρύτερης αξιόποινης πράξης, τιμωρείται με φυλάκιση, όποιος με συνεχή σκληρή συμπεριφορά προξενεί σε τρίτον σωματική κάκωση ή άλλη βλάβη της σωματικής ή ψυχικής υγείας. Αν η πράξη τελείται μεταξύ ανηλίκων δεν τιμωρείται εκτός αν η μεταξύ τους διαφορά ηλικίας είναι μεγαλύτερη από τρία (3) έτη, οπότε επιβάλλονται μόνο αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα. 2. Αν το θύμα δεν συμπλήρωσε ακόμη το δέκατο όγδοο (18ο) έτος της ηλικίας του ή δεν μπορεί να υπερασπίσει τον εαυτό του και ο δράστης το έχει στην επιμέλεια ή στην προστασία του ή ανήκει στο σπίτι του δράστη ή έχει μαζί του σχέση εργασίας ή υπηρεσίας ή το έχει αφήσει στην εξουσία του ο υπόχρεος για την επιμέλειά του ή του το έχουν εμπιστευθεί για ανατροφή, διδασκαλία, επίβλεψη ή φύλαξη έστω προσωρινή, αν δεν συντρέχει περίπτωση βαρύτερης αξιόποινης πράξης, επιβάλλεται φυλάκιση τουλάχιστον έξι (6) μηνών. Με την ίδια ποινή τιμωρείται όποιος με συστηματική παραμέληση των υποχρεώσεών του προς τα προαναφερόμενα πρόσωπα γίνεται υπαίτιος να πάθουν σωματική κάκωση ή βλάβη της σωματικής ή ψυχικής τους υγείας».

Περιστατικά τα οποία εμπίπτουν στον σωματικό, λεκτικό, κοινωνικό, ψυχολογικό, ρατσιστικό, σεξουαλικό και όλων των μορφών εκφοβισμό, που διαπράττονται από κάποιον μαθητή εις βάρος κάποιου άλλου μέσα στον σχολικό χώρο, αντιμετωπίζονται σύμφωνα με τις σχετικές διατάξεις του ισχύοντος από το 1979 προεδρικού διατάγματος, Π.Δ. 104/1979 «Περί σχολικού και διδακτικού έτους, υπηρεσιακών βιβλίων, εγγραφών, μετεγγραφών, φοιτήσεως, διαγωγής και τιμητικών διακρίσεων των μαθητών των σχολείων Μέσης Γενικής Εκπαιδευσεως».

Η εμφάνιση κρουσμάτων βίας μεταξύ των μαθητών στο σχολικό περιβάλλον, είτε πρόκειται για περιστατικά μικρής συχνότητας είτε μεγάλης, δεν πρέπει να μας αφήνει περιθώρια για εφησυχασμό. Οι μεμονωμένες και αποσπασματικές αντιδράσεις των εκπαιδευτικών σε κάποια μόνο περιστατικά ακραίας βίας δεν είναι δυνατόν να αναστρέψουν τέτοιες καταστάσεις και να εμφυσησουν στους μαθητές αξίες και στάσεις αναφορικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα και τον σεβασμό ως προς τον συνάνθρωπό μας. Είναι, πλέον, επιτακτική η ανάγκη θέσπισης ενός σαφούς πλαισίου πρόληψης και

αντιμετώπισης του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού, το οποίο θα υποστηρίζεται και θα τροφοδοτείται συστηματικά από εκπαιδευτικές πολιτικές και καλές πρακτικές

1.2.2. Παιδαγωγικές διαστάσεις

Ο σχολικός εκφοβισμός αποτελεί ένα ευρύτερο κοινωνικό φαινόμενο, που δεν αφορά μόνο ειδικές ομάδες ή μειονότητες, αλλά ολόκληρο τον σχολικό πληθυσμό. Ερευνητικά πορίσματα καταδεικνύουν τον καθοριστικό ρόλο που διαδραματίζουν το σχολικό κλίμα, η σχολική διοίκηση και οι παρεμβάσεις των εκπαιδευτικών στην αναχαίτιση ή στην εκδήλωση της βίαιης συμπεριφοράς από τους μαθητές (Χηνάς & Χρυσafiδης, 2000). Αναφορικά και σε διασύνδεση με την υποενότητα νομικές διαστάσεις, σχετικά με τις κυρώσεις που θα πρέπει να επιβάλλονται σε μαθητές που διαπράττουν επιθετικές ενέργειες εις βάρος των συμμαθητών τους, συστήνεται:

- ✓ Να αποφεύγεται η επιβολή αποβολών και η ποινικοποίηση της πράξης, εφόσον κρίνονται αναποτελεσματικές μέθοδοι από τις διάφορες ερευνητικές μελέτες. Το παιδί που εκφοβίζει, αφού έχει τιμωρηθεί με αποβολή, θα συνεχίσει να παρενοχλεί το θύμα του εκδικητικά για την ποινή που του επιβλήθηκε. Γενικά, ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να απαλλαγεί από το πρότυπο του 19ου αιώνα για τον σωφρονιστή παιδονόμο.
- ✓ Να μην επιζητείται η συμφιλίωση μεταξύ του δράστη και του θύτη, καθώς, σε περίπτωση επανάληψης, ο εκφοβιστής θα επιβεβαιώσει τη «δύναμη» και κυριαρχία» του, ενώ το θύμα θα βρεθεί σε ακόμα δυσμενέστερη θέση, ψυχολογικά, αν όχι και σωματικά.

Ο εκπαιδευτικός οφείλει να αντιμετωπίσει με τη δέουσα προσοχή ένα περιστατικό σχολικού εκφοβισμού, αφιερώνοντας εξίσου χρόνο και στα δύο μέρη – τον θύτη και το θύμα - και όχι να αναλώνεται μόνο σε συζητήσεις με τον θύτη. Θα πρέπει να προσπαθήσει να προσδιορίσει το πρόβλημα, εκμαιεύοντας αιτίες και κίνητρα που οδήγησαν τον θύτη σε τέτοια συμπεριφορά. Οι δε λύσεις που θα προτείνει θα πρέπει να καλύπτουν και να γίνονται αποδεκτές και από τις δύο πλευρές των εμπλεκόμενων.

Σε κάθε περίπτωση, πάντως, θα πρέπει να καλλιεργείται τέτοιο κλίμα στο σχολικό περιβάλλον, ώστε να μην αποσιωπούνται τέτοια περιστατικά και το θύμα να εμπιστεύεται το εκπαιδευτικό προσωπικό για μια ομαλή διευθέτηση.

Ο καλύτερος τρόπος αντιμετώπισης του φαινομένου είναι η πρόληψη. Η σχολική μονάδα, αλλά και οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει από την αρχή της σχολικής χρονιάς να κοινοποιούν και να γνωστοποιούν στους μαθητές, αλλά και στους γονείς τους το πλαίσιο του κώδικα συμπεριφοράς που ορίζει το σχολείο. Παράλληλα, θα πρέπει να εντάσσουν στο σχολικό προγραμματισμό προγράμματα και projects που αφορούν στην ψυχοκοινωνική αγωγή των μαθητών.

Συγκεντρωτικά συστήνονται οι παρακάτω ενέργειες πρόληψης στο πλαίσιο του σχολείου:

- ✓ Συζήτηση και ενημέρωση των παιδιών από τους καθηγητές για τα δικαιώματά τους, αλλά και τους κανόνες συμπεριφοράς στο σχολείο
- ✓ Εύρεση κατάλληλων τρόπων έκφρασης της επιθετικότητας, όπως τα αθλήματα και η τέχνη, καθώς και κατάλληλο πλαίσιο για ανάδειξη της ομαδικής συνεργασίας και της ευγενούς άμιλλας
- ✓ Ουσιαστική και αποτελεσματική εποπτεία κατά τα διαλείμματα, ιδίως στους χώρους όπου είναι πιθανό να συμβούν περιστατικά σχολικού εκφοβισμού από μαθητές, όπως οι τουαλέτες, αποθήκες, εργαστήρια, κ.λπ.
- ✓ Επικοινωνία με τους γονείς για την ευαισθητοποίησή τους, αλλά και για την ενημέρωσή τους σχετικά με το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού, προκειμένου να είναι προειδησμένοι, ώστε να ανιχνεύσουν συμπτώματα εάν τυχόν εμπλακούν με κάποιον τρόπο τα παιδιά τους σε ανάλογα περιστατικά
- ✓ Παρότρυνση στους γονείς για την ενεργή συμμετοχή τους στη σχολική ζωή των παιδιών τους και τη συνεργασία τους με το εκπαιδευτικό προσωπικό
- ✓ Μέριμνα και λήψη κατάλληλων ενεργειών για την ομαλή ένταξη νεοφερμένων μαθητών ή μαθητών με ειδικές ανάγκες
- ✓ Ανάπτυξη διαθεματικών προγραμμάτων, συνδεδεμένων με το πρόγραμμα σπουδών, για την προαγωγή της ψυχικής υγείας των μαθητών, προκειμένου να ενισχυθεί και το αίσθημα της συνεργασίας και της αλληλοκατανόησης μεταξύ των μαθητών
- ✓ Επιμόρφωση του εκπαιδευτικού προσωπικού για την αναγνώριση και την αποτελεσματική διαχείριση του φαινομένου.

(Ψυχολογία, φιλοσοφία, επιστήμες, παιδεία (blog), 2014) Εταιρεία Ψυχοκινητικής Υγείας του Παιδιού και του Εφήβου (ΕΨΥΠΕ)

1.2.3. Ψυχολογικές διαστάσεις

Όπως αναφέρθηκε στην προηγούμενη ενότητα, στο φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού εμπλέκονται διάφορα μέρη, εκ των οποίων είναι και το θύμα (το παιδί που βιώνει εκφοβισμό), ο θύτης (το παιδί που εκφοβίζει) και τα παιδιά θεατές (οι παρατηρητές, bystanders). Η βίωση καταστάσεων και περιστατικών σχολικού εκφοβισμού από τα εμπλεκόμενα μέρη θα έχει πολλές σοβαρές αρνητικές επιπτώσεις, είτε βραχυπρόθεσμα είτε μακροπρόθεσμα, στην ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού και του εφήβου αλλά

και στη διαδικασία της μάθησης (Krigeetal., 2000· Smithetal., 2004· Georgiou&Stavrinides, 2008· Stavrinidesetal., 2010).

Το παιδί που βιώνει εκφοβισμό

Συνήθως, το παιδί που στοχοποιείται και επιλέγεται να γίνει θύμα εκφοβισμού θα παρουσιάζει κάποια συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, όπως να διαφέρει κατά κάποιον τρόπο από τη μέση εικόνα του μαθητή είτε ως προς τα φυσικά χαρακτηριστικά (ύψος, βάρος, χρώμα δέρματος κ.λπ.) είτε ως προς στοιχεία όπως η θρησκεία, η εθνικότητα ή και οι σεξουαλικές του προτιμήσεις και να είναι σε μειονεκτική θέση ως προς τη δύναμη ή εξουσία σε σχέση με το παιδί που το εκφοβίζει. Χαρακτηρίζεται δε από αδυναμία να υπερασπιστεί τον εαυτό του, ως εσωστρεφές και χωρίς επαρκή εσωτερικά εφόδια που να του εξασφαλίζουν αυτάρκεια (Αρτινοπούλου, 2001).

Ως προς την προσωπικότητά του ή τις συναισθηματικές συνέπειες θα διακρίνεται από:

- ✓ χαμηλή αυτοεκτίμηση (Salmivalli & Nieminen, 2002· Solberg & Olweus, 2003)
- ✓ αίσθημα απελπισίας, ντροπής
- ✓ αδυναμία επίλυσης προβλημάτων
- ✓ εμφάνιση μορφών κατάθλιψης (Kaltiala-Heino, et al., 2000)
- ✓ αδυναμία εκδήλωσης συναισθημάτων ή έντονα συναισθηματικά ξεσπάσματα
- ✓ αίσθημα μοναξιάς (Graham & Junonen, 1998· Nansetal. 2001)
- ✓ τάση για απομόνωση
- ✓ άρνηση για δημιουργία φιλίας και κοινωνικές συναναστροφές
- ✓ χαμηλές σχολικές επιδόσεις και αδικαιολόγητες απουσίες (Nansetal., 2001)
- ✓ διαταραχές συμπεριφοράς
- ✓ άγχος, φοβίες
- ✓ ανασφάλειες
- ✓ τάσεις αυτοκτονίας

(<http://www.e-abc.eu/gr/to-ergo/>) (Χατζηγεωργίου & Αντωνίου, 2014)

Ως προς τις σωματικές συνέπειες, θα εμφανίζει τα εξής συμπτώματα (Gini & Pozzoli, 2009):

- ✓ ψυχολογικά/ψυχοσωματικά προβλήματα (πονοκέφαλοι, κοιλιακά άλγη κ.λπ.)
- ✓ ενούρηση, διαταραχές ύπνου
- ✓ να δαγκώνει τα νύχια του
- ✓ να έχει απώλεια όρεξης

Αναφορικά με τη σχολική του ζωή, λόγω των καταστάσεων που βιώνει, ταυτίζει το σχολείο με την έννοια της ανασφάλειας και της αποδοκιμασίας, με αποτέλεσμα να παρουσιάζει στοιχεία σχολικής άρνησης, ελλιπούς σχολικής φοίτησης, αδυναμία συγκέντρωσης σε εργασίες, άρνηση συμμετοχής σε σχολικές δραστηριότητες και γενικά σταματά να συμμετέχει σε όποια μαθησιακή διαδικασία (Hawker & Boulton, 2000).

Γενικά, το παιδί που βιώνει τον εκφοβισμό διακατέχεται από το αίσθημα του θυμού και της ντροπής γι' αυτό που του συμβαίνει, ενοχή, διότι θεωρεί ότι εκείνο φταίει γι' αυτό που γίνεται και φόβο, αφού ζει συνεχώς με το συναίσθημα ότι θα το κοροϊδέψουν. Δυστυχώς, πολλές φορές τα περιστατικά σχολικού εκφοβισμού δεν γίνονται αντιληπτά από τους εκπαιδευτικούς και τους γονείς και, άλλες φορές, όταν γίνονται, συχνά αποσιωπούνται για διάφορους λόγους ή δεν αντιμετωπίζονται, λόγω της λανθασμένης εκτίμησης ότι το θύμα θα πρέπει να μάθει να αντιμετωπίζει μόνο του την κατάσταση. Σε γενικές γραμμές, παρατηρείται έλλειψη ενημέρωσης, περιορισμένη ευαισθητοποίηση και έλλειψη γνώσεων και δεξιοτήτων για την αντιμετώπιση του προβλήματος της σχολικής βίας και από τους εκπαιδευτικούς, αλλά και τους γονείς.

Το παιδί που εκφοβίζει

Αν και το παιδί που εκφοβίζει είναι το ίδιο υπεύθυνο για την «κακοποίηση» του θύματος, διακατέχεται κι αυτό από σημαντικά ψυχολογικά προβλήματα που χρήζουν ειδικής αντιμετώπισης. Συνήθως, οι «εκφοβιστές» διακρίνονται για την επιθετικότητά τους, την έλλειψη κοινωνικών δεξιοτήτων και συχνά χαρακτηρίζονται από παρορμητικότητα (Bernstein & Watson, 1997), μειωμένη ικανότητα αυτοελέγχου (Unnever & Cornell, 2003) και χαμηλή ενσυναίσθηση (Espelage et al., 2004; Gini et al., 2007; Farrington & Baldry, 2010). Ενώ η χαμηλή ενσυναίσθηση διαφαίνεται να είναι καθοριστικός παράγοντας στην εκδήλωση επιθετικής συμπεριφοράς, πρόσφατες έρευνες εστιάζουν στην αρνητική διασύνδεση του φαινομένου με τη γνωστική – και συγκεκριμένα τη συναισθηματική ενσυναίσθηση (affective empathy) (van Noorden, et al., 2014). Επιπλέον, οι θύτες, κατά τη σχολική τους ζωή, συνήθως, δεν έχουν καλή επίδοση στα μαθήματα, ενώ δημιουργούν προβλήματα την ώρα των μαθημάτων και αρέσκονται να προκαλούν τους εκπαιδευτικούς με τη συμπεριφορά τους (Nansel et al., 2004; Olweus, 1993).

Γενικά στοιχεία που διακρίνουν τα παιδιά που εκφοβίζουν είναι τα εξής:

- ✓ Διακατέχονται από την ανάγκη για κυριαρχία και επιβολή της εξουσίας τους σε άλλους

- ✓ Εκδηλώνουν αδυναμία ελέγχου παρορμήσεων και έλλειψη αίσθησης του μέτρου
- ✓ Εμφανίζουν μειωμένη ικανότητα αυτοελέγχου
- ✓ Διακρίνονται για την αδυναμία τους ως προς την τήρηση κανόνων και ορίων
- ✓ Έχουν διογκωμένη αντίληψη για τον εαυτό τους και απόλυτη έλλειψη ενσυναίσθησης (empathy)
- ✓ Αισθάνονται ασυνήθιστα χαμηλό άγχος
- ✓ Δυσκολεύονται στη διαλεκτική επίλυση των διαφορών τους και στη διαχείριση της επιθετικότητάς τους
- ✓ Επιδεικνύουν εχθρότητα απέναντι στο περιβάλλον τους, ιδιαίτερα απέναντι σε γονείς και εκπαιδευτικούς
- ✓ Δεν έχουν ιδιαίτερα μεγάλη δημοτικότητα, ενώ αυτή φθίνει ακόμη περισσότερο, καθώς προχωρούν στις εκπαιδευτικές βαθμίδες
- ✓ Τους αρέσει να περιβάλλονται από άλλους συμμαθητές τους οι οποίοι τους θεωρούν «αρχηγό» τους.

(<http://www.e-abc.eu/gr/to-ergo/>), (Adler, 1998· Pellegrini, et al., 1999· Olthof and Goossens, 2008)

Τα παιδιά θεατές

Τα παιδιά θεατές, αν και τις περισσότερες φορές παραμένουν αμέτοχα στα περιστατικά εκφοβισμού υφίστανται και αυτά βλαβερές ψυχοσυναισθηματικές συνέπειες. Το γεγονός ότι παραβρίσκονται σε τέτοιου είδους περιστατικά προκαλεί την εξοικείωσή τους με καταστάσεις που προκαλούν σωματικό ή ψυχολογικό πόνο και τη διαμόρφωση της λανθασμένης αντίληψης επικράτησης της εξουσίας του «ισχυρού». Αδυνατώντας να αντιδράσουν και να παρέμβουν αποτελεσματικά, τα παιδιά θεατές διακατέχονται από την αίσθηση της ανικανότητας και τύψεις, ενώ ενδέχεται να διστάζουν να συνδεθούν με τα θύματα, επειδή φοβούνται μην γίνουν θύματα εκφοβισμού οι ίδιοι (Rivers et al, 2009).

Τα παιδιά θεατές, αν και δεν αποτελούν τους δράστες των επιθετικών περιστατικών, διαδραματίζουν ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στα περιστατικά σχολικού εκφοβισμού και βίας, ενώ, ανάλογα με τη στάση που κρατούν, διευκολύνουν ή λειτουργούν ανασταλτικά στην επανεμφάνιση παρόμοιων περιστατικών και, γενικά, στη διαιώνισή τους (Salmivalli et al., 2011). Αλλά, βέβαια, τα παιδιά επηρεάζονται το καθένα διαφορετικά, παρακολουθώντας τέτοιου είδους γεγονότα να διαδραματίζονται δίπλα τους.

Τα παιδιά θεατές, ανάλογα με τη στάση που κρατούν κατά τη διάπραξη περιστατικών σχολικής βίας, διακρίνονται στις εξής κατηγορίες:

- ✓ Αυτά που αισθάνονται θυμό, ντροπή και ενοχή, λόγω της μη παρέμβασής τους
- ✓ Αυτά που είναι αδιάφορα και απομακρύνονται, όταν εκδηλώνονται τέτοιες σκηνές βίας, προκειμένου να μην παρέμβουν ή παραμένουν ουδέτεροι παρατηρητές των επεισοδίων (οι παρατηρητές)
- ✓ Αυτά που φοβούνται ότι ίσως είναι το επόμενο θύμα και σκόπιμα συμπράττουν με τους «εκφοβιστές» (γελώντας ή παροτρύνοντας κατά τη διάρκεια των επιθετικών ενεργειών). Κι αυτά, όμως, βιώνουν το αίσθημα της ντροπής και της ενοχής.
- ✓ Αυτά που υποστηρίζουν τον δράστη και υποκινούν την εμπλοκή άλλων μαθητών σε επεισόδια θυματοποίησης (οι βοηθοί του δράστη)
- ✓ Αυτά που γελούν και παροτρύνουν τον δράστη για το λόγο ότι συγκλίνουν με τη δική του συμπεριφορά ή, κατά κάποιον τρόπο, θαυμάζουν τον εκφοβιστή (οι ενισχυτές). Λειτουργούν ως ακροατήριο και γελάνε εις βάρος του θύματος. Στην περίπτωση αυτή μπορούμε και να μιλάμε για πιθανούς εκφοβιστές (possible bullies).
- ✓ Αυτά που παρεμβαίνουν προκειμένου να σταματήσουν τους εκφοβιστές και παρέχουν άμεση ή έμμεση υποστήριξη στο θύμα (υπερασπιστές θύματος).

(Salmivalli, et al., 2011· Ανδρέου, 2007)

1.2.4. Κοινωνικές διαστάσεις

Βέβαια, ο σχολικός εκφοβισμός δεν αποτελεί φαινόμενο παρθενογένεσης, αλλά αποτέλεσμα μίμησης συμπεριφορών που ενυπάρχουν στην κοινωνία. Όπως αναφέρθηκε και στην Εισαγωγή της ενότητας, σύμφωνα με το μοντέλο των Fried & Fried (1996), η κοινότητα-κοινωνία αποτελεί τον κύκλο που περικλείει και επηρεάζει όλους τους άλλους άξονες, αν υποθέσουμε ότι ζούμε στο πλαίσιο ενός ιδανικού πολιτισμού, όπου επικροτείται η καλή συμπεριφορά, η ειρηνική συμβίωση και η δημοκρατική και ειρηνική επίλυση των διαφορών (τουλάχιστον για τον σημερινό δυτικό πολιτισμό).

Το πλαίσιο, όμως, συγκρότησης και διαφύλαξης των αξιών και των υγιών προτύπων μιας κοινωνίας επηρεάζεται με τη σειρά του από άλλους άξονες, οι οποίοι είναι δυνατόν να διασπάσουν την ομαλή της σύσταση, ακόμα και εάν δεν πρόκειται για θεσμοθετημένες

συμπεριφορές. Τέτοιου είδους παράγοντες είναι η οικονομική κατάσταση που επικρατεί σε μία κοινωνία, οι πολιτικές που ενστερνίζεται η χώρα, οι οποίες ανάλογα με τα συμφέροντά της συνεχώς μεταβάλλονται, αλλά και η εφαρμογή και η υποστήριξη πολιτικών από άλλες κοινωνίες-χώρες.

Επιπλέον, ο σχολικός εκφοβισμός, ως ενέργεια μίμησης συμπεριφορών ενηλίκων, θα πρέπει να διερευνηθεί τόσο στο μικρο-επίπεδο του σχολείου και της οικογένειας, αναλύοντας τις διαπροσωπικές σχέσεις και τη συνεργασία του εκπαιδευτικού προσωπικού και τη συμπεριφορά των γονιών τόσο μεταξύ τους αλλά και απέναντι στα παιδιά τους, αλλά και στο μακρο-επίπεδο της κοινωνίας μας τόσο μέσα από την υπερβολική μας έκθεση σε βίαιες πράξεις (gratuitous violence) από τα ΜΜΕ (ταινίες, ειδήσεις, ακόμα και παιδικά προγράμματα) όσο και σε παγιωμένες κοινωνικές καταστάσεις (βιαιοπραγίες μεταξύ αστυνομικών και διαδηλωτών, χουλιγκανισμός, κ.λπ.), οι οποίες εκπέμπουν λανθασμένα μηνύματα στα νεαρά άτομα (Αντωνίου & Κουτσούκου, 2011). Για παράδειγμα, ο χουλιγκανισμός μπορεί να γίνει αντιληπτός ως ηρωική πράξη, εφόσον κάποιος «υπερασπίζεται» την ομάδα του.

Οι κοινωνικές αυτές αναφορές αποτελούν σημεία αφόρμησης, αλλά και το αποτέλεσμα από την έκθεση των νεαρών ατόμων σε τέτοια περιστατικά. Πρόκειται, λοιπόν, για μια δυναμική διάσταση, στην οποία θα πρέπει να παρέμβουμε, προκειμένου να αλλάξουμε το τοπίο και στη σχολική ζωή, ενώ, παράλληλα, το σχολείο ως φορέας διαπαιδαγώγησης θα πρέπει να συμβάλει καθοριστικά στην αλλαγή κουλτούρας στην κοινωνία.

1.3. Παράγοντες που συντελούν στην παιδική επιθετικότητα

Στη συνέχεια θα παραθέσουμε επιγραμματικά τους παράγοντες που σύμφωνα με τη διεθνή και ελληνική βιβλιογραφία συμβάλλουν στην ενίσχυση του φαινομένου της ενδοσχολικής βίας (πίνακας 1). Στόχος είναι να ενισχύσουμε την επιχειρηματολογία υπέρ μιας συστημικής παρέμβασης για την αντιμετώπιση του φαινομένου. Σύμφωνα λοιπόν με την κοινωνικο-οικολογική θεωρία, το άτομο (παιδί) αποτελεί το κέντρο ενός σύνθετου κοινωνικού περιβάλλοντος που ορίζεται από την οικογένεια, το σχολείο, την κοινότητα και το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον, και διατρέχει τον κίνδυνο να δεχτεί ή να ασκήσει εκφοβισμό, εάν διαμορφώνονται κατάλληλοι παράγοντες οι οποίοι αλληλοεπιδρούν μεταξύ τους επηρεάζοντας το.

Καθοριστικοί παράγοντες που συμβάλλουν στην εμφάνιση του φαινομένου είναι το

έλλειμμα στην πληροφόρηση, στην ευαισθητοποίηση και αντίστοιχα στη διαχείριση ανάλογων κρίσεων από τους ενήλικες του περιβάλλοντος του παιδιού, εκπαιδευτικούς και γονείς. Στην Ελλάδα καταγράφεται προβληματική επικοινωνία ανάμεσα στα παιδιά θύτες (κυρίως) και τους γονείς τους (Κοκκέβη, κ.ά., 2010).

Επιπρόσθετα, ο προσδιορισμός της σχολικής επιτυχίας ως κυρίαρχο μέσο επίτευξης των σκοπών της οικογένειας και του σχολείου και η σύνδεσή της με την αυτοεκτίμηση των μαθητών/τριών, έχει ως αποτέλεσμα η σχολική αποτυχία να οργανώνει αρνητικά την αυτοεικόνα των παιδιών και να τα οδηγεί και σε επιθετικές συμπεριφορές (Ασημόπουλος, κ.ά., 2000).

Παράγοντες κινδύνου ενίσχυσης φαινομένων ενδοσχολικής βίας. Προσαρμογή από Καραβόλτσου, (2013).

Οικογένεια	Σχολείο	Ευρύτερη κοινότητα
<p>Αυταρχικοί, τιμωρητικοί γονείς. Χρήση βίας ως μέθοδος επίλυσης προβλημάτων. Συναισθηματική παραμέληση. Έλλειψη ορίων που εκλαμβάνεται ως αδιαφορία από τα παιδιά. Συχνά ξεσπάσματα θυμού και σωματικές τιμωρίες. Ανοχή στη βίαιη συμπεριφορά των παιδιών.</p>	<p>Ανταγωνιστικότητα, έλλειψη συνεργασίας στη μάθηση. Έλλειψη ενθάρρυνσης μαθητικών πρωτοβουλιών και δημιουργικότητας στη μάθηση. Αδιαφορία ή ανοχή στη βίαιη συμπεριφορά. Μειωμένο ενδιαφέρον για τη συναισθηματική ζωή των παιδιών. Έλλειψη συνεργασίας με τους γονείς. Έλλειψη κώδικα συμπεριφοράς και συνολικής σχολικής πολιτικής. Έλλειψη προγραμμάτων ψυχοκοινωνικής αγωγής.</p>	<p>Υψηλά επίπεδα ανεργίας, εγκληματικότητας. Έλλειμμα επικοινωνίας μεταξύ των πολιτισμικών ομάδων. Υψηλή πυκνότητα πληθυσμού. Ανεπάρκεια ελεύθερων χώρων, αθλητισμού, ψυχαγωγίας. Κοινωνικές νόρμες που ανέχονται ή ενθαρρύνουν τη βία (κατά των γυναικών, των μεταναστών, των παιδιών). Κοινωνικές ανισότητες.</p>

Πίνακας 1: Παράγοντες κινδύνου ενίσχυσης φαινομένων ενδοσχολικής βίας. Προσαρμογή από Καραβόλτσου, (2013).

Ο εκφοβισμός ως κοινωνικό φαινόμενο, περιλαμβάνει μία άνιση σχέση εξουσίας, η οποία είτε άπτεται της πραγματικότητας είτε υποτίθεται. Έχει μάλιστα ως αποτέλεσμα τον διαχωρισμό μέσω του συσχετισμού δυνάμεων σε θύματα και θύτες. Τόσο οι δράστες, όσο και τα θύματα παρουσιάζουν κοινά χαρακτηριστικά, τα οποία, όμως, τους οδηγούν σε τελείως διαφορετικές αντιδράσεις. Ένα ακόμα πρόσωπο ή και πρόσωπα που εμπλέκονται

στις συμπεριφορές εκφοβισμού και διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη διαδικασία του φαινομένου είναι και εκείνο του αμέτοχου παρατηρητή, του προσώπου, δηλαδή, που επιτρέπει να λαμβάνουν χώρα τέτοια περιστατικά από αδιαφορία, φόβο ή για ισχυροποίηση της θέσης του (Ευρωπαϊκή Καμπάνια, 2012: 9-16).

1.4. Χώροι που διενεργείται ο εκφοβισμός

Στις σχολικές αίθουσες, στο προαύλιο ή κάπου άλλου: πού συναντάται πιο συχνά το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού; Στην εποχή μας μπορούμε να πούμε πως έχουν γίνει αρκετές έρευνες με στόχο τη μελέτη των χαρακτηριστικών του θύτη και του θύματος, του κλίματος που επικρατεί στο σχολικό περιβάλλον και των κοινωνικών παραγόντων που σχετίζονται με το φαινόμενο. Ωστόσο, δεν μπορούμε να πούμε το ίδιο για την μελέτη του τόπου στον οποίο λαμβάνουν χώρα τα περιστατικά σχολικού εκφοβισμού. Στη μεγάλη ευρωπαϊκή έρευνα, που διοργανώθηκε στο πλαίσιο της εκστρατείας «EAN- Ευρωπαϊκό Δίκτυο κατά του σχολικού εκφοβισμού», φάνηκε πως η σχολική τάξη αποτελεί το μέρος στο οποίο παρατηρείται πιο συχνά το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού (European Antibullying Network, 2012). Ωστόσο, μόνο στην Ελλάδα παρατηρούνται συχνότερα περιστατικά εκτός του σχολικού χώρου.

	Βουλγαρία	Εσθονία	Ελλάδα	Ιταλία	Λεττονία	Λιθουανία
Στο σπίτι	7.2%	8.8%	6.41%	5.0%	11.0%	3.4%
Έξω από το σχολείο	33.0%	31.8%	35.38%	31.7%	29.5%	25.0%
Στο internet	19.0%	16.1%	20.93%	11.1%	9.5%	7.7%
Στην τάξη	44.8%	59.9%	24.40%	51.6%	45.1%	45.7%
Στους διαδρόμους του σχολείου	28.4%	46.5%	32.70%	27.4%	35.2%	51.7%
Στην τραπεζαρία του σχολείου	5.7%	15.3%	2.16%	5.7%	6.4%	9.2%
Στη γειτονιά – στο πάρκο	14.9%	15.7%	21.84%	16.0%	17.0%	10.8%
Στο δρόμο από και προς το σχολείο	11.2%	19.5%	13.34%	10.7%	14.8%	8.1%

Πίνακας 2: Τόπος πραγματοποίησης εκφοβισμού ανά χώρα συμμετοχής. European Antibullying Campaign (2012)

Όσον αφορά στον εκφοβισμό που λαμβάνει χώρα εντός του σχολικού χώρου, σε μια έρευνα που πραγματοποιήθηκε στη Γερμανία τον Νοέμβριο του 1999 σε 32 δημοτικά σχολεία (2766 μαθητές με ηλικία 9-11 ετών) φάνηκε πως ο προαύλιος χώρος αποτελεί το μέρος στο οποίο εξελίσσονται τα περισσότερα περιστατικά σχολικού εκφοβισμού (Fekkes et al., 2005). Πάνω από 7 στους 10 μαθητές, θύματα σχολικού εκφοβισμού, δήλωσαν πως

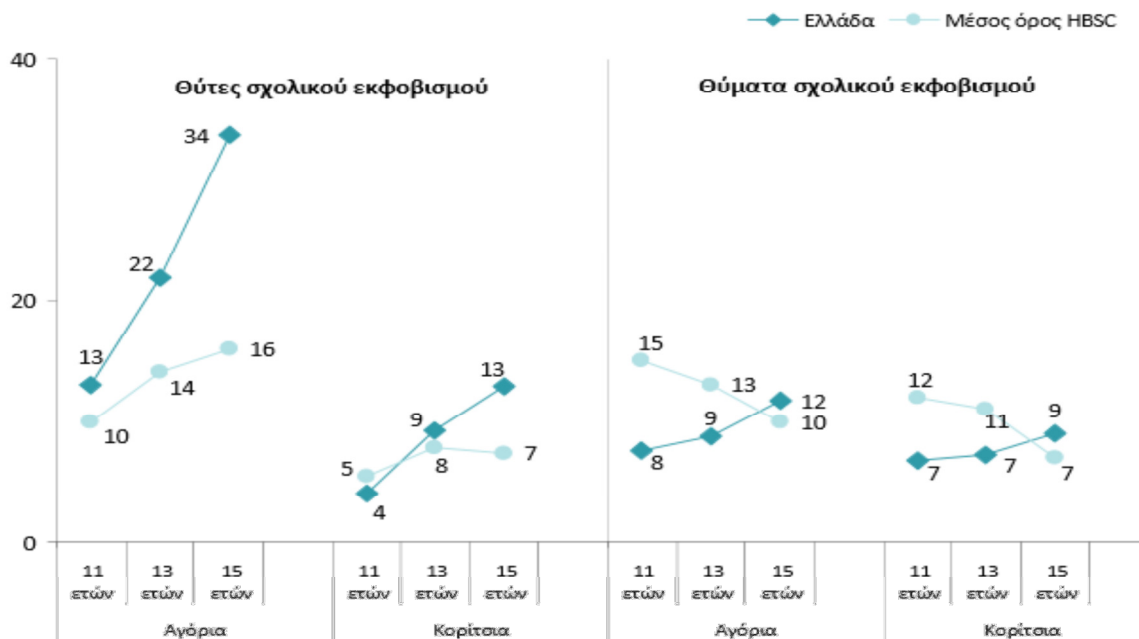
εκφοβίζονται στον υπαίθριο χώρο του σχολείου, ενώ 4 στους 10 αναφέρθηκαν στη σχολική τάξη ως το πιο συχνό μέρος θυματοποίησής τους. Πρόκειται για δύο τοποθεσίες στις οποίες οι μαθητές αλληλεπιδρούν περισσότερο μεταξύ τους.

1.5. Φύλο και σχολικός εκφοβισμός

Όπως είδαμε, ένα μεγάλο ποσοστό παιδιών, στην Ελλάδα και στο εξωτερικό, έχει εμπλακεί με κάποιον τρόπο σε περιστατικά σχολικού εκφοβισμού. Οι εμπειρίες των παιδιών διαφέρουν ανάλογα με τη μορφή που αυτός εκδηλώνεται και τη συχνότητα που εμφανίζεται. Το ερώτημα που θέτουμε σε αυτή τη φάση είναι εάν υπάρχουν διαφορές ανάλογα με το φύλο. Με ποιον τρόπο εμπλέκονται τα κορίτσια στον σχολικό εκφοβισμό και με ποιον τα αγόρια; Έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί μέχρι σήμερα φανερώνουν ότι υπάρχουν διαφορές στη συχνότητα και τη μορφή που βιώνουν τον εκφοβισμό τα δύο φύλα.

Τα αγόρια σε σύγκριση με τα κορίτσια είναι περισσότερο πιθανό να εμπλακούν σε περιστατικά σχολικού εκφοβισμού, είτε ως θύτες, είτε ως θύματα, είτε ως θύτες-θύματα (Athanasiades & Deliyanni-Kouimtzi, 2010 · Scheithauer et al, 2006).

Ο αριθμός των θυμάτων ανέρχεται περίπου στο 60% και, σύμφωνα με τις απαντήσεις των μαθητών, είναι ως επί το πλείστον αγόρια. Στον πίνακα 7 φαίνονται τα αποτελέσματα της «Έρευνας για τις συμπεριφορές που συνδέονται με την υγεία των εφήβων μαθητών» HBSC/WHO (Health Behaviour in School-aged Children), επιβεβαιώνοντας εκ νέου το γεγονός ότι το ποσοστό των αγοριών που εμπλέκονται στον σχολικό εκφοβισμό είναι μεγαλύτερο απ' αυτό των κοριτσιών (Κοκκέβη κ.ά., 2012).

Πίνακας 3: Θύτες και θύματα σχολικού εκφοβισμού στην Ελλάδα, σε σύγκριση με τον μέσο όρο των χωρών HBSC/ WHO ανά φύλο και ανά ηλικία (%) (Κοκκέβη κ.ά., 2012).

1.6. Μορφές σχολικού εκφοβισμού

Το σχολείο αποτελεί μια μικρογραφία της κοινωνίας και, όπως είναι εύλογο, αρνητικά φαινόμενα και εκδηλώσεις βίας που διαπράττονται στην κοινωνία θα έχουν σοβαρό αντίκτυπο και θα επηρεάζουν και τη σχολική ζωή. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του χουλιγκανισμού, το οποίο είναι ιδιαίτερα έντονο στη χώρα μας και εκδηλώνεται με τη μορφή φανατισμού που οδηγεί σε ακραίες βίαιες πράξεις. Φαινόμενα σχολικού εκφοβισμού μπορούμε να έχουμε τόσο μέσα στο σχολικό χώρο όσο και εκτός σχολείου. Ωστόσο, μόνο ελάχιστα από τα περιστατικά βίας στα σχολεία φτάνουν τελικά στην εκπαιδευτική κοινότητα, καθώς, σύμφωνα με έρευνες, τα παιδιά-θύματα συνήθως ντρέπονται ή φοβούνται να καταγγείλουν ένα τέτοιο περιστατικό. Το ίδιο όμως ισχύει και για τους μαθητές που γίνονται μάρτυρες σε ένα βίαιο συμβάν, οι οποίοι δεν αναφέρουν το περιστατικό είτε από φόβο ή ντροπή ή, σε μερικές περιπτώσεις, γιατί δεν κατανοούν ότι συμμετέχουν σε μια πράξη βίας. Πολλές φορές ακόμη και οι γονείς αποκρύπτουν ή δεν δίνουν τη δέουσα προσοχή σε τέτοιου είδους περιστατικά που τους μεταφέρουν τα παιδιά τους από το σχολείο.

Βάσει ερευνητικών μελετών, ως συνηθέστεροι χώροι διάπραξης περιστατικών σχολικής βίας και εκφοβισμού, αναφέρονται οι εξής: Η σχολική τάξη• Η αυλή του σχολείου• Το γήπεδο• Οι τουαλέτες• Ο δρόμος προς και από το σχολείο.

Οι διάφορες μορφές του εκφοβισμού (Αρτινοπούλου, 2001· Espelage & Swearer, 2003· Ψάλτη & Κωνσταντίνου, 2007· Lidzhegu, 2012) είναι οι εξής:

Α. Λεκτικός: Πρόκειται για άμεση μορφή εκφοβισμού, ο οποίος περιλαμβάνει τη χρήση υβριστικών ή περιπαικτικών εκφράσεων, παρατσουκλιών, πειραγμάτων, απειλών, εκβιασμών, αγενών σχολίων και ειρωνείας ή και άλλου είδους κοροϊδευτικών και σαρκαστικών εκφράσεων που απευθύνονται σκόπιμα από κάποιο άτομο ή ομάδα ατόμων σε κάποιο άλλο, προκειμένου να το πληγώσουν (Barone, 1997· Smith & Sharp, 1994). Δεδομένου ότι αναφέρεται σε διάπραξη προφορικών επιθέσεων, είναι δύσκολο να διευθετηθεί, ακόμα και όταν γίνεται αναφορά στους εκπαιδευτικούς ή και σε άλλους ενήλικες, εφόσον αυτοί που τον ασκούν πάντα το αρνούνται, και ειδικά στις περιπτώσεις που δεν υπάρχουν χειροπιαστές αποδείξεις και μαρτυρίες από τους παρευρισκόμενους μάρτυρες (Van Niekerk, 1993).

Β. Συναισθηματικός: Πρόκειται κυρίως για έμμεση μορφή εκφοβισμού. Ο συναισθηματικός εκφοβισμός περιλαμβάνει απειλές, εκβιασμούς, διάδοση κακοηθών και ψευδών φημών, υβριστικές ή περιπαικτικές εκφράσεις για τη φυλή, την εθνικότητα, τη θρησκεία, την ταυτότητα αναπηρίας, τη σεξουαλική ταυτότητα του θύματος, επιδιωκόμενη απομάκρυνση των φίλων, απομόνωση ή και άσκηση πίεσης από τους συμμαθητές (Neser et al., 2002).

Γ. Ψυχολογικός: Πρόκειται για έμμεση μορφή εκφοβισμού, όπου τα θύματα βιώνουν εσκεμμένα σε μεγάλη συχνότητα αποκλεισμό από κοινωνικές ή/και ομαδικές δραστηριότητες, κοινωνική απομόνωση ή αποκλεισμό από το παιχνίδι στα διαλείμματα. Όπως και στον συναισθηματικό εκβιασμό, και εδώ τα θύματα μπορεί να είναι αποδέκτες δυσφήμισης και κακοπροαίρετων κουτσομπολιών ή επεισοδίων με στόχο τη γελοιοποίησή τους (Whitney & Smith, 1993· Krige et al., 2000).

Δ. Σωματικός: Ο σωματικός εκφοβισμός αποτελεί την πιο άμεση μορφή εκδήλωσης του φαινομένου. Αφορά την άσκηση φυσικής βίας, χτυπήματα, τσιμπήματα, δαγκωνιές, σπρωξίματα, τρικλοποδιές, γρονθοκοπήματα, την καταστροφή ή την κλοπή προσωπικής περιουσίας. Τόσο τα αγόρια όσο και τα κορίτσια αποτελούν αποδέκτες σωματικής βίας. Αυτή η μορφή εκφοβισμού συνδέεται άμεσα με τη μυϊκή δύναμη ή τη σωματική διάπλαση του «εκφοβιστή» (bully). Για τον λόγο αυτό, συχνά εκδηλώνεται από μεγαλύτερης ηλικίας μαθητές σε μαθητές μικρότερων τάξεων, με σπρωξίματα στους διαδρόμους και τις σκάλες του σχολείου, εγκλεισμούς σε τουαλέτες και αποθηκευτικούς χώρους ή με την άσκηση

πίεσης, προκειμένου τα θύματα να κάνουν κάτι παρά τη θέλησή τους (Van Niekerk, 1993· Smith & Sharp, 1994· Byrne, 1994· Leach, 1997).

Ε. Κοινωνικός: Ο κοινωνικός εκφοβισμός αφορά στον σκόπιμο αποκλεισμό των μαθητών από κοινωνικές δραστηριότητες ή στην άσκηση επιρροής στην ομάδα των συνομηλίκων, ώστε να αισθανθούν αντιπάθεια για το θύμα, προκειμένου να υποδουλίζεται συστηματικά η αυτοεκτίμηση του θύματος και μπορεί να είναι άμεσος ή έμμεσος. Άμεσα εκδηλώνεται με τον συστηματικό αποκλεισμό, απομόνωση και αδιαφορία απέναντι στο θύμα. Έμμεσα εκδηλώνεται με «σιωπηλό» αποκλεισμό, ο οποίος γίνεται αντιληπτός από το θύμα μόνο όταν επιχειρήσει να συμμετέχει στη συγκεκριμένη ομάδα (Coloroso, 2003· Lee, 2004).

ΣΤ. Σεξουαλικός: Πρόκειται για μια μορφή σεξουαλικής παρενόχλησης, η οποία αφορά σε αγόρια και κορίτσια και εκδηλώνεται με υβριστικά σχόλια ή πειράγματα σεξουαλικού περιεχομένου, ανήθικες χειρονομίες, ανεπιθύμητα αγγίγματα ή δημοσιοποίηση περιπαιχτικών σεξουαλικών σκίτσων μέχρι και σοβαρών σεξουαλικών επιθέσεων.

Ζ. Ρατσιστικός: Πρόκειται για την εκδήλωση λεκτικής, συναισθηματικής ή και σωματικής βίας που στόχο έχει να προσβάλει το θύμα λόγω της καταγωγής του, της κοινωνικής τάξης του, της οικονομικής κατάστασης της οικογένειάς του και, γενικά, της διαφορετικότητάς του από το σύνολο της πλειοψηφίας.

Η. Εκφοβισμός με εκβιασμό (extortion): Συνήθως, αναφέρεται στην κλοπή ή καταστροφή υλικών αντικειμένων του θύματος, όπως στην εκούσια απόσπαση χρημάτων ή προσωπικών αντικειμένων και συνοδεύεται από απειλές ή και τον εξαναγκασμό σε ανεπιθύμητες, αντικοινωνικές πράξεις.

Θ. Ηλεκτρονικό bullying/cyberbullying: Το cyberbullying περιγράφεται ως «η επαναλαμβανόμενη και εκ προθέσεως βλάβη που προκαλείται διαμέσου της χρήσης ηλεκτρονικών υπολογιστών, κινητών τηλεφώνων και άλλων ηλεκτρονικών συσκευών και εμφανίζεται συχνότερα σε ιστοτόπους όπου συγκεντρώνεται μεγάλος αριθμός εφήβων» (Patchin & Hinduja, 2010· Slonje, et al., 2013). Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν η αποστολή υβριστικού ή απειλητικού υλικού, η δημοσίευση μη κολακευτικών φωτογραφιών χωρίς συναίνεση, η διάδοση ανυπόστατων φημών μέσω e-mails και των υπηρεσιών MMS και SMS των κινητών τηλεφώνων και των διαδικτυακών τόπων κοινωνικής δικτύωσης ή ο αποκλεισμός ενός ατόμου από μια δικτυακή ομάδα ή επαναλαμβανόμενες κλήσεις στο κινητό του από άγνωστο νούμερο. Ηλεκτρονικός

εκφοβισμός είναι και η υποκλοπή στοιχείων λογαριασμού κάποιου και αποστολή μηνυμάτων σε άλλους χρήστες (Γάκη & Αντωνίου, 2014, Μέλλου & Αντωνίου, 2013).

Ο εκφοβισμός μπορεί να εκδηλωθεί με διάφορες μορφές, άμεσες ή έμμεσες, οι οποίες αναφέρονται σε διάφορα περιστατικά τα οποία παραβιάζουν τα δικαιώματα των παιδιών (Χηνάς & Χρυσ αφίδης, 2000· Pinheiro, 2006).

Οι άμεσες μορφές εκφοβισμού αναγνωρίζονται πιο εύκολα, προκειμένου οι εκπαιδευτικοί να παίρνουν τα κατάλληλα μέτρα, ενώ οι έμμεσες χρήζουν ιδιαίτερης προσοχής και παρατήρησης εκ μέρους των εκπαιδευτικών και των γονέων. Χαρακτηρίζονται δε ως έμμεσες, λόγω της «καλυμμένης φύσης» τους και της ανάμιξης τρίτων προσώπων, όπως, για παράδειγμα, η διαρροή άσχημων φημών και η κοινωνική απομόνωση. Όλες, όμως, οι μορφές έχουν βαρύτατες αρνητικές συνέπειες στα άτομα στα οποία ασκούνται είτε βραχυπρόθεσμα είτε μακροπρόθεσμα, ενώ, δυστυχώς, σε μερικές περιπτώσεις απειλείται ακόμα και η σωματική ακεραιότητα των μαθητών. Πολλές από τις μορφές είναι επικαλυπτόμενες και διακρίνονται μόνο βάσει πολύ συγκεκριμένων λεπτομερειών. Είναι, λοιπόν, ιδιαίτερα σημαντικό οι εκπαιδευτικοί να αναγνωρίζουν και να διακρίνουν μεταξύ του άμεσου εκφοβισμού, με σχετικά ανοιχτές επιθέσεις απέναντι στο θύμα, και του έμμεσου εκφοβισμού, με τη μορφή της κοινωνικής απομόνωσης και του σκόπιμου αποκλεισμού από την ομάδα, προκειμένου να προβαίνουν στις κατάλληλες θεραπευτικές ενέργειες (Βασιλείου, 2005· Stavrinides et al., 2010).

1.7. Παράδειγμα αντιμετώπισης σχολικού εκφοβισμού

Το πρόγραμμα KIVA στη Φιλανδία είναι ένα πρόγραμμα για την πρόληψη και αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού, εφαρμόζεται στο σχολείο με σκοπό την παρέμβαση και την πρόληψη του σχολικού εκφοβισμού. Η λέξη KiVa σημαίνει Kiusaamista Vastaan: κατά του σχολικού εκφοβισμού, σχεδιάστηκε στο πανεπιστήμιο Turku στο Ελσίνκι με τη χρηματοδότηση του υπουργείου εκπαίδευσης και πολιτισμού της Φιλανδίας και υπεύθυνοι του προγράμματος είναι οι: Dr. Christina Salmivalli και Phd Elisa Poskiparta. Το πρόγραμμα σήμερα χρησιμοποιείται στο 90% των σχολείων υποχρεωτικής εκπαίδευσης της Φιλανδίας.

Το πρόγραμμα KiVa περιλαμβάνει:

- ✓ Συνολικές δράσεις (για όλους τους μαθητές)
- ✓ Ενδεδειγμένες δράσεις (Για τους δράστες και τα θύματα)

- ✓ Έναν εξαιρετικά μεγάλο αριθμό μέσων και χειροπιαστών εργαλείων.
- ✓ Χρήση εικονικού μαθησιακού περιβάλλοντος
- ✓ Μεθόδους επιρροής της ομάδας.
- ✓ Το KiVa είναι το πιο αποτελεσματικό από τα προγράμματα που διατίθενται.
- ✓ Διαθέτει ισχυρές αποδείξεις αποτελεσματικότητας. (Αξιολόγηση-Βραβεία)

Η πρόληψη είναι ομαδική υπόθεση και σ' αυτή συμμετέχουν:

- ✓ Η ομάδα KiVa ως υπεύθυνη για τη διαχείριση των περιστατικών σχολικού εκφοβισμού και την εξασφάλιση της μακροπρόθεσμης επιτυχίας του προγράμματος (τρεις η περισσότεροι ενήλικες σε κάθε σχολείο)
- ✓ Οι εκπαιδευτικοί, ως υπεύθυνοι για την ενημέρωση , την ενίσχυση του αισθήματος αυτεπάρκειας, και την εφαρμογή στρατηγικής για την επιτυχή αντιμετώπιση του φαινομένου.
- ✓ Οι μαθητές, ως συνυπεύθυνοι για τον περιορισμό ή την εξάλειψη του.
- ✓ Οι γονείς, υποστηρίζοντας την ομάδα και τις μεθόδους της και διευρύνοντας τη χρήση τους στην καθημερινότητα.

Οι Συνολικές δράσεις περιλαμβάνουν:

1. Μαθήματα –τρεις ενότητες για διαφορετικές τάξεις
2. Παιχνίδια σε υπολογιστή

Επανάληψη και έλεγχος του τι έχουν μάθει (Γνωρίζω)

Μαθαίνουν να αναλαμβάνουν δράση, υποδύομενοι ψηφιακούς ρόλους.(Μπορώ)

Κινητοποίηση (Ενεργώ)

3. Οδηγός για τους γονείς
(Ενημέρωση των γονιών για το πρόγραμμα και πως λειτουργεί.
Οργάνωση εκδήλωσης (Back to schoolnight) με στόχο τη σύσφιξη σχέσεων στο σχολείο)
4. Ετήσια ερωτηματολόγια (προσωπικό –μαθητές)
5. Δέσμευση για συνεργασία στο σχολείο.
6. Σηματοδότηση των σχολείων που εντάσσονται στο KiVa (Αφίσες – γιλέκα).
7. Διαδικτυακά ερωτηματολόγια για τους μαθητές (ετήσια) – ανατροφοδότηση στα σχολεία.

Η ομάδα KIVA σε συνεργασία με τον υπεύθυνο εκπαιδευτικό της τάξης διαχειρίζεται τις περιπτώσεις σχολικού εκφοβισμού όταν εμφανίζονται.

Τα περιστατικά πρώτα αξιολογούνται:

- 1.Επιθετική προσβλητική συμπεριφορά
- 2.Επαναλαμβανόμενη η μη
3. Η μορφή εκφοβισμού δεν παίζει ρόλο.
- 4.Καταγράφουν τις περιπτώσεις

Μέθοδοι διαχείρισης του περιστατικού

Μετωπική προσέγγιση

- Γίνεται ξεκάθαρο στον δράστη ότι το σχολείο γνωρίζει το περιστατικό και δεν δέχεται τέτοιες συμπεριφορές.
- Ο μαθητής δεσμεύεται να αλλάξει συμπεριφορά
- Ο μαθητής ενημερώνεται ότι βρίσκεται υπό επίβλεψη.

Πλάγια προσέγγιση

- Προσπαθούμε να φέρουμε τον δράστη στη θέση του θύματος
- Ζητάμε από τον μαθητή να προτείνει τρόπους για να κάνει το συμμαθητή του να νοιώσει καλύτερα.
- Ο μαθητής ενημερώνεται ότι βρίσκεται υπό επίβλεψη.

Η αποτελεσματικότητα του προγράμματος

Στον μαθητικό πληθυσμό της Φιλανδίας που αριθμεί 500.000 σ' έναν χρόνο υπήρχαν 7.500 δράστες και 12.500 θύματα λιγότερα. Μειώθηκαν τα ποσοστά των συμμαθητών που προέτρεπαν και βοηθούσαν τον δράστη. Ενισχύθηκε η στάση των μαθητών κατά της βίας καθώς και η ικανότητά τους να υπερασπίζονται τα θύματα. Αναπτύχθηκε συμπάθεια και κατανόηση προς τα θύματα. Το KiVa επηρεάζει την αντίληψη των μαθητών σχετικά με την συμπεριφορά των δασκάλων τους και την ικανότητά τους να περιορίσουν τα φαινόμενα σχολικού εκφοβισμού. Οι εκπαιδευτικοί αξιολογούν τις ικανότητές τους σχετικά με την διαχείριση των περιστατικών και την κατανόηση του φαινομένου. Επιπλέον το KiVa μείωσε το άγχος και την κατάθλιψη των μαθητών δημιουργώντας τους παράλληλα μια θετική εντύπωση για τους συμμαθητές τους. Δημιούργησε θετικά συναισθήματα για το σχολείο και ενίσχυσε την επιθυμία για μάθηση. Συνέβαλε στην ευημερία των μαθητών.

1.8. Διαδικτυακός Εκφοβισμός

1.8.1. Εισαγωγή

Το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού (Bullying) αποτελεί μέρος της σχολικής πραγματικότητας, προκαλώντας σημαντικές ψυχοκοινωνικές συνέπειες, ενώ, παράλληλα με την εξέλιξη της τεχνολογίας, λαμβάνει και νέες διαστάσεις, το επονομαζόμενο CyberBullying. Ως εκ τούτου, η ενημέρωση και η ευαισθητοποίηση σχετικά με το φαινόμενο χρήζουν ιδιαίτερης προσοχής και η κινητοποίηση για την αντιμετώπιση του φαινομένου είναι διεθνής (Γαλανάκη, 2010).

Παραδοσιακά ο σχολικός εκφοβισμός ορίζεται σαν μια συμπεριφορά που συναντάται μεταξύ των παιδιών, συνήθως στο περιβάλλον του σχολείου. Τα τελευταία χρόνια έχουν παρουσιαστεί καινούριες μορφές εκφοβισμού, όπως ο διαδικτυακός εκφοβισμός, που λαμβάνουν διαρκώς μεγαλύτερες διαστάσεις. Το θέμα της σχολικής βίας έχει λάβει μεγάλες διαστάσεις και έχει αναχθεί σε σημαντικό κοινωνικό πρόβλημα, απασχολώντας τις κυβερνήσεις για την ανεύρεση λύσης (Αρτινοπούλου, 2001).

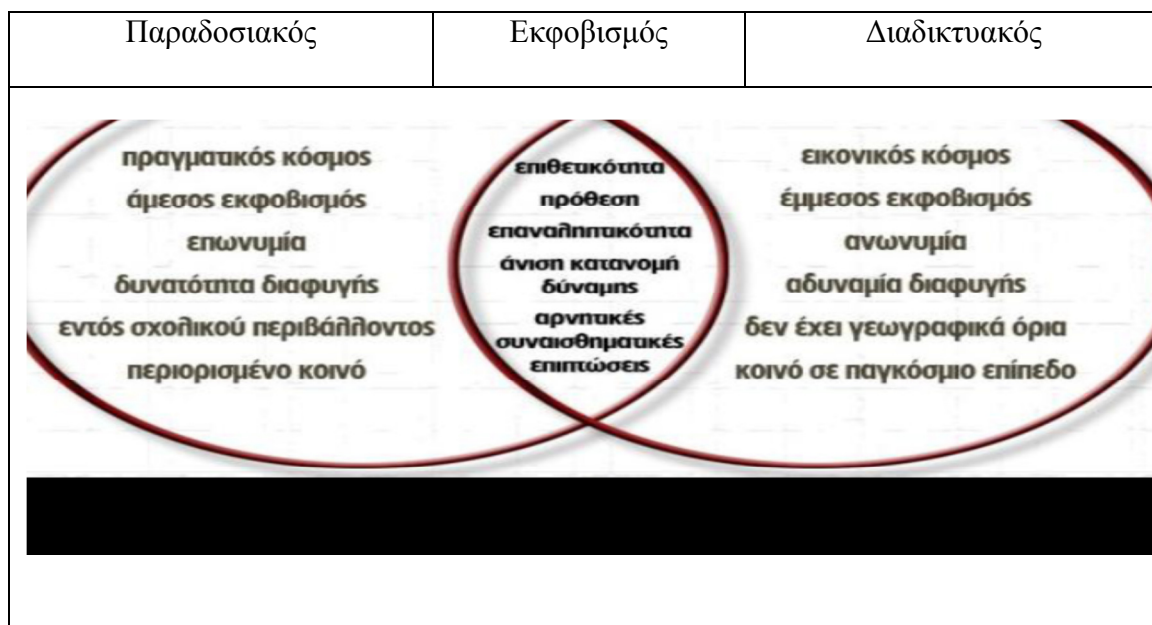
Η ραγδαία ανάπτυξη της επιστήμης της Πληροφορικής με συνεπακόλουθη επίδραση στον τομέα της επικοινωνίας έχει καταστήσει το Διαδίκτυο αναπόσπαστο κομμάτι της καθημερινότητας του σύγχρονου ανθρώπου που επιθυμεί μέσω αυτού του μέσου την ανταλλαγή πληροφοριών, την προφορική και γραπτή επικοινωνία αλλά και ψυχαγωγία. Αντιστοίχως, πέραν των αδιαμφισβήτητων πλεονεκτημάτων του, ο τρόπος χρήσης του μέσου έχει αναδείξει και την εμφάνιση νέων παθολογικών, αντικοινωνικών συμπεριφορών όπως αυτής του κυβερνοεκφοβισμού.

Ο όρος διαδικτυακός ή εναλλακτικά ηλεκτρονικός εκφοβισμός (cyberbullying), έννοια κατά το πρόσφατο παρελθόν άγνωστη στον περισσότερο κόσμο, αποτελεί πλέον ένα σύγχρονο ανησυχητικό κοινωνικό φαινόμενο που αφορά και τις κοινότητες των εφήβων. Όπως πρώτος το όρισε ο Καναδός Bill Belsey (2005), «περιλαμβάνει τη χρήση Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνίας για να υποστηρίξει μια εσκεμμένη, επαναλαμβανόμενη, και εχθρική συμπεριφορά από ένα άτομο ή μια ομάδα που στόχο έχει να βλάψει άλλους» (Belsey, 2005, in Dooley et al., 2009).

Η εκδήλωση τέτοιων φαινομένων συναντάται σε ιστοσελίδες, στην ηλεκτρονική αλληλογραφία, στα μηνύματα σε κινητά τηλέφωνα και στο Διαδίκτυο, σε ιστοσελίδες κοινωνικής δικτύωσης, σε ιστολόγια, σε κανάλια δημόσιας συζήτησης και σε διαδικτυακά παιχνίδια (Li, Gross & Smith, 2012). Για την εκδήλωση του φαινομένου του κυβερνοεκφοβισμού τα κοινωνικά δίκτυα θεωρούνται ιδιαίτερα δημοφιλή χώροι (Hinduja & Patchin, 2010) όπου ο χρήστης δεν χρειάζεται να έχει ιδιαίτερες γνώσεις ηλεκτρονικών υπολογιστών για να συμμετάσχει. Χρησιμοποιούνται δε τα δίκτυα αυτά τόσο από νέους - χρήστες ηλικίας 18-32 (την επονομαζόμενη γενιά Y) όσο και από πιο νέους- έφηβους χρήστες για λόγους διατήρησης επαφής με φίλους τους.

1.8.2. Θεωρητική Ανασκόπηση Πεδίου

Παρόλο που το φαινόμενο του Διαδικτυακού εκφοβισμού κινείται σε μία κοινή βάση με τον παραδοσιακό εκφοβισμό δεν αποτελεί εντούτοις «σύγχρονη» συνέχειά του, όπως φαίνεται και από το παρακάτω σχήμα, καθώς διαθέτει πολλά στοιχεία που τον διαφοροποιούν.

Εικόνα 1: Οι βασικές διαφορές και ομοιότητες μεταξύ παραδοσιακού και διαδικτυακού εκφοβισμού.

Πράγματι, ένα από τα κυριότερα χαρακτηριστικά της ηλεκτρονικής παρενόχλησης, σε αντίθεση με την παραδοσιακή, είναι η ανωνυμία που προσφέρεται μέσα από τα διάφορα ηλεκτρονικά μέσα (Κούρτη, 2003; Ferdon&Hertz 2007; Ortegaetal 2008, Kowalski, Limber&Agatston 2012; Li, Gross&Smith 2012) ενώ στη συχνότητα ραγδαίας εκδήλωσης του φαινομένου συμβάλλει και η ίδια η φύση των τεχνολογικών μέσων που όπως αναφέρει ο Νικολόπουλος (2009), εξαιτίας της κοινωνικής διάστασης που τα διέπει, με μία κίνηση είναι δυνατή η γνωστοποίηση κακόβουλων ενεργειών σε μία πληθώρα θεατών σε όλο το φάσμα του παγκόσμιου ιστού. Η εκρηκτική, επιπλέον, ταχύτητα διάδοσης των πληροφοριών καθώς και το γεγονός ότι ‘παραμένουν’ στο Διαδίκτυο για πάντα (εξαιτίας της μη απόλυτης διαγραφής δεδομένων) είναι επίσης στοιχεία που διαφοροποιούν το διαδικτυακό εκφοβισμό (Kowalski, Limber&Agatston, 2012).

Όπως αναφέρεται εκτεταμένα στη σχετική βιβλιογραφία, το φαινόμενο της ηλεκτρονικής παρενόχλησης δεν γνωρίζει γεωγραφικά όρια διότι λόγω της φύσης του Διαδικτύου, ο καθένας μπορεί να χρησιμοποιήσει την τεχνολογία για να εκφοβίσει από οπουδήποτε στον

κόσμο με όποιο τρόπο αυτός επιθυμεί και οποιαδήποτε χρονική στιγμή (Patchin&Hinduja2010; Kowalski, Limánτεber&Agatston, 2012; Li, Gross&Smith, 2012).

Τέλος, σύμφωνα με τον Νικολόπουλο (2009) το φαινόμενο ενισχύεται περαιτέρω από το γεγονός ότι οι 'θύτες' δεν έχουν πραγματική επαφή με το θύμα και λόγω αυτής της συναισθηματικής αποστασιοποίησης και άρσης αναστολών, η παρενόχληση γίνεται πιο επιθετική και επικίνδυνη και οι διαπράττοντες τον εκφοβισμό να μην νιώθουν ενοχές για τη δράση τους.

1.8.3. Μέσα διαδικτυακού εκφοβισμού

Ο cyberbullying μπορεί να οριστεί ως η "θανατηφόρος και επαναλαμβανόμενη βλάβη που προκαλείται από τη χρήση υπολογιστών, κινητών τηλεφώνων και άλλων ηλεκτρονικών συσκευών". Είναι επίσης γνωστή ως "ηλεκτρονικό εκφοβισμό", "ηλεκτρονικό εκφοβισμό", "smsbullying", κινητό εκφοβισμό, ηλεκτρονικό εκφοβισμό "," ψηφιακό εκφοβισμό "ή" εκφοβισμό στο διαδίκτυο ". Τα κύρια χαρακτηριστικά του cyberbullying είναι:

- Πάθος: Η συμπεριφορά πρέπει να είναι σκόπιμη, όχι τυχαία.
- Επαναλαμβανόμενο: Ο εκφοβισμός αντικατοπτρίζει ένα πρότυπο συμπεριφοράς, όχι μόνο απομονωμένο.
- Ζημία: Ο στόχος πρέπει να αντιληφθεί ότι προκλήθηκε βλάβη.
- Υπολογιστές, κινητά τηλέφωνα και άλλες ηλεκτρονικές συσκευές: Αυτό, φυσικά, είναι αυτό που διαφοροποιεί την παρενόχληση από τον παραδοσιακό bullying.

Μέσα διαδικτυακού εκφοβισμού είναι το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο (email), τα δωμάτια συζητήσεων (chatrooms), οι προσωπικές ιστοσελίδες, προγράμματα ανταλλαγής άμεσων μηνυμάτων, ιστοσελίδες και σελίδες κοινωνικής δικτύωσης, (Myspace, Facebook, Twitterκ.α.).Αυξάνεται ο αριθμός των νέων που χρησιμοποιούν ηλεκτρονικές συσκευές και το διαδίκτυο για να επικοινωνήσουν , να μελετήσουν και να ψυχαγωγηθούν.

Οι θύτες χρησιμοποιούν τα συγκεκριμένα μέσα γιατί με αυτά έχουν τη δυνατότητα να κρύβουν τη αληθινή τους ταυτότητα δηλώνουν ψευδώνυμο, τα χρησιμοποιούν πολλά μέλη και τέλος δεν ελέγχονται επαρκώς. Οι μαθητές χρησιμοποιούν τους υπολογιστές των σχολικών εργαστηρίων ή τους προσωπικούς τους υπολογιστές οπότε είναι μια σχετικά νέα απειλή που πρέπει να διαχειριστεί, αντιμετωπίσει η εκπαιδευτική κοινότητα σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες.

1.8.4. Μορφές διαδικτυακού εκφοβισμού

Υπάρχουν επτά διαφορετικές κατηγορίες συμπεριφορές διαδικτυακού εκφοβισμού:

- ✓ Η αποστολή μηνυμάτων "online" εναντίον ενός ή περισσότερων ατόμων.
- ✓ Η αποστολή μηνυμάτων προσβλητικών, επανειλημμένα σε ένα πρόσωπο (παρενόχληση).
- ✓ Έντονη επαναλαμβανόμενη παρενόχληση και δυσφήμιση που περιλαμβάνει απειλές (cyberstalking).
- ✓ Η παράνομη είσοδο σε λογαριασμό άλλου ατόμου και η αποστολή μηνυμάτων σε τρίτα άτομα με σκοπό την δημιουργία συγκρούσεων και προβλημάτων.
- ✓ Η αποστολή ή δημοσίευση εικόνων ή κειμένων τα οποία περιλαμβάνουν προσωπικά δεδομένα ενός ατόμου (outing and trickery)
- ✓ Ο σκόπιμος αποκλεισμός ενός ατόμου από μία ηλεκτρονική ομάδα (exclusion).

Κρίνεται σκόπιμο να διαχωρίσουμε το "sexting" από το διαδικτυακό εκφοβισμό. Ως Sexting ορίζεται η αποστολή ή προώθηση μηνυμάτων και εικόνων σεξουαλικού ή πορνογραφικού περιεχομένου (Siegle, 2010). Πρόκειται για σύγχρονο φαινόμενο με αυξανόμενη πορεία που δημιουργεί προβλήματα στην εκπαιδευτική κοινότητα.

Οι περισσότερες περιπτώσεις διαδικτυακού εκφοβισμού υποπίπτουν στις παρακάτω κατηγορίες:

- Κράξιμο: διαδικτυακό ιαβγάδες με τη χρήση ηλεκτρονικών μηνυμάτων με οργισμένη και προσβλητική γλώσσα
- Παρενόχληση και παραφύλαγμα: επανειλημμένη αποστολή μοχθηρών, κακοπροαίρετων και/ή απειλητικών μηνυμάτων
- Υποτίμηση: αποστολή ή ανάρτηση κουτσομπολιών και φήμες σχετικά με έναν άνθρωπο με σκοπό την προσβολή του ονόματός του/της και των φίλων του/της
- Πλαστοπροσωπία: διάρρηξη του λογαριασμού ηλεκτρονικής αλληλογραφίας ενός ανθρώπου και χρήση του για την αποστολή μοχθηρού ή ενοχλητικού υλικού σε άλλους
- Ξεμπρόστιασμα και εξαπάτηση: απασχόληση κάποιου σε ανταλλαγή μηνυμάτων, εξαπάτησή του με σκοπό την αποκάλυψη ευαίσθητων πληροφοριών και προώθηση αυτών των πληροφοριών σε άλλους
- Αποκλεισμός: σκόπιμος αποκλεισμός κάποιου από μία διαδικτυακή ομάδα. (Ted Feinberg & Nicole Robey, 2009).

1.8.5. Οι ρόλοι στον διαδικτυακό εκφοβισμό

• Οι Θύτες

Οι θύτες στο του διαδικτυακού εκφοβισμού, σε αντίθεση με τους θύτες του παραδοσιακού εκφοβισμού δεν χρειάζεται να είναι σωματικά μεγαλύτεροι και ισχυρότεροι από τα θύματά τους για να μπορέσουν να εκφοβίσουν (Strom & Strom, 2005). Δεν είναι απαραίτητα οι άτακτοι και σκληροί μαθητές της τάξης και του προαυλίου αλλά μπορεί να είναι ήσυχοι

και επιμελείς μαθητές που δεν εμπλέκονται σε καυγάδες και έχουν καλές κοινωνικές σχέσεις (Davis, 2011).

- **Τα θύματα**

Κάθε άτομο είναι πιθανόν να δεχθεί διαδικτυακό εκφοβισμό (Anderson & Sturm, 2007). Ωστόσο τα θύματα του διαδικτυακού εκφοβισμού είναι κατά κύριο λόγο μαθητές με χαρακτηριστικά που τους διαφοροποιούν από την πλειοψηφία (Willard, 2007). Πρόκειται για άτομα παχύσαρκα, υπερκινητικά, με διαφορετικό προσανατολισμό σεξουαλικό ή για άτομα που έχουν διαφορετικό τρόπο ζωής (Willard, 2007).

Συνήθως είναι άτομα που χειραγωγούνται εύκολα, έχουν μειωμένες ικανότητες προσαρμοστικότητας και επίλυσης προβλημάτων, επιζητούν την προσοχή και την αποδοχή των άλλων κυρίως όταν χρησιμοποιούν το διαδίκτυο (Ted Feinberg & Nicole Robey, 2009).

Όλα τα παραπάνω δεν συνεπάγεται ότι τα θύματα είναι άτομα ανίκανα και αδύναμα, απλώς είναι άτομα με συναισθηματική νοημοσύνη και ακεραιότητα, με χαμηλή ροπή προς τη βία ευαίσθητα, ειλικρινή και δημιουργικά. Τα χαρακτηριστικά αυτά είναι που τους οδηγούν να δέχονται και να αντιμετωπίζουν τον εκφοβισμό με διάλογο και ηθικότητα που ο θύτης εκμεταλλεύεται (Anderson & Sturm, 2007).

Στο διαδικτυακό εκφοβισμό οι μαθητές δεν εκφοβίζονται μέσα στο σχολικό περιβάλλον. Στόχος του διαδικτυακού εκφοβισμού μπορεί να είναι οι εκπαιδευτικοί ή όλη η σχολική κοινότητα. Είναι εύκολο για οποιοδήποτε να διαδώσει ανυπόστατες φήμες δημιουργώντας προβλήματα στην εύρυθμη λειτουργία του σχολείου καθώς είναι δύσκολο να εντοπιστεί και να τιμωρηθεί.

- **Οι παρατηρητές**

Ο ρόλος του παρατηρητή έχει ιδιαίτερη βαρύτητα στον διαδικτυακό εκφοβισμό γιατί με τη στάση του μπορεί να συμβάλει είτε θετικά είτε αρνητικά. Συνήθως ο παρατηρητής είναι συνομήλικος του θύτη και του θύματος και για αυτό ακριβώς ο ρόλος του είναι πολύ σημαντικός γιατί ως συνομήλικος μπορεί να επηρεάσει και τους άλλους παρατηρητές (Bruhn, 2010).

Ο παρατηρητής φοβάται την αρνητική κριτική των άλλων παρατηρητών σε περίπτωση που βοηθήσει το θύμα, επηρεάζεται από τη συμπεριφορά των άλλων παρατηρητών και βλέποντας ότι κανένας δεν παρεμβαίνει διστάζει και τέλος κάθε παρατηρητής πιστεύει ότι κάποιος από τους υπόλοιπους παρατηρητές θα βοηθήσει το θύμα με αποτέλεσμα να μειώνεται η ατομική δράση και η ευθύνη.

1.8.6. Συνέπειες διαδικτυακού εκφοβισμού

Ο διαδικτυακός εκφοβισμός είναι μια επιβλαβής κοινωνική συμπεριφορά για όλους τους εμπλεκόμενους και προκαλεί σημαντική συναισθηματική και σε ακραίες περιπτώσεις και σωματική βλάβη (Feinberg&bRobey, 2009, Junonen&Gross, 2008). Η ψυχολογική βία που υφίστανται τα θύματα του διαδικτυακού εκφοβισμού είναι το ίδιο έντονη όσο και στον κατά πρόσωπο εκφοβισμό (Stover, 2006). Τα θύματα νιώθουν απελπισμένα και ανίκανα να επιλύσουν το πρόβλημα (Snider, 2004). Παρουσιάζουν κατάθλιψη, αυξημένο άγχος, πτώση της ακαδημαϊκής τους επίδοσης, προβλήματα συγκέντρωσης, αποφυγή του σχολείου και έχουν αυξημένες πιθανότητες να εγκαταλείψουν το σχολείο (Stover, 2006, Feinberg&Robey, 2009). Επίσης μπορεί να εμφανίζουν θυμό, ένταση, χαμηλή αυτοεκτίμηση, αυτοκτονικές σκέψεις και αντικοινωνική συμπεριφορά (Stover, 2006, Feinberg&Robey, 2009, Willard, 2006). Συχνά εξαιτίας του εκφοβισμού δημιουργούνται οικογενειακά προβλήματα (Hinduja&Patchin, 2011).

Αμερικανοί έφηβοι κάνουν συχνή χρήση του Διαδικτύου για δραστηριότητες όπως η επικοινωνία με φίλους, την εύρεση πληροφοριών για σχολικές εργασίες και τη λήψη μουσικής. Πρόσφατη έρευνα (π.χ., McQuade&Sampat, 2008) δείχνει ότι σχεδόν όλοι οι νέοι στο σπίτι ή το σχολείο θα χρησιμοποιήσουν το Διαδίκτυο και ότι αυτό αντιπροσωπεύει μια ταχεία αύξηση κατά την τελευταία δεκαετία. Ο αριθμός εφήβων με διαδικτυακά προφίλ, συμπεριλαμβανομένων αυτών που βρίσκονται σε ιστότοπους κοινωνικής δικτύωσης όπως το Facebook και το MySpace, έχει επίσης αυξηθεί, και υπάρχουν ενδείξεις ότι πολλοί από αυτούς τους έφηβους που έχουν πρόσβαση στο Διαδίκτυο προσπαθούν να διατηρήσουν τη δραστηριότητά τους μακριά από το γονικό έλεγχο.

Το 2006, οι εθνικοί ηγέτες επιβολής του νόμου εκτιμούν ότι περισσότερα από 13 εκατομμύρια παιδιά και έφηβοι οι ηλικίες 6-17 ήταν θύματα του ηλεκτρονικού εκφοβισμού (FightCrime: InvestinKids, 2006). Τα στοιχεία της έρευνας δείχνουν ότι: σημαντικός αριθμός νέων αναφέρουν ότι έχουν παρενοχλήσει κάποιον στο διαδίκτυο (McQuade και Sampat, 2008). Η έρευνα έχει εντοπίσει τα χαρακτηριστικά της νεολαίας που προβλέπουν τον ηλεκτρονικό εκφοβισμό καθώς και το τις συνέπειες μιας τέτοιας παρενόχλησης. Είναι σημαντικό ο γονέας και οι εκπαιδευτικοί να κατανοήσουν τα χαρακτηριστικά του ηλεκτρονικού εκφοβισμού και των στρατηγικών πρόληψης.

Η διαδικτυακή παρενόχληση συμβαίνει συχνότερα όταν τα παιδιά είναι στο σπίτι, αλλά μπορεί επίσης να πραγματοποιηθεί κατά τη διάρκεια του σχολείου. Για την πίστη τους, πολλά σχολεία έχουν κάνει καλή χρήση του φιλτραρίσματος λογισμικό που μπορεί να εμποδίσει τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές από τη χρήση σχολικών υπολογιστών για να φοβίσουν άλλους σπουδαστές.

Χαρακτηριστικά των Cyberbullies

Οι διαδικτυακοί νταήδες είναι πιθανό να είναι γυναίκες ή άντρες, και είναι περισσότερο πιθανό να είναι έφηβοι σε μεγαλύτερη ηλικία παρά σε μικρότερη. Όπως και οι παραδοσιακοί νταήδες, οι διαδικτυακοί νταήδες έχουν μάλλον λιγότερες σχέσεις με αυτούς που τους προσέχουν.

Είναι περισσότερο πιθανοί σε σχέση με τους μη νταήδες να γίνουν στόχοι παραδοσιακού εκφοβισμού και να ενδίδουν σε παραβατική συμπεριφορά και συχνή χρήση ουσιών. Είναι επίσης περισσότερο πιθανό να γίνουν συχνά καθημερινοί χρήστες του διαδικτύου. Ένας διαδικτυακός νταής μπορεί να είναι ή να μην είναι άτομο που το θύμα γνωρίζει. Οι διαδικτυακοί νταήδες μπορούν συχνά να παραμείνουν ανώνυμοι, καθιστώντας δύσκολο έως αδύνατο να βρεθεί ποιος είναι ο παραβάτης. Μπορεί να δουλεύουν σε συνεννόηση, καθιστώντας το ακόμη δυσκολότερο να βρεθεί ποιος κάνει την επίθεση. Αν και δεν υπάρχουν σαφείς ενδείξεις πως οι νέοι που ασκούν παραδοσιακό εκφοβισμό είναι επίσης επιρρεπείς στον διαδικτυακό εκφοβισμό, φαίνεται πως κάποια θύματα σωματικής παρενόχλησης προχωρούν σε διαδικτυακό εκφοβισμό ως μορφή εκδίκησης απέναντι στους βασανιστές τους.

Το πρόγραμμα Σταματήστε τον Διαδικτυακό Εκφοβισμό (WiredKidsInc) περιγράφει τέσσερα βασικά είδη νταήδων:

- Ο “Εκδικητικός Άγγελος” δε βλέπει τον εαυτό του ως νταή, παρά ως εκδικητή, καθώς συχνά προσπαθεί να προστατεύσει έναν φίλο από τον εκφοβισμό, διαδικτυακό ή μη.
- Οι “Πεινασμένοι για Εξουσία” διαδικτυακοί νταήδες προσπαθούν να ασκήσουν εξουσία και έλεγχο στους άλλους με τον φόβο, και είναι συχνά οι ίδιοι θύματα εκφοβισμού. Μερικοί άνθρωποι αποκαλούν αυτήν την κατηγορία διαδικτυακού εκφοβισμού “Η Εκδίκηση του Σπασίκλα”, γιατί αυτοί οι νταήδες είναι συνήθως μικροκαμωμένοι και γίνονται στόχος των συνομηλίκων τους γιατί δεν είναι πολύ “κουλ” ή τεχνολογικά επιδέξιοι.

- Η κατηγορία “Κακά Κορίτσια” συνήθως προκύπτει σε ομάδα. Αυτές που ασκούν αυτόν τον διαδικτυακό εκφοβισμό συνήθως βαριούνται ή ψάχνουν για διασκέδαση.

- Οι “Χωρίς Πρόθεση” διαδικτυακοί νταήδες δεν έχουν συνήθως σκοπό να κάνουν κακό. Απλά ανταποκρίνονται χωρίς να σκέφτονται τις συνέπειες των πράξεών τους.

Στην κλίμακα του κινδύνου, κάποιοι νέοι είναι περισσότερο επιρρεπείς στον διαδικτυακό εκφοβισμό σε σχέση με άλλους. Όπως και με τους διαδικτυακούς νταήδες, τα θύματα είναι εξίσου πιθανό να είναι άντρες ή γυναίκες, και είναι περισσότερο πιθανό να ανήκουν σε προχωρημένη εφηβεία παρά στην παιδική ηλικία. Περίπου μισά από τα θύματα του διαδικτυακού εκφοβισμού είναι επίσης στόχοι παραδοσιακού εκφοβισμού. Τα θύματα είναι γενικά μη δημοφιλή, απομονωμένα, καταθλιπτικά, αγχώδη και φοβισμένα σε σχέση με τους συνομηλίκους τους. Αυτοί που κινδυνεύουν είναι περισσότερο πιθανό να ψάχνουν για αποδοχή και προσοχή στο διαδίκτυο, είναι περισσότερο ευάλωτοι σε χειριστικές συμπεριφορές, λιγότερο προσεκτικοί με την ασφάλεια στο διαδίκτυο, λιγότερο ανθεκτικοί στην αντιμετώπιση δύσκολων περιπτώσεων, λιγότερο ικανοί ή πρόθυμοι να βασιστούν στους γονείς για βοήθεια, και λιγότερο πιθανοί να αναφέρουν μία επικίνδυνη διαδικτυακή κατάσταση σε ενήλικα (Willard, 2007a).

Οι νέοι που κινδυνεύουν περισσότερο από διαδικτυακό εκφοβισμό περιλαμβάνουν τις εξής ομάδες:

- ευάλωτοι, ανώριμοι, κοινωνικά αφελείς έφηβοι που στερούνται βασικών γνώσεων και δεξιοτήτων για να λάβουν αποτελεσματικές αποφάσεις
- νεαροί έφηβοι που έχουν υπερπροστατευτικούς ή αφελείς γονείς αλλά που ίσως έχουν υγιείς σχέσεις με συνομηλίκους και σωστές αρχές
- νέοι που βιώνουν προσωρινά προβληματικές σχέσεις με γονείς και/ή συνομηλίκους και είναι συναισθηματικά αναστατωμένοι
- νέοι που αντιμετωπίζουν μεγάλες και διαρκείς προκλήσεις σχετικά με την προσωπική διανοητική τους υγεία και έχουν διαταραγμένες σχέσεις με γονείς, σχολείο και/ή συνομηλίκους.

1.8.7. Έρευνες για τον διαδικτυακό εκφοβισμό

Οι επιπτώσεις του διαδικτυακού εκφοβισμού διαφοροποιούνται ανάλογα με το περιστατικό, τον χαρακτήρα και τον κοινωνικό περίγυρο του θύματος. Έτσι η εμφάνιση των συνεπειών του διαδικτυακού εκφοβισμού δεν είναι ίδια για όλους. Άλλοι επιρρεπείς και άλλοι λιγότερο. Αναλυτικότερα, οι κοινωνικά ισορροπημένοι έφηβοι που

υποστηρίζονται επαρκώς τόσο από την οικογένεια όσο και από τους φίλους τους είναι πιθανό να έχουν καλύτερες δεξιότητες αντιμετώπισης και λήψης αποφάσεων. Διαθέτουν τις απαραίτητες που τους βοηθούν είτε να αγνοήσουν είτε να αντιμετωπίσουν τον διαδικτυακό εκφοβισμό με τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Αντίθετα οι ευάλωτοι έφηβοι έχουν περιορισμένες δεξιότητες αντιμετώπισης, κακές σχέσεις, προβλήματα ψυχικής υγείας και οικογενειακά προβλήματα (Feinberg & Robey, 2009).

Οι αντιδράσεις των θυμάτων του διαδικτυακού εκφοβισμού παρουσιάζουν διαφορές ανάλογα το φύλο. Συγκεκριμένα, τα κορίτσια συνήθως απογοητεύονται ενώ τα αγόρια συνήθως φοβούνται αλλά σκέφτονται και να εκδικηθούν (Adams, 2010).

Υπάρχουν αρκετά παραδείγματα μαθητών που λόγω του διαδικτυακού εκφοβισμού που δέχτηκαν έβαλαν τέλος στη ζωή τους. Επίσης μπορεί να αντιμετωπίσουν προβλήματα στο σχολείο, να οπλοφορούν και να παρουσιάζουν επιθετική συμπεριφορά (Whitaker & Bushman, 2009).

Οι Αμερικανοί έφηβοι χρησιμοποιούν συχνά το διαδίκτυο για δραστηριότητες όπως επικοινωνία με φίλους, εύρεση πληροφοριών για σχολικές εργασίες και μουσική. Πρόσφατες έρευνες δείχνουν πως σχεδόν όλοι οι νέοι γυμνασίου και λυκείου με πρόσβαση σε υπολογιστή στο σπίτι ή το σχολείο θα χρησιμοποιήσουν το διαδίκτυο, και αυτή η χρήση σημειώνει μια απότομη αύξηση την τελευταία δεκαετία. Ο αριθμός των εφήβων που διατηρούν κάποιο προφίλ, συμπεριλαμβανομένων αυτών σε ιστοσελίδες κοινωνικής δικτύωσης όπως το Facebook και το Myspace, έχει επίσης αυξηθεί, και υπάρχουν επίσης ενδείξεις πως πολλοί από αυτούς τους εφήβους με πρόσβαση στο διαδίκτυο στο σπίτι προσπαθούν να κρατήσουν τη δραστηριότητά τους μακριά από τον έλεγχο των γονέων.

Το 2006 εκτιμήθηκε πως περισσότερα από 13 εκατομμύρια παιδιά και έφηβοι ηλικίας 6-17 ετών υπήρξαν θύματα διαδικτυακού εκφοβισμού (Αντιμετώπιση Εγκλήματος: Επενδύουμε στα Παιδιά, 2006). Τα δεδομένα της έρευνας δείχνουν πως ένας σημαντικός αριθμός νέων αναφέρουν πως έχουν παρενοχλήσει κάποιον στο διαδίκτυο (McQuade και Sampat, 2008).

Η έρευνα έχει υποδείξει τα χαρακτηριστικά των νέων που είναι πιθανοί για διαδικτυακό εκφοβισμό καθώς και τις συνέπειες τέτοιας παρενόχλησης. Είναι σημαντικό γονείς και εκπαιδευτικοί να κατανοήσουν τα χαρακτηριστικά του διαδικτυακού εκφοβισμού και τις στρατηγικές πρόληψης.

1.8.8. Αντιμετώπιση του διαδικτυακού εκφοβισμού

Κανένας δε χρειάζεται να υφίσταται διαδικτυακό εκφοβισμό. Αφήνει τα παιδιά και τους εφήβους φοβισμένα, αναστατωμένα και μπερδεμένα. Τείνουν να μη γνωρίζουν γιατί τους συμβαίνει αυτή η επίθεση και συχνά είναι αβέβαιο ως προς το ποιος μπορεί να τους βοηθήσει να επιλύσουν αυτή την ενοχλητική και συχνά τρομακτική κατάσταση. Χρειάζονται συντονισμένες προσπάθειες σχολείου και οικογένειας για να προλάβουμε, μειώσουμε ή απαλείψουμε τον διαδικτυακό εκφοβισμό.

Τι μπορούν να κάνουν τα θύματα

Τα θύματα του διαδικτυακού εκφοβισμού δεν πρέπει να επιστρέψουν τη συμπεριφορά, καθώς αυτό μπορεί να προκαλέσει μεγαλύτερη παρενόχληση από την πλευρά του νταή και μπορεί να καταστήσει ασαφές το ποιος ξεκίνησε αρχικά αυτή την εριστική και επιζήμια συμπεριφορά. Όλα τα θύματα τέτοιας συμπεριφοράς χρειάζεται να ειδοποιήσουν έναν υπεύθυνο ενήλικα μόλις τους συμβεί κάτι. Ανάλογα με τη σφοδρότητα του εκφοβισμού, τα παρακάτω βήματα πρέπει να μελετηθούν από τα θύματα και τους γονείς τους:

- Ήρεμα και σταθερά πείτε στον νταή να σταματήσει την παρενόχληση και να απομακρύνει κάθε προσβλητικό υλικό από μελλοντικές επικοινωνίες
- Αγνοήστε ή μπλοκάρτε τις επικοινωνίες
- Κρατήστε ένα αντίγραφο του υλικού που έχει αναρτήσει ο νταής και στείλτε το στους γονείς του για να λάβετε βοήθεια στη διακοπή αυτής της προβληματικής συμπεριφοράς
- Διαγράψτε τη λίστα φίλων του για να μειώσετε τον αριθμό ατόμων που μπορεί να έχουν πρόσβαση στην ηλεκτρονική αλληλογραφία του θύματος
- Διαμαρτυρηθείτε στην ιστοσελίδα, στον πάροχο διαδικτύου ή στην εταιρεία κινητής τηλεφωνίας.
- Ζητήστε τη βοήθεια του σχολικού ψυχολόγου, σχολικού συμβούλου, διευθυντή, ή σχολικού αστυφύλακα.
- Επικοινωνήστε με δικηγόρο, αν τα λιγότερο δραστικά βήματα είναι αναποτελεσματικά.
- Επικοινωνήστε με αστυνομία αν ο διαδικτυακός εκφοβισμός περιλαμβάνει απειλές βλάβης.

Πώς μπορούν οι γονείς να βοηθήσουν στην πρόληψη του διαδικτυακού εκφοβισμού;

Εφόσον ο διαδικτυακός εκφοβισμός συμβαίνει πιο συχνά όταν τα παιδιά και οι έφηβοι είναι στο σπίτι, οι γονείς μπορούν να βοηθήσουν σημαντικά στην πρόληψη περιπτώσεων αυτού του είδους εκφοβισμού. Θα πρέπει να λάβουν υπόψη τα ακόλουθα βήματα:

- Κρατήστε τους οικιακούς υπολογιστές σε ορατά σημεία, όπως το δωμάτιο ή την κουζίνα
- Μιλάτε τακτικά με τα παιδιά για τις διαδικτυακές τους δραστηριότητες και το ίντερνετ γενικά

- Μιλάτε συγκεκριμένα για το διαδικτυακό εκφοβισμό και ενθαρρύνετε τα παιδιά να ενημερώνουν τους ενήλικες αμέσως, αν πέσουν θύματα εκφοβισμού
- Πείτε στα παιδιά πως ίσως ελέγξετε τις επικοινωνίες τους, αν υπάρχει λόγος ανησυχίας
- Βοηθήστε τα παιδιά να καταλάβουν πως ο διαδικτυακός εκφοβισμός είναι επιζήμια και απαράδεκτη συμπεριφορά
- Τονίστε τις προσδοκίες σας για υπεύθυνη διαδικτυακή συμπεριφορά και ξεκαθαρίστε τις συνέπειες της παράβασης αυτών των κανόνων
- Σκεφτείτε τη σύναψη ενός συμβολαίου μεταξύ γονέα και παιδιού για το διαδίκτυο
- Να προσέχετε τα προειδοποιητικά σημάδια που δείχνουν πως το παιδί ίσως είναι θύμα εκφοβισμού, όπως απροθυμία να χρησιμοποιήσει τον υπολογιστή, αλλαγή στη συμπεριφορά ή διάθεσή του, και/ή απροθυμία να πάει στο σχολείο
- Σκεφτείτε την εγκατάσταση λογισμικού γονεϊκού ελέγχου και προγραμμάτων ανίχνευσης, αλλά μη βασίζεστε μόνο σε αυτά τα εργαλεία
- Ενθαρρύνετε νομοθεσία κατά του εκφοβισμού και στρατηγικές για την ασφάλεια στο διαδίκτυο σε κρατικό, τοπικό, και περιφερειακό επίπεδο. Πολλά κράτη έχουν ενεργοποιήσει νόμους κατά του εκφοβισμού όπου απευθύνονται σε όλα τα είδη του εκφοβισμού στο σχολείο. Επιπλέον, κάποια σχολεία έχουν καθιερώσει κανόνες και πρωτόκολλα για τη χρήση υπολογιστών

Τι μπορούν να κάνουν δάσκαλοι και καθηγητές;

Οι δάσκαλοι πρέπει να ορίσουν το εύρος του διαδικτυακού εκφοβισμού, να διεξαγάγουν μία αξιολόγηση σε σχέση με αναφορές για διαδικτυακό εκφοβισμό που ίσως περιλαμβάνουν βία και αυτοκτονική συμπεριφορά και να αναπτύξουν προγράμματα και στρατηγικές για την πρόληψη και παύση του διαδικτυακού εκφοβισμού.

Να κάνουν μία αξιολόγηση για την ταυτοποίηση των περιστατικών διαδικτυακού εκφοβισμού στο σχολείο, περιλαμβάνοντας πληροφορίες όπως πού συμβαίνουν και ποιοι παράγοντες αποτρέπουν την αναφορά τους. Ίσως μπορούν να κάνουν ένα ερωτηματολόγιο και να το μοιράσουν σε δασκάλους, διοικητικούς και γονείς. Θα μπορούσαν ίσως να κάνουν μία δομημένη συνέντευξη με τον διευθυντή για την κτήση περισσότερων πληροφοριών σχετικά με τις ανάγκες του σχολείου και τους στόχους του διευθυντή αναφορικά με τον διαδικτυακό εκφοβισμό.

Να συμπεριλάβουν τον διαδικτυακό εκφοβισμό στο πρόγραμμα του σχολείου ώστε να εκπαιδεύσουν μαθητές και να βεβαιωθούν πως όλο το προσωπικό ανταποκρίνεται κατάλληλα όταν γίνεται αναφορά για εκφοβισμό. Να ξαναδιαβάσουν τις πολιτικές τις σχετικές με τη χρήση του διαδικτύου και φορητών συσκευών από μαθητές ώστε να επιτύχουν αποτελεσματική επίβλεψη και έλεγχο.

Να παρέχουν στους συναδέλφους τους, στους γονείς, στους μαθητές και στα μέλη της τοπικής κοινωνίας πληροφορίες σχετικά με την πρόληψη του εκφοβισμού. Το προσωπικό του σχολείου πρέπει να εκπαιδευτεί στην αναγνώριση των πρώιμων ενδείξεων

διαδικτυακού εκφοβισμού, όπως απόρριψη ή απομόνωση από τους συνομηλίκους και στοχοποίηση. Να είναι επίμονοι στην αναζήτηση εικόνων, βίντεο, αρχείων ήχου που γελοιοποιούν ή βλασφημούν μαθητές.

Αποφύγετε αυτά τα συνηθισμένα λάθη

- Μην το αγνοείτε. Μην πιστεύετε ότι τα παιδιά μπορούν να τα βγάλουν χωρίς τη βοήθεια των ενηλίκων
- Μην προσπαθήσετε αμέσως να λύσετε τα γεγονότα
- Μην αναγκάζετε άλλα παιδιά να λένε δημοσίως τι είδαν
- Μην αμφισβητείτε τα παιδιά που εμπλέκονται μπροστά από άλλα παιδιά
- Μην μιλάτε στα παιδιά που συμμετέχουν μαζί, μόνο ξεχωριστά
- Μην κάνετε τα παιδιά να ζητούν συγγνώμη ή να επιδιορθώσουν τις σχέσεις τους επί τόπου.

B. Ερευνητικό Μέρος

1.1. Η Έρευνα για το σχολικό εκφοβισμό

Τελειώνοντας με το θεωρητικό υπόβαθρο στο οποίο έχει στηριχτεί αυτή η μελέτη το επόμενο βήμα είναι η οργάνωση και η διεξαγωγή έρευνας ώστε να γίνει εφικτή η απόκτηση σημαντικών και αξιόπιστων εμπειρικών αποτελεσμάτων.

Αυτή η εργασία έχει ως βασικό σκοπό τη μελέτη της υπάρχουσας βιβλιογραφίας ώστε να επιτευχθεί η κατανόηση και η καταγραφή της χρήσης διαδικτύου από τους μαθητές του Πρότυπου Πειραματικού Γυμνασίου Πάτρας όπως και η κατανόηση και η συσχέτιση από τους μαθητές του Πρότυπου Πειραματικού Γυμνασίου Πάτρας των κινδύνων και της αυτοπροστασίας από το διαδίκτυο.

Μελέτες έχουν γίνει στην Ελλάδα για το συγκεκριμένο θέμα, στην έρευνα συμμετέχουν μαθητές του Πρότυπου Πειραματικού Γυμνασίου Πάτρας, γίνεται προσπάθεια να αποτυπωθούν αξιόπιστα οι αντιλήψεις και οι συνθήκες για το συγκεκριμένο θέμα στην Περιφέρεια της Δ. Ελλάδας.

Πρωταρχικός στόχος της μελέτης είναι ο εντοπισμός των πιθανών σχέσεων που μπορεί να υπάρχουν μεταξύ της επίσημης ή ανεπίσημης επικοινωνίας μεταξύ συναδέλφων σχολικής μονάδας και των πέντε τρόπων καταλληλότερης μεθόδου διοίκησης συγκρούσεων μεταξύ των συναδέλφων της σχολικής μονάδας, των σχέσεων που υπάρχουν μεταξύ επίσημης ή ανεπίσημης επικοινωνίας μεταξύ εκπαιδευτικών και διεύθυνσης σχολικής μονάδας και των πέντε τρόπων καταλληλότερης μεθόδου διοίκησης συγκρούσεων στη σχολική μονάδα,

καθώς επίσης των σχέσεων της ενθάρρυνσης ή όχι των εκπαιδευτικών στις διαδικασίες λήξης αποφάσεων με τους πέντε τρόπων καταλληλότερης μεθόδου διοίκησης συγκρούσεων στη σχολική μονάδα.

Για την καλύτερη κατανόηση από τον αναγνώστη παραθέτουμε διαγραμματική αναπαράσταση όλων των δυνατών συσχετίσεων ανάμεσα στις μεταβλητές που διαπραγματεύεται η παρούσα εργασία.

1.1.1. Στόχοι – μεθοδολογία – ερωτηματολόγιο

Σκοπός αυτής της έρευνας ήταν να μετρήσουμε την έκταση του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού στην τάξη ή στο σχολείο. Συμμετείχαν 94 μαθήτριες και μαθητές του 1ου Εσπερινού Γυμνασίου Πατρών και του Γυμνασίου Σαγεΐκων Ν. Αχαΐας. Το ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε βασίστηκε στο πρωτότυπο Questionnaire for primary/older pupils (Elliott, M. (2011). *The Essential Guide to tackling Bullying*. p.197 – 199). Είναι εύχρηστο, σύντομο και κατάλληλο για μαθητές Δημοτικού, Γυμνασίου και Λυκείου.

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε στις 11/01/2018 στο Εργαστήριο Πληροφορικής του 1^{ου} Εσπερινού Γυμνασίου Πάτρας και στις 12/01/2018 στο Εργαστήριο Πληροφορικής του Γυμνασίου Σαγεΐκων. Οι ερωτήσεις καταχωρίστηκαν στην εφαρμογή GoogleForms, όπου και απαντήθηκαν. Εδώ παρουσιάζεται μέρος των απαντήσεων του ερωτηματολογίου, απ' όπου μπορούν να εξαχθούν τα πρώτα συμπεράσματα.

Τα ερεθίσματα που μας δόθηκαν για τη δημιουργία αυτής της εργασίας είναι η μεγάλη εξάπλωση του διαδικτύου, η μάστιγα του σχολικού εκφοβισμού και οι επιπτώσεις αυτού, καθώς και οι κίνδυνοι που υπάρχουν για τους μαθητές. Η εργασία δημιουργήθηκε στηριζόμενη σε βιβλιογραφική μελέτη, αναζήτηση πηγών από το Internet και σε ερεθίσματα από το σχολικό- κοινωνικό περιβάλλον. Τα βασικά ερωτήματα είναι η ύπαρξη και η αναγνώριση του σχολικού εκφοβισμού από τους μαθητές, η καταγραφή των συναισθημάτων για τους θύτες και από τα θύματα αλλά και από το σύνολο των μαθητών, ο καταλογισμός ευθυνών από τα θύματα αλλά και από το σύνολο του μαθητικού δυναμικού, η συμπεριφορά ως προς τον εκφοβισμό των θυμάτων αλλά και από το σύνολο των μαθητών, το φύλο του θύματος και του θύτη και τέλος το είδος του εκφοβισμού.

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε στα Εργαστήρια Πληροφορικής του 1^{ου} Εσπερινού Γυμνασίου Πάτρας και Εργαστήριο Πληροφορικής του Γυμνασίου Σαγεΐκων. Το δείγμα της μελέτης αποτέλεσαν οι μαθητές της Α', Β' και Γ' τάξης των παραπάνω δύο γυμνασίων.

Για την επιλογή του δείγματος ακολουθήθηκε η απλή τυχαία δειγματοληψία. Για την συλλογή των στοιχείων χρησιμοποιήθηκε ερωτηματολόγιο με 33 κλειστού τύπου ερωτήσεις. Από τα ερωτηματολόγια που συλλέχθηκαν από τα σχολεία επαρκώς συμπληρωμένα ήταν 94. Τα ερωτηματολόγια κωδικοποιήθηκαν και τα κωδικοποιημένα στοιχεία εισήχθησαν στο πρόγραμμα Microsoft Office Excel για ανάλυση.

	ΕΡΩΤΗΣΗ					ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ
ΣΥΝΟΛΟ των ΜΑΘΗΤΩΝ	1					ΥΠΑΡΞΗ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΥ
ΜΑΘΗΤΕΣ που ΔΕΝ ΒΙΩΣΑΝ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟ	2					ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ για ΘΥΤΕΣ
	3	4	5	6	7	ΕΥΘΥΝΕΣ για τον ΕΚΦΟΒΙΣΜΟ
	8					ΦΥΛΟ
	9	10	13	14	ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ως προς τον ΕΚΦΟΒΙΣΜΟ	
	11		12			ΧΩΡΟΧΡΟΝΟΣ όπου συμβαίνει ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΣ
ΜΑΘΗΤΕΣ που ΒΙΩΣΑΝ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟ	15					ΗΛΙΚΙΑ
	16		17	31		ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΥ
	18			19		ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ από τον ΕΚΦΟΒΙΣΜΟ
	20					ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ για ΘΥΤΕΣ
	21	22	23	24	25	ΕΥΘΥΝΕΣ για τον ΕΚΦΟΒΙΣΜΟ
	26					ΦΥΛΟ ΘΥΜΑΤΟΣ
	27					ΦΥΛΟ ΘΥΤΗ
	28					ΕΙΔΟΣ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΥ
	29	30	32	33	ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ως προς τον ΕΚΦΟΒΙΣΜΟ	

Εικόνα 2: Ερωτηματολόγια Μορφή Ι

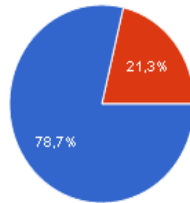
1.1.2. Επεξεργασία και ανάλυση δεδομένων

Με βάση την έρευνα που διενεργήθηκε αποκομίζουμε τα ακόλουθα αποτελέσματα: Αναλυτικότερα, στα παιδιά του Γυμνασίου το 11% δεν έχει δημιουργήσει προφίλ σε σελίδα κοινωνικής δικτύωσης ενώ στο 89% έχει δημιουργήσει. Έπειτα, 13% από τα παιδιά του Γυμνασίου δεν έχουν κινητό τηλέφωνο. Στην συνέχεια, το 17% των παιδιών του Γυμνασίου έχουν πέσει θύματα παρενόχλησης στο διαδίκτυο. Επίσης, το 18% των

παιδιών του Γυμνασίου έχουν δεχθεί απειλητικό ή προσβλητικό μήνυμα. Τέλος οι περισσότεροι μαθητές χρησιμοποιούν το youtube.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

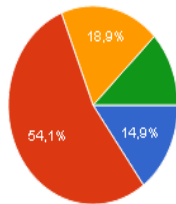
Πιστεύεις ότι έχεις πέσει ποτέ θύμα σχολικού εκφοβισμού;

όχι	74	78.7%
ναι	20	21.3%

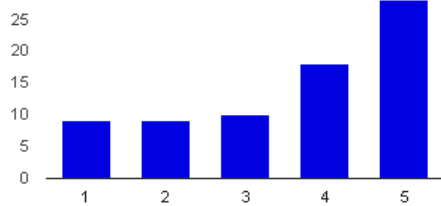
ΜΑΘΗΤΕΣ ΠΟΥ ΔΕ ΒΙΩΣΑΝ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟ

Τι γνώμη έχεις για τα άτομα που εκφοβίζουν;

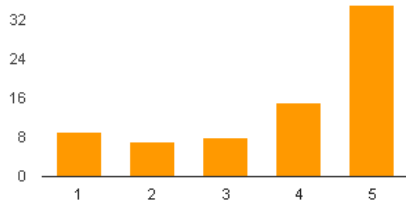
μου είναι αδιάφορα	11	14.9%
τα λυπάμαι	40	54.1%
τα μισώ	14	18.9%
τα συμπαθώ	9	12.2%

Πόσο ευθύνεται το εκπαιδευτικό προσωπικό, όταν ο σχολικός εκφοβισμός συνεχίζει να υπάρχει στο σχολείο;

καθόλου: 1	9	12.2%
2	9	12.2%
3	10	13.5%
4	18	24.3%
πάρα πολύ: 5	28	37.8%

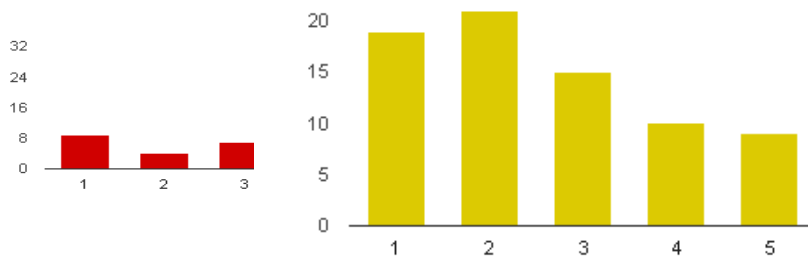
Πόσο ευθύνονται οι γονείς του ατόμου που εκφοβίζει, όταν ο σχολικός εκφοβισμός συνεχίζει να υπάρχει στο σχολείο;

καθόλου: 1	9	12.2%
2	7	9.5%
3	8	10.8%
4	15	20.3%
πάρα πολύ: 5	35	47.3%

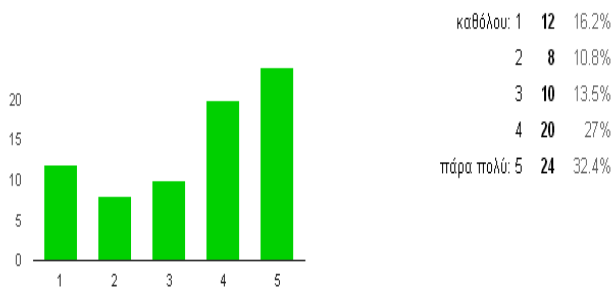
Πόσο ευθύνεται το θύμα, όταν ο σχολικός εκφοβισμός συνεχίζει να υπάρχει στο σχολείο;

Πόσο ευθύνεται το άτομο π

καθόλου: 1	19	25.7%
2	21	28.4%
3	15	20.3%
4	10	13.5%
πάρα πολύ: 5	9	12.2%

Πόσο ευθύνονται τα παιδιά που δεν έχουν υποστεί σχολικό εκφοβισμό, αλλά δε βοηθούν το θύμα, όταν ο σχολικός εκφοβισμός συνεχίζει να υπάρχει στο σχολείο;

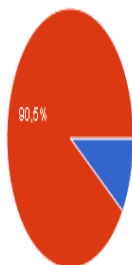
καθόλου: 1	12	16.2%
2	8	10.8%
3	10	13.5%
4	20	27%
πάρα πολύ: 5	24	32.4%

Είσαι αγόρι ή κορίτσι;

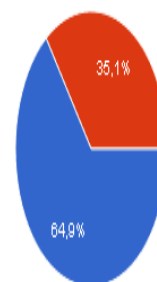
αγόρι	38	51.4%
κορίτσι	36	48.6%

Έχεις εκφοβίσει ποτέ κανέναν;

ναι	7	9.5%
όχι	67	90.5%

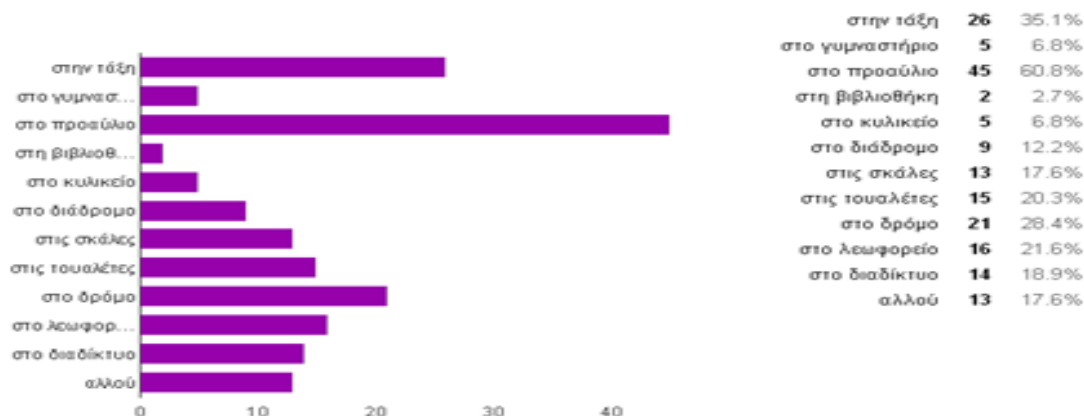
Βοήθησες κάποιον που δεχόταν εκφοβισμό;

ναι	48	64.9%
όχι	26	35.1%

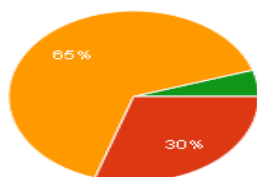
ΕΣΥ ΠΟΥ ΒΙΩΣΕΣ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟ ΕΣΥ ΠΟΥ ΒΙΩΣΕΣ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟ

Πού συνέβαινε τις περισσότερες φορές ο εκφοβισμός:

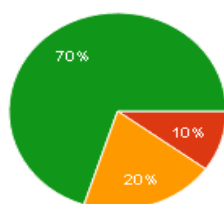
ΜΑΘΗΤΕΣ ΠΟΥ ΒΙΩΣΑΝ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟ

Σε ποια ηλικία σου συνέβη:

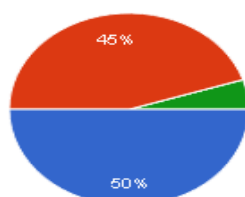
κάτω των 5 ετών	0	0%
μεταξύ 5 και 11	6	30%
μεταξύ 11 και 14	13	65%
πάνω από 14	1	5%

Πότε έπεσες θύμα σχολικού εκφοβισμού τελευταία φορά:

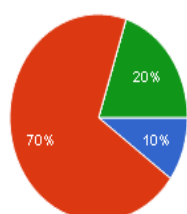
σήμερα	0	0%
τον τελευταίο μήνα	2	10%
τους τελευταίους 6 μήνες	4	20%
τον τελευταίο χρόνο ή πιο παλιά	14	70%

Έπεσες θύμα σχολικού εκφοβισμού:

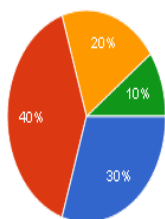
μία φορά	10	50%
πολλές φορές	9	45%
σχεδόν κάθε μέρα	0	0%
πολλές φορές τη μέρα	1	5%

Πώς θα χαρακτήριζες το σχολικό εκφοβισμό που δέχθηκες ή δέχεσαι:

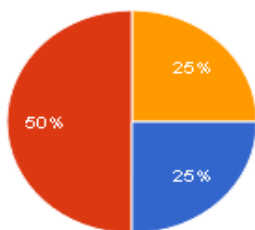
δε με προβλημάτισε	2	10%
ήταν ενοχλητικός	14	70%
ήταν τρομακτικός	0	0%
ήταν τόσο άσχημος που δεν ήθελα να βγω έξω ή να πάω σχολείο	4	20%

Ο σχολικός εκφοβισμός:

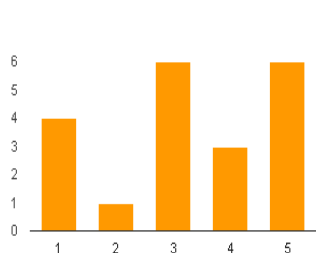
δεν είχε καμιά επίδραση πάνω μου	6	30%
με επηρέασε κάπως	8	40%
με επηρέασε πολύ άσχημα	4	20%
με έκανε να αλλάξω τη ζωή μου σε κάποιο βαθμό (π.χ να αλλάξω σχολείο ή γειτονιά)	2	10%

Τι γνώμη έχεις για τα άτομα που εκφοβίζουν;

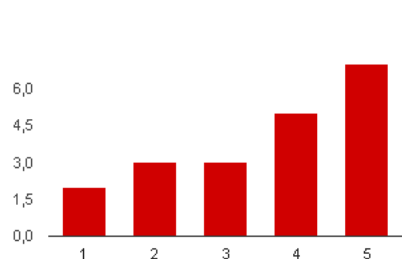
μου είναι αδιάφορα	5	25%
τα λυπάμαι	10	50%
τα μισώ	5	25%
τα συμπαθώ	0	0%

Πόσο ευθύνονται τα παιδιά που δεν έχουν υποστεί σχολικό εκφοβισμό, αλλά δε βοηθούν το θύμα, όταν ο σχολικός εκφοβισμός συνεχίζει να υπάρχει στο σχολείο;

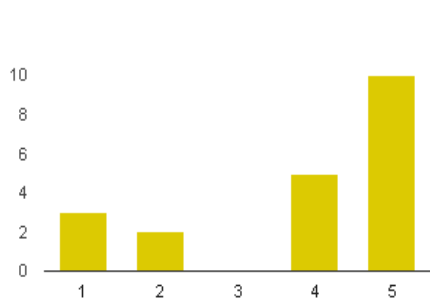
καθόλου:	1	4	20%
	2	1	5%
	3	6	30%
	4	3	15%
πάρα πολύ:	5	6	30%

Πόσο ευθύνονται οι γονείς του ατόμου που εκφοβίζει, όταν ο σχολικός εκφοβισμός συνεχίζει να υπάρχει στο σχολείο;

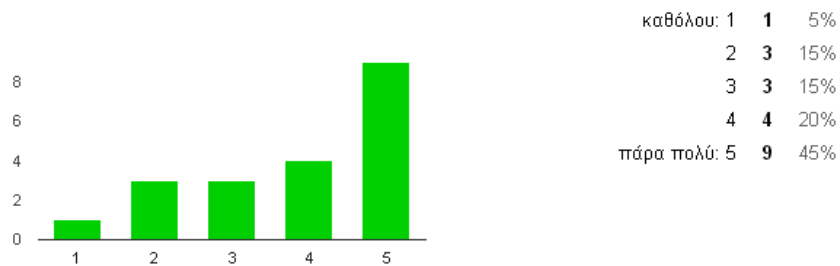
καθόλου:	1	2	10%
	2	3	15%
	3	3	15%
	4	5	25%
πάρα πολύ:	5	7	35%

Πόσο ευθύνεται το εκπαιδευτικό προσωπικό, όταν ο σχολικός εκφοβισμός συνεχίζει να υπάρχει στο σχολείο;

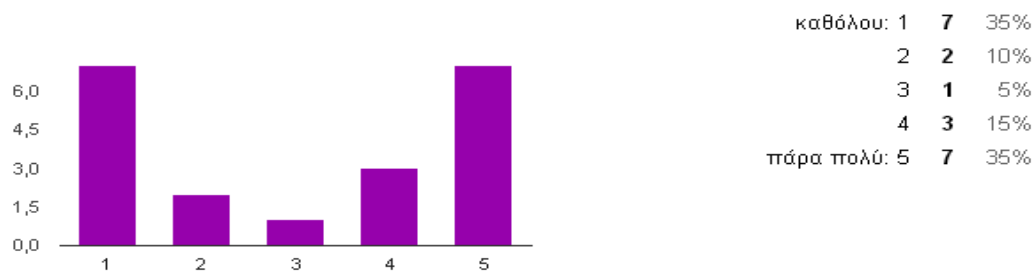

καθόλου:	1	3	15%
	2	2	10%
	3	0	0%
	4	5	25%
πάρα πολύ:	5	10	50%

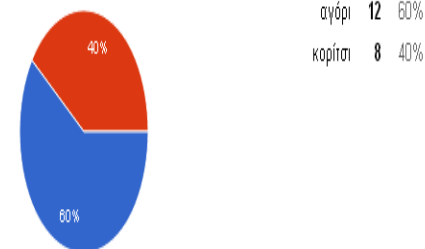
Πόσο ευθύνεται το άτομο που εκφοβίζει, όταν ο σχολικός εκφοβισμός συνεχίζει να υπάρχει στο σχολείο;

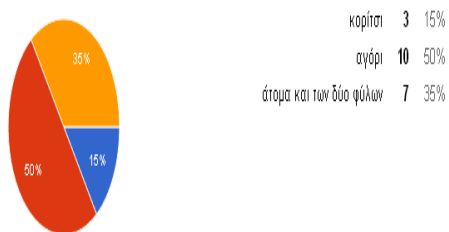
Πόσο ευθύνεται το θύμα, όταν ο σχολικός εκφοβισμός συνεχίζει να υπάρχει στο σχολείο;

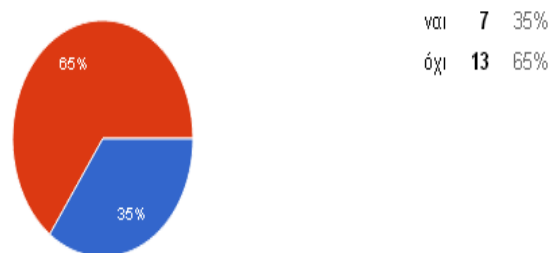
Είσαι αγόρι ή κορίτσι;

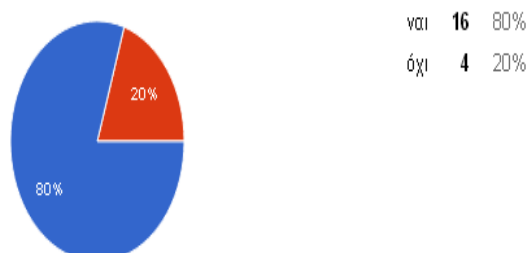
Το άτομο (τα άτομα) που σε εκφοβίσε (εκφοβίσαν) ήταν:

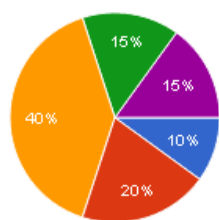
Έχεις εκφοβίσει ποτέ κανέναν;

Βοήθησες κάποιον που δεχόταν εκφοβισμό;

Πότε συνέβαινε συνήθως ο εκφοβισμός;

Πότε συνέβαινε συνήθως ο εκφοβισμός;	Αριθμός απαντήσεων	Ποσοστό
το πρωί	2	10%
το απόγευμα	4	20%
κατά την έλευση στο σχολείο	8	40%
μετά το σχόλασμα από το σχολείο	3	15%
άλλοτε	3	15%

Εικόνα 3: Διαγράμματα Έρευνας I

1.1.3. Συμπεράσματα

Συμπερασματικά αξίζει να σημειωθεί ότι από τα κοινά σημεία της παρούσας, ιδιαίτερα μικρής σε εμβέλεια, έρευνας με τη διεθνή βιβλιογραφία και σε συσχέτιση με τις πρότερες έρευνες προκύπτει ξεκάθαρα ότι ο ηλεκτρονικός εκφοβισμός είναι μια νέα μορφή εκφοβισμού μεταξύ παιδιών και εφήβων, ένα σύγχρονο κοινωνικό φαινόμενο που φαίνεται να αποκτά σημαντικές διαστάσεις προκαλώντας ανησυχία σε παιδιά, εφήβους, γονείς, εκπαιδευτικούς και λοιπούς επαγγελματίες που ασχολούνται με την υγεία και την ασφάλεια του παιδιού.

Συχνά, φορείς όπως η Δίωξη Ηλεκτρονικού Εγκλήματος καθώς και η υπηρεσία Ελληνικού Κέντρου Ασφαλούς Διαδικτύου προβαίνουν στην υλοποίηση προγραμμάτων και επιμορφωτικών δράσεων προκειμένου να καταλάβει ο νέος, με παιγνιώδη τρόπο, τι είναι το Διαδίκτυο, τι είναι το ηλεκτρονικό έγκλημα, πώς να κάνει ορθή χρήση του διαδικτύου και των κοινωνικών δικτύων ειδικότερα (Σφακιανάκης, Κορμάς, 2012). Περαιτέρω, όμως, καθίσταται αναγκαία η θέσπιση προληπτικών, παρεμβατικών προγραμμάτων και η υιοθέτηση πολιτικών πρακτικών οι οποίες θα συμβάλλουν αποτελεσματικά στον περιορισμό του φαινομένου ενώ ανακύπτει και αναγκαιότητα θέσπισης ενός οργανωμένου κοινού σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο νομοθετικού πλαισίου διαχείρισης του ζητήματος (Σφακιανάκης, 2012).

Τέλος, αναγκαία κρίνεται και η παρακολούθηση της εξέλιξης του ζητήματος με εκ νέου έρευνες αναφορικά με τη διαδικτυακή συμπεριφορά των νέων μέσα από τα κοινωνικά δίκτυα, ώστε να κατανοηθεί το ζήτημα του κυβερνοεκφοβισμού εις βάθος και να ανακύψει ένα πιο ολοκληρωμένο μοντέλο αντιμετώπισής του.

1.1.4. Περιορισμοί της Έρευνας

Έχοντας ολοκληρώσει τα συμπεράσματα που προέκυψαν από την ανάλυση των πρωτογενών δεδομένων, στη συνέχεια εξετάζονται οι περιορισμοί της έρευνας. Αναμφισβήτητα, υπάρχει μία σειρά περιορισμών που εντοπίστηκαν τόσο κατά τη

διεξαγωγή, όσο και κατά τη συγγραφή, αλλά και μετά την ολοκλήρωση της παρούσας μελέτης.

Να σημειωθεί πως η έρευνα για τα υπό εξέταση θέματα από τους ερευνητές και τους θεωρητικούς του χώρου χρειάζεται περισσότερο χρονικό διάστημα ενασχόλησης.

Συγχρόνως, στην παρούσα μελέτη, ερευνήθηκαν συγκεκριμένες πτυχές του θέματος, ενώ άλλες διαστάσεις του όπως το ρόλο που παίζει η συναισθηματική νοημοσύνη των στελεχών της εκπαίδευσης στη διοίκηση συγκρούσεων και το ρόλο που παίζει η χαρισματική διεύθυνση σε μιας σχολική μονάδα δεν μελετήθηκαν καθόλου. Αυτό έγινε γιατί κρίθηκε ότι απαιτούσαν αναλύσεις, οι οποίες ξέφευγαν από τους σκοπούς αυτής της προσπάθειας.

1.1.5. Προτάσεις για μελλοντική Έρευνα

Η επαγγελματική ικανοποίηση έχει απασχολήσει κατά καιρούς πολλούς μελετητές σε παγκόσμιο επίπεδο και η διερεύνησή του έχει προκαλέσει πολλούς προβληματισμούς. Ας προσπαθήσουμε να προσεγγίσουμε το θέμα της επαγγελματικής ικανοποίησης των εκπαιδευτικών στην Ελλάδα, αναπτύσσοντας την έννοια της επαγγελματικής ικανοποίησης όπως αυτή αναφέρεται σε διάφορες θεωρίες.

Έχει αναφερθεί η τάση των επιχειρήσεων και οργανισμών, τόσο σε διεθνές, όσο και σε τοπικό επίπεδο, να στρέφουν ολοένα και πιο έντονα το ενδιαφέρον τους στη βελτίωση της παραγωγικότητας των εργαζομένων και των στελεχών τους, που αναμφισβήτητα αποτελούν σημαντικό ανταγωνιστικό πλεονέκτημα για τον κάθε οργανισμό. Κατ' αυτόν τον τρόπο, επικεντρώνονται σε ζητήματα όπως επικοινωνία, διοίκηση και αποτελεσματικό χειρισμό των συγκρούσεων που αναπτύσσονται στα πλαίσια λειτουργίας τους.

Για τον λόγο αυτό, το συγκεκριμένο θέμα μπορεί να αποτελέσει πρόσφορο έδαφος και για μελλοντική έρευνα. Έχοντας, λοιπόν, εξετάσει τους περιορισμούς της παρούσας έρευνας, εν συνεχεία εκφράζονται κάποιες σκέψεις για τα σημεία στα οποία θα μπορούσαν να επικεντρωθούν μελλοντικές προσεγγίσεις του θέματος.

Τα τελευταία χρόνια αναπτύσσεται συζήτηση σε επιχειρήσεις και οργανισμούς συναισθηματικά νοήμονες, και οι ψυχολόγοι τονίζουν ότι η συναισθηματική νοημοσύνη επηρεάζει συνολικά την επιχείρηση ή τον οργανισμό.

Γίνεται συζήτηση για το κατά πόσο και πιο ρόλο παίζει η συναισθηματική νοημοσύνη για τη διοίκηση των συγκρούσεων και για την επιλογή των εργαζομένων στην εκπαίδευση, Καθώς επίσης και για τον τρόπο που σχετίζονται οι παράμετροι της συναισθηματικής νοημοσύνης (Αυτό-επίγνωση, Απορύθμιση, Παρακίνηση, Ενσυναίσθηση, Κοινωνικές δεξιότητες) με τα διάφορα στυλ συγκρούσεων στη σχολική μονάδα.

Επίσης να μελετηθεί ο τρόπος διεύθυνσης των σχολικών μονάδων ή και γενικότερα των στελεχών διοίκησης στην εκπαίδευση και ο ρόλος που παίζουν στην εκπαιδευτική διαδικασία. Πιο συγκεκριμένα να διευκρινιστεί ο ρόλος που παίζουν τα στελέχη της διεύθυνσης των εκπαιδευτικών οργανισμών σε σχέση με τη διοίκηση, τη διοίκηση συγκρούσεων στους εκπαιδευτικούς οργανισμούς.

Εξάλλου, σημαντικό θα ήταν να διασταυρωθεί η εγκυρότητα και η διαχρονικότητα των απαντήσεων που δόθηκαν. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί, εφόσον το ίδιο ακριβώς ερωτηματολόγιο συμπληρωθεί και δεύτερη φορά από τον κάθε συμμετέχοντα και αντιπαρατεθούν οι απαντήσεις τους με αυτές της πρώτης φοράς.

Τέλος, στα πλαίσια μίας μελλοντικής έρευνας, υπάρχει ανάγκη για μία μελέτη βασισμένη σε σενάρια. Κατ' αυτόν τον τρόπο είναι δυνατόν να επιτευχθεί έλεγχος κάποιων από τις εξωτερικές μεταβλητές, έτσι ώστε να μπορέσουμε να αντιληφθούμε καλύτερα την επίδραση της συναισθηματικής νοημοσύνης στις δύο άλλες μεταβλητές (χαρισματική ηγεσία και διοίκηση συγκρούσεων).

2. Ασφαλές Διαδίκτυο

A. Θεωρητικό Μέρος

2.1. Εισαγωγή

Τα τελευταία χρόνια αυξάνεται με αλματώδη ρυθμό η χρήση των ηλεκτρονικών υπολογιστών και ιδιαίτερα η εξοικείωση με την υπηρεσία του Διαδικτύου από τα παιδιά, μέσα και έξω από το σχολικό περιβάλλον (EC, 2006). Σύμφωνα με έρευνα που έγινε στις 25 ευρωπαϊκές χώρες-μέλη του δικτύου EU KidsOnline, το ένα τρίτο των παιδιών ηλικίας 9-10 ετών χρησιμοποιούν το Διαδίκτυο καθημερινά, ενώ για τα παιδιά ηλικίας 12-15 ετών αυτό το ποσοστό ανεβαίνει στο 77%. Η ίδια έρευνα έδειξε ότι τα παιδιά στην Ευρώπη αρχίζουν να χρησιμοποιούν το Διαδίκτυο σε όλο και μικρότερες ηλικίες - κατά μέσο όρο η χρήση του Διαδικτύου για πρώτη φορά είναι η ηλικία των 7 ετών στη Σουηδία και η ηλικία των 8 ετών σε άλλες χώρες της Βόρειας Ευρώπης.

Ενθαρρυντικό είναι ότι στην Ελλάδα τα παιδιά ξεκινούν να χρησιμοποιούν κατά μέσο όρο το Διαδίκτυο στην ηλικία των 11 ετών, που είναι και ο μεγαλύτερος μέσος όρος ανάμεσα στις συμμετέχουσες χώρες. Επίσης, πρόσφατες μελέτες επισημαίνουν ότι το 92,8% των παιδιών μεταξύ 12 και 18 ετών έχουν πρόσβαση στο Διαδίκτυο μέσω ηλεκτρονικού υπολογιστή που βρίσκεται στο σπίτι του, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τους μαθητές της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης είναι το 91,2%, σε αντίθεση με το 66% που κάνουν χρήση στο σχολείο. Επιπλέον, πανελλήνια έρευνα αποκάλυψε ότι οι έφηβοι χρησιμοποιούν το Διαδίκτυο σε ποσοστό 94%, ενώ αυτό το ποσοστό είναι αυξημένο κατά 35-40% σε σύγκριση με τα δεδομένα αντίστοιχης έρευνας του 2005 (Παρατηρητήριο για την Κοινωνία της Πληροφορίας, 2010).

Το Διαδίκτυο είναι σήμερα καθημερινό εργαλείο στη ζωή μας: για την αναζήτηση πληροφοριών, για επικοινωνία, για αγορές, για ψυχαγωγία. Από μικρή ηλικία τα παιδιά έχουν πρόσβαση στο Διαδίκτυο και το θεωρούν ως μια αγαπημένη απασχόλησή τους. Η έρευνα δείχνει ότι τα παιδιά στην πλειοψηφία τους χρησιμοποιούν το Διαδίκτυο πολλές φορές την ημέρα, ενώ η χρήση του Διαδικτύου και των κινητών τηλεφώνων είναι σχεδόν αυτονόητη για την ευρωπαϊκή νεολαία. Σε γενικές γραμμές, οι νέοι γνωρίζουν τις προκλήσεις όταν χρησιμοποιούν το Διαδίκτυο, ωστόσο, όταν αντιμετωπίσουν πρόβλημα, οι ανήλικοι απευθύνονται στους μεγαλύτερους μόνο ως τελευταία λύση (Ευρωβαρόμετρο, 2007).

Οι δυνατότητες που προσφέρει το Διαδίκτυο είναι τεράστιες. Η αποτελεσματική

αξιοποίησή του, όμως, προϋποθέτει την ορθή χρήση του. Ως εκ τούτου, σε ευρωπαϊκό επίπεδο έχουν αναπτυχθεί δράσεις και προγράμματα που στοχεύουν στη δημιουργία ασφαλέστερων συνθηκών αξιοποίησης των δυνατοτήτων του Διαδικτύου. Το θέμα της ασφαλούς χρήσης του Διαδικτύου απασχολεί εδώ και αρκετά χρόνια τον Τομέα Εκπαιδευτικής Τεχνολογίας του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου. Με την προσπάθεια του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού για την εισαγωγή των Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνίας στο Ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, καλούμαστε από τη μια να προσφέρουμε τη δυνατότητα πρόσβασης όλων των παιδιών στις νέες τεχνολογίες και στο Διαδίκτυο και από την άλλη τη διαπαιδαγώγηση ορθής αξιοποίησής τους. Η ασφάλεια των παιδιών και η εκπαίδευσή τους στη διαχείριση των κινδύνων που αντιμετωπίζουν, είτε αυτοί οι κίνδυνοι αφορούν στην καθημερινή φυσική τους ζωή είτε στη χρήση του Διαδικτύου προς αναζήτηση πληροφοριών, κοινωνικής δραστηριότητας ή απλώς ανταλλαγής υλικού, είναι μια από τις προτεραιότητες τόσο τις δικές μας όσο και της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η παγκόσμια κοινωνία των πληροφοριών αποτελεί σήμερα μια απτή πραγματικότητα, η οποία μας ανήκει και στην οποία ανήκουμε κατά τρόπο αδιαμφισβήτητο, μας περιβάλλει από παντού, γεμίζοντάς μας με την αφθονία της, σαηνεύοντάς μας με τις υποσχέσεις της και τρομάζοντάς μας με τις εκπλήξεις της. Ο εικονικός κόσμος καταργεί το χώρο και το χρόνο, είναι πάντα εδώ και τώρα δημιουργώντας ένα σύμπαν διαφορετικό και φευγαλέο. Οι αναφορές αλλάζουν. Το Δίκτυο ανοίγει μια ουσιαστική συζήτηση με ολόκληρη την κοινωνία.

Οι συνέπειες της επιταχυνόμενης εφαρμογής του γίνονται αισθητές σε όλα της τα πεδία: στις οικογενειακές σχέσεις, στην ψυχολογική συμπεριφορά των ανθρώπων, στην πολιτική οργάνωση, στον κόσμο των επιχειρήσεων και του εμπορίου, στην εκπαίδευση, στον τρόπο που δουλεύουμε και διασκεδάζουμε. Μας προσφέρει αφθονία πληροφοριών, γκρεμίζει τα γεωγραφικά σύνορα της γνώσης, συνενώνοντας τις εμπειρίες των ανθρώπων και παγκοσμιοποιώντας τους μύθους τους.

Χάρη στα δίκτυα εισαγόμαστε σ' ένα είδος παγκοσμίου και πολύμορφου διαλόγου, χωρίς εμφανή όρια ή περιορισμούς, εκτός από αυτούς που εμείς οι ίδιοι επιβάλλουμε στους εαυτούς μας. Ένα μεγάλο μέρος του χρόνου που χρησιμοποιείται στο Ίντερνετ αφορά ομαδικές συσκέψεις, εναλλακτικές συζητήσεις και φόρουμ γύρω από κάθε είδους θέματα. Ωστόσο, είναι αυτή ακριβώς η ανωνυμία και η πρόσβαση παντού που κάνει πολλούς από

τους χρήστες του να συμπεριφέρονται όπως οι ραδιοπειρατές στο παρελθόν και να κυκλοφορούν στον κυβερνοχώρο σε αναζήτηση μακρινών και άγνωστων συνομιλητών, που τους προτείνουν από ερωτικά ραντεβού ως δοκιμές κρασιών, περνώντας από την πρόσβαση σε κυβερνητικές βιβλιοθήκες, σε τραγούδια ή σε αρχεία Πανεπιστημίων. Έτσι δημιουργείται η ανατριχιαστική δυνατότητα καταστροφής της προσωπικής ζωής κατά τρόπο ανεπίστρεπτο, που δεν έχει προηγούμενο.

Στο πλαίσιο μιας παγκόσμιας κινητοποίησης κυβερνητικών και μη οργανισμών για την ασφαλή χρήση του Διαδικτύου και κυρίως για την προστασία των παιδιών, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (Απόφαση αριθ. 276/1999/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 25ης Ιανουαρίου 1999) προχωρεί στην υλοποίηση μιας ευρωπαϊκής εκστρατείας και ενός προγράμματος δράσης πληροφόρησης και συνειδητοποίησης, με χρηματοδότηση από τον προϋπολογισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης, για να πληροφορηθούν οι γονείς και όλοι όσοι ασχολούνται με παιδιά (δάσκαλοι, κοινωνικοί λειτουργοί κ.λπ.) για τον καλύτερο τρόπο (περιλαμβανομένων των τεχνικών ζητημάτων) προστασίας των ανηλίκων από την έκθεση σε περιεχόμενο που θα μπορούσε να είναι βλαβερό για την ανάπτυξή τους, έτσι ώστε να εξασφαλιστεί η ευημερία τους.

Σε μια προσπάθεια προστασίας της προσωπικής ζωής, της μάθησης, του παιχνιδιού, των ηλεκτρονικών μας δεδομένων και στα πλαίσια μιας ασφαλούς πλοήγησης στο Διαδίκτυο συνοψίζουμε κάποια βασικά σημεία τα οποία θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τους τόσο οι αρχάριοι όσο και οι προχωρημένοι χρήστες του.

2.2. Κίνδυνοι στο διαδίκτυο

Το Διαδίκτυο είναι ένα δυνατό εργαλείο στα χέρια μας, που όμως αν δεν το χρησιμοποιούμε σωστά μπορεί να εμπερικλείει κινδύνους. Η πρόκληση στο Διαδίκτυο είναι να μπορούμε να αναγνωρίζουμε πιθανούς κινδύνους, να γνωρίζουμε τρόπους πρόληψης και αντιμετώπισης των κινδύνων και να έχουμε επιλογές για αποφυγή τους και τερματισμό τους.

Διαπιστώθηκαν οι παρακάτω κίνδυνοι για τα παιδιά στο διαδίκτυο.

Μεγάλος και αυξητικός ανά έτος αριθμός έφηβων χρηστών του Διαδικτύου και των ηλεκτρονικών κοινωνικών δικτύων στην Ελλάδα όπως προκύπτει από συνδυασμούς ευρυμάτων ερευνών:

α) του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών (Η σχέση των Ελλήνων με τα Social Media, 2012),

β) του Παρατηρητηρίου για την Ψηφιακή Ελλάδα (Νέες τεχνολογίες και παιδιά - Χρήση Διαδικτύου από ανήλικους, 2009),

γ) της Eurostat (Πρόσβαση και χρήση Διαδικτύου το 2012 στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2012) καθώς και εταιρείας δημοσκόπησης που εξετάζει την εξέλιξη χρήσης των κοινωνικών δικτύων (SocialNetworking: Εξέλιξη χρήσης, FocusBari, 2011).

Αύξηση της ενδοσχολικής βίας σύμφωνα με την ετήσια έκθεση του Συνηγόρου του Παιδιού για το 2010 και των κρουσμάτων ηλεκτρονικής παρενόχλησης μεταξύ των μελών της μαθητικής κοινότητας.

Επιτυχής χρήση δημοφιλών ηλεκτρονικών κοινωνικών δικτύων για την υλοποίηση ομαδοσυνεργατικών μαθητικών εργασιών στο μάθημα της Πληροφορικής της γ' τάξης γυμνασίου κατά τη σχολική χρονιά 2010 – 2011.

Εξαγωγή συμπερασμάτων ως προς την εκπαιδευτική αξιοποίηση του facebook. Η χρήση του ως πλατφόρμα επικοινωνίας, ακόμη και με ελεγχόμενο τρόπο όπως η χρήση κλειστών ομάδων, θεωρήσαμε ότι αύξησε την όποια ανεπιθύμητη οικειότητα μεταξύ εκπαιδευτικού και μαθητών/τριών, μας εξέθεσε σε διαφημιστικά μηνύματα και προώθησε τη χρήση του. Τα συμπεράσματά μας παρουσιάσαμε αναλυτικά σε ημερίδα που διοργάνωσαν οι υπεύθυνοι/ες των γραφείων Αγωγής Υγείας των διευθύνσεων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης δυτικής και ανατολικής Θεσσαλονίκης τον Μάρτιο του 2011.

Μετάφραση του περιβάλλοντος διεπαφής του edmodo, ενός ασφαλούς ηλεκτρονικού κοινωνικού δικτύου για εκπαιδευτικούς και μαθητές/τριες, στα Ελληνικά τον Αύγουστο του 2012. Η χρήση του ως εναλλακτική ηλεκτρονική Web2.0 πλατφόρμα επικοινωνίας και μάθησης για τις ανάγκες του μαθήματος της Πληροφορικής κατά τη σχολική χρονιά 2011 – 2012, κρίθηκε ιδιαίτερα επιτυχής τόσο ως προς τα μαθησιακά αποτελέσματα όσο και ως προς την απήχηση που είχε στην ελληνική εκπαιδευτική κοινότητα.

Ανάγκη εξωστρέφειας της σχολικής μονάδας μέσω υλοποίησης προγραμμάτων σχολικών δραστηριοτήτων, εκπαιδευτικών επισκέψεων και συνεργασίας εκπαιδευτικών διαφορετικών ειδικοτήτων, με κεντρικό άξονα την παιδαγωγική αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών και την ενασχόληση με θέματα άμεσου ενδιαφέροντος των μαθητών/τριών της σχολικής μονάδας.

Καταβάλαμε από την αρχή προσπάθεια ενίσχυσης της αίσθησης του ανοικτού στην κοινωνία σχολείου, ώστε να ανταποκρίνεται στα σύγχρονα αιτήματα των μαθητών/τριών. Θεωρήσαμε ότι το ιδιαίτερα ενδιαφέρον σχολικό δυναμικό από άποψη σύνθεσης πληθυσμού, ενδιαφερόντων και ηλικιών, μπορούσε να ενεργοποιηθεί περαιτέρω μέσω του πειραματισμού, της εξωστρέφειας, της ανάπτυξης συνεργασιών με τρίτους φορείς και της υλοποίησης προγραμμάτων σχολικών δραστηριοτήτων από τους/τις εκπαιδευτικούς της σχολικής μονάδας.

Περισσότερο καθοριστική ίσως υπήρξε η αποφασιστικότητα αντιμετώπισης φαινομένων ενδοσχολικής βίας μέσω προσεγγίσεων που έχουν ως βάση τον διάλογο και την καλλιέργεια ενός θετικού κλίματος στη σχολική κοινότητα από το σύνολο των μελών της. Ειδικότερα, σε ό,τι αφορά την ενδοσχολική βία και τον ηλεκτρονικό εκφοβισμό, πρέπει να υπάρχει μια θετική διάθεση από πλευράς διεύθυνσης και του συλλόγου διδασκόντων της σχολικής μονάδας, ώστε να κατανοηθούν σε μεγαλύτερο βαθμό η διάσταση, η αιτία και η παιδαγωγική σημασία των παραπάνω προβλημάτων. Προς αυτήν την κατεύθυνση, επικουρικά και με παιδαγωγικό τρόπο, θεωρήσαμε ότι μπορούσαμε να αξιοποιήσουμε τα πλεονεκτήματα που προσφέρουν οι Web 2.0 τεχνολογίες στη μαθησιακή διαδικασία.

2.2.1. Chat Rooms

Όσο τα παιδιά μεγαλώνουν τόσο περισσότερο χρησιμοποιούν το Διαδίκτυο. Σύμφωνα με ευρωπαϊκές έρευνες, το ένα τρίτο όλων των εφήβων έχουν ήδη γνωρίσει λιγότερο ευχάριστα άτομα σε ένα χώρο συνομιλίας (chatroom) ή είχαν πρόσβαση σε ιστοσελίδες με ενοχλητικό περιεχόμενο.

Το chat στο Διαδίκτυο είναι ένας τρόπος άμεσης επικοινωνίας ενός συνόλου ανθρώπων, οι οποίοι βρίσκονται συγκεντρωμένοι σε έναν συγκεκριμένο δικτυακό χώρο που ονομάζεται «δωμάτιο επικοινωνίας» (chatroom) και πληκτρολογούν ο ένας στον άλλο μηνύματα κειμένου ή χρησιμοποιούν μικρόφωνο και κάμερα για ζωντανή συνομιλία. Το chat αποτελεί μια κοινωνική δραστηριότητα ιδιαίτερα δημοφιλή ανάμεσα στους νέους, διότι τους προσφέρει έναν εύκολο και ανέξοδο τρόπο γνωριμίας με ανθρώπους απ όλον τον κόσμο.

Η συζήτηση αυτή μπορεί να πραγματοποιηθεί είτε σε ιστοχώρους του Διαδικτύου χωρίς να χρειαστεί η εγκατάσταση κάποιου προγράμματος, είτε εγκαθιστώντας το κατάλληλο

λογισμικό (όπως στην περίπτωση του δημοφιλούς IRC, ή των διαφόρων τύπων messengers). Στα περισσότερα δωμάτια επικοινωνίας η πρόσβαση είναι ελεύθερη και μπορεί ο καθένας, χρησιμοποιώντας απλά ένα ψευδώνυμο, να παρακολουθεί ή να συμμετέχει σε συζητήσεις. Υπάρχει ωστόσο και η δυνατότητα «ιδιωτικής συνομιλίας», όταν κάποιοι από τα μέλη της ομάδας αποφασίζουν να απομονωθούν από τους άλλους σε ένα ιδιαίτερο «δωμάτιο» και να επικοινωνούν μόνο μεταξύ τους.

Η χρήση των ψευδώνυμων επιτρέπει στους χρήστες να διατηρούν την ανωνυμία τους. Αυτή ακριβώς η δυνατότητα, μαζί με την ψευδαίσθηση του παιδιού-χρήστη ότι είναι ασφαλές, επειδή βρίσκεται στο φυσικό χώρο του σπιτιού του, του σχολείου του ή ενός ιντερνετ - καφέ, μπορεί να μετατρέψει τον τρόπο αυτό της επικοινωνίας σε μια από τις μεγαλύτερες και πιο επικίνδυνες παγίδες του Διαδικτύου.

Υπάρχουν συχνά καταγγελίες παιδιών ότι, κατά τη διάρκεια τέτοιου είδους συνομιλιών, έχουν υποστεί λεκτική ή σεξουαλική παρενόχληση, ενώ έχουν δεχτεί από αγνώστους προτροπές για συνάντηση σε πραγματικό χώρο. Σε χώρες του εξωτερικού έχουν παρουσιασθεί έως τώρα δεκάδες περιπτώσεις παιδιών που εξαφανίσθηκαν, έπεσαν θύματα παιδοφίλων ή κυκλωμάτων παιδικής πορνογραφίας, ή παρασύρθηκαν από αγνώστους τους οποίους «συνάντησαν» σε δωμάτια επικοινωνίας. Ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα είναι και η έλλειψη γνώσεων σχετικά με αυτόν τον τρόπο επικοινωνίας, τόσο από τους γονείς, όσο και από τους εκπαιδευτικούς.

Και μόνο η συμμετοχή σε τέτοιου είδους χώρους αποτελεί από μόνη της μια επικίνδυνη πρακτική. Σε περίπτωση όμως που δε μπορούν οι γονείς να αποτρέψουν ή να ελέγξουν τα παιδιά τους, οφείλουν τουλάχιστον να τους επιστήσουν την προσοχή, γιατί αυτά συχνά ξεγελιούνται και αποκαλύπτουν πολλά προσωπικά τους στοιχεία σε αγνώστους, οι οποίοι καταφέρνουν να κερδίσουν την εμπιστοσύνη τους.

Οι συμμετέχοντες σε τέτοιου είδους συνομιλίες δε θα πρέπει με κανέναν τρόπο να αποκαλύπτουν την ταυτότητά τους, ούτε τα προσωπικά τους στοιχεία (διεύθυνση, αριθμό τηλεφώνου, e-mail, όνομα σχολείου, πόλη), να μη δέχονται ποτέ να στείλουν τη φωτογραφία τους σε αγνώστους, ούτε να τους συναντούν σε πραγματικό χώρο. Επίσης, οφείλουν να γνωρίζουν πως σε καμιά περίπτωση δεν είναι ασφαλείς λόγω της ανωνυμίας τους. Ένας καλός χρήστης του Διαδικτύου είναι σε θέση να εντοπίσει την IP διεύθυνση του υπολογιστή τους, να αποκτήσει πρόσβαση σε προσωπικά τους αρχεία, να μολύνει τον

υπολογιστή τους με ιούς ή σκουλήκια, τα οποία συχνότατα κυκλοφορούν σε τέτοιου είδους χώρους.

Τα παιδιά θα πρέπει να ενθαρρύνονται να συζητούν με τους γονείς τους για τις συνομιλίες τις οποίες παρακολουθούν μέσα σε chat-rooms, να μιλάνε για τους νέους φίλους τους, όπως θα έκαναν και για τους φίλους που γνωρίζουν στην πραγματική τους ζωή, να αναφέρουν κάθε περίπτωση κατά την οποία έχουν υποστεί παρενόχληση, οποιουδήποτε είδους. Οι γονείς, με τη σειρά τους, θα πρέπει να προτρέπουν τα παιδιά τους να χρησιμοποιούν αυτή τη δυνατότητα του Διαδικτύου για να επικοινωνήσουν με φίλους τους που βρίσκονται μακριά και τους οποίους τα παιδιά ήδη γνωρίζουν, και όχι ως μέσο νέων γνωριμιών.

2.2.2. Φυσικές παθήσεις

Με την εισαγωγή του Διαδικτύου στη ζωή μας οι ώρες χρήσης του υπολογιστή έχουν αυξηθεί κατακόρυφα. Η πολύωρη χρήση του Διαδικτύου είτε για έρευνα είτε για παιχνίδι είτε για κοινωνικοποίηση εγκυμονεί κινδύνους για την υγεία μας. Πέρα από τις διαταραχές στην όραση και τις υποψίες για ενδεχόμενα προβλήματα εξαιτίας της έκθεσης σε ακτινοβολία, κυρίως από τις οθόνες, εκείνοι που ασχολούνται για ώρες μπροστά στον υπολογιστή χωρίς διάλειμμα ή εναλλαγή δραστηριοτήτων κάνοντας μεγάλο αριθμό επαναλαμβανόμενων κινήσεων μπορεί να προσβληθούν από διάφορες μυοσκελετικές παθήσεις.

Πού μπορεί να συμβεί:

Μια φυσική πάθηση μπορεί να συμβεί ανεξάρτητα με το είδος της δραστηριότητας στο Διαδίκτυο όταν:

- Η χρήση του υπολογιστή είναι πολύωρη και χωρίς διαλείμματα.
- » Η απόσταση των ματιών μας από τον υπολογιστή είναι λανθασμένη και η οθόνη βρίσκεται σε λανθασμένο ύψος από το επίπεδο των ματιών μας.
- » Δεν καθόμαστε σε ορθή θέση μπροστά από τον υπολογιστή.
- » Το δωμάτιο στο οποίο βρίσκεται ο υπολογιστής δεν φωτίζεται ομοιόμορφα.
- » Οι προδιαγραφές του εξοπλισμού του υπολογιστή δεν είναι τουλάχιστον εργονομικές.

Αντιμετώπιση:

- ✓ Βεβαιωνόμαστε ότι ο εξοπλισμός του υπολογιστή ακολουθεί τις διεθνείς προδιαγραφές εργονομίας για την ασφάλεια του χρήστη από φυσικές παθήσεις.

- ✓ Βεβαιωνόμαστε ότι η απόσταση της οθόνης από τα μάτια μας είναι μεταξύ 50 και 70 εκατοστών.
- ✓ Βεβαιωνόμαστε ότι το κέντρο της οθόνης βρίσκεται περίπου 15° από το επίπεδο των ματιών μας.
- ✓ Κλείνουμε σε τακτά διαστήματα τα μάτια μας για λίγα λεπτά.
- ✓ Εστιάζουμε κάθε 10 λεπτά περίπου σε κάποιο μακρινό σημείο, εκτός οθόνης.
- ✓ Βεβαιωνόμαστε ότι το δωμάτιο του υπολογιστή φωτίζεται ομοιόμορφα και δεν υπάρχει πηγή φωτός στο πλάι της οθόνης.
- ✓ Βεβαιωνόμαστε ότι κατά την πληκτρολόγηση η παλάμη και ο καρπός είναι σε ευθεία παράλληλη με το επίπεδο του δαπέδου.
- ✓ Βεβαιωνόμαστε ότι πιάνουμε το ποντίκι χρησιμοποιώντας όλη την παλάμη μας και το μετακινούμε κινώντας όλο το βραχίονά μας.
- ✓ Γενικά, βεβαιωνόμαστε ότι το σώμα μας έχει άνετη στάση όταν δουλεύουμε με τον υπολογιστή.
- ✓ Σηκωνόμαστε και περπατάμε μετά από μία ώρα εντατικής ενασχόλησης με τον υπολογιστή.
- ✓ Εναλλάσσουμε εργασίες που γίνονται με υπολογιστή με εργασίες στις οποίες δεν απαιτείται η χρήση υπολογιστή.

2.2.3. Εθισμός

Εθισμός στο Διαδίκτυο μπορεί να προκύψει με την πολύωρη ενασχόληση ατόμων σε διαδικτυακές δραστηριότητες όπως είναι τα παιχνίδια, δωμάτια συζητήσεων, ηλεκτρονικός τζόγος και άλλα. Ένα άτομο είναι εθισμένο όταν χαρακτηρίζεται από τουλάχιστο τρία από τα πιο κάτω:

Χρήση του Διαδικτύου για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα από το προτιθέμενο.

Κατανάλωση υπερβολικού χρόνου ή χρήματος σε δραστηριότητες σχετικές με το Διαδίκτυο.

Συμπτώματα Συνδρόμου Απόσυρσης, όπως για παράδειγμα άγχος, έμμονη σκέψη για το Διαδίκτυο, όνειρα για το Διαδίκτυο. Χρήση Διαδικτύου προκειμένου να αποφευχθούν συμπτώματα απόσυρσης.

Μείωση λειτουργικότητας του ατόμου. Συνήθως τα άτομα παραμελούν την προσωπική τους υγεία, γευματίζουν ανθυγιεινά, σταματούν τα αγαπημένα τους ενδιαφέροντα, εγκαταλείπουν το σχολείο, συγκρούονται έντονα στο σπίτι με τους γονείς τους, έχουν μεγάλη ένταση και θυμό που οδηγεί ακόμα και στη βία. Συνέχιση χρήσης του Διαδικτύου παρά τη γνώση της παραπάνω δυσλειτουργίας.

Σύμφωνα με στατιστικά στοιχεία της Μονάδας Εφηβικής Υγείας (Μ.Ε.Υ.) στην Ελλάδα, το φαινόμενο είναι συχνότερο σε αγόρια, σε δυσλειτουργικές οικογένειες και σε παιδιά με καταθλιπτικά συναισθήματα ή σύνδρομο υπερκινητικότητας.

Πού μπορεί να συμβεί:

- » Συνήθως οι έφηβοι εθίζονται παίζοντας διαδικτυακά παιχνίδια ή τζόγο
- » Σε ιστοσελίδες κοινωνικής δικτύωσης

Αντιμετώπιση:

- ✓ Ευαισθητοποιούμε και ενημερωνόμαστε για το φαινόμενο του εθισμού.
- ✓ Χρησιμοποιούμε το Διαδίκτυο με μέτρο, συμπεριλαμβάνοντας στο πρόγραμμά μας εναλλακτικές δραστηριότητες που περιλαμβάνουν ενασχόληση με ομαδικά αθλήματα, χορωδίες, χορό και άλλες.
- ✓ Καλλιεργούμε ορθές στάσεις αξιοποίησης του Διαδικτύου από μικρές ηλικίες.
- ✓ Ως γονείς ελέγχουμε και περιορίζουμε το χρόνο που τα παιδιά μας ξοδεύουν στο Διαδίκτυο. Μπορούμε να ελέγχουμε το χρόνο που περνούν τα παιδιά μας στο Διαδίκτυο εγκαθιστώντας ειδικά λογισμικά (π.χ. Kids Watch Time Control, WatchDog).
- ✓ Ως γονείς συζητάμε με τα παιδιά μας από νεαρή ηλικία κανόνες χρήσης του Διαδικτύου και δίνουμε εναλλακτικές επιλογές απασχόλησης.

2.2.4. Αποξένωση από τον πραγματικό κόσμο

Η αλόγιστη και πολύωρη χρήση του Διαδικτύου, δημιουργεί συναισθηματική απόσταση και αλλοιώνει την ποιότητα επικοινωνίας ανάμεσα στους ανθρώπους, κάτι το οποίο πολλές φορές οδηγεί στην αποξένωσή τους από τον πραγματικό κόσμο.

Αρκετοί άνθρωποι ξοδεύουν άπειρες ώρες μπροστά στον υπολογιστή παίζοντας διαδικτυακά παιχνίδια, σερφάροντας στο Διαδίκτυο ή ακόμα και επικοινωνώντας με φίλους τους μέσω του Διαδικτύου. Η πολύωρη ενασχόληση με τα πιο πάνω, οδηγεί πολλές φορές στην αποξένωση από τον πραγματικό κόσμο, εφόσον επιτρέπει στους ανθρώπους να ψυχαγωγούνται ή να επικοινωνούν χωρίς τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα της προσωπικής επαφής. Αρκετοί είναι αυτοί για παράδειγμα οι οποίοι αναπτύσσουν διαδικτυακές (on-line) σχέσεις χωρίς να εγκαταλείπουν τα σπίτια τους.

Όλα αυτά γίνονται σε βάρος του χρόνου που διαφορετικά μπορούν να έχουν διαθέσιμο για τη συμμετοχή σε άλλες δραστηριότητες με φίλους, γείτονες ή ομάδες ανθρώπων με κοινά ενδιαφέροντα. Κατά συνέπεια, κάποιοι άνθρωποι δεν μπορούν να ταυτιστούν με τους άλλους νιώθοντας αποκλεισμένοι στην εντός του Διαδικτύου κοινωνική τους ζωή.

Πού μπορεί να συμβεί:

- » Γενικά στο Διαδίκτυο (π.χ. διαδικτυακά παιχνίδια, κοινωνικά δίκτυα, δωμάτια συνομιλίας)

Αντιμετώπιση:

- ✓ Χρησιμοποιούμε το Διαδίκτυο με μέτρο, συμπεριλαμβάνοντας στο πρόγραμμά μας εναλλακτικές δραστηριότητες που περιλαμβάνουν ενασχόληση με ομαδικά λήματα, χορωδίες, χορό και άλλες.
- ✓ Ως γονείς ελέγχουμε και περιορίζουμε το χρόνο που τα παιδιά μας ξοδεύουν στο δίκτυο.
- ✓ Ως γονείς μπορούμε να ελέγχουμε το χρόνο που περνούν τα παιδιά μας στο Διαδίκτυο εγκαθιστώντας ειδικά λογισμικά (π.χ. Kids Watch Time Control και Watch Dog).
- ✓ Ανάλογα με την ηλικία των παιδιών μας, ως γονείς, μπορούμε να δημιουργήσουμε και να χρησιμοποιήσουμε κανόνες χρήσης του Διαδικτύου.

2.2.5. Παραπληροφόρηση

Αν και τα πλεονεκτήματα της γρήγορης και εύκολης πρόσβασης στην πληροφορία μέσω του Διαδικτύου είναι τεράστια, υπάρχει παράλληλα και ο κίνδυνος να εκτεθούμε σε πληροφορίες, οι οποίες δεν ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα, είναι ελλιπείς ή είναι τροποποιημένες, με πιθανό σκοπό την παραπλάνησή μας.

Πού μπορεί να συμβεί:

- » Σε οποιαδήποτε σελίδα του Διαδικτύου που προσφέρει πληροφορίες.

Αντιμετώπιση:

- ✓ Αξιολογούμε τις πληροφορίες που βρίσκουμε στο Διαδίκτυο και ελέγχουμε το συγγραφέα, την προέλευση της σελίδας, τη βιβλιογραφία της πληροφορίας.
- ✓ Χρησιμοποιούμε πολλαπλές πηγές πληροφοριών και διασταυρώνουμε τις πληροφορίες που βρίσκουμε στο Διαδίκτυο.
- ✓ Επισκεπτόμαστε βιβλιοθήκες, όχι απλώς το Διαδίκτυο, και χρησιμοποιούμε ποικιλία πηγών, όπως εφημερίδες, περιοδικά και βιβλία.
- ✓ Χρησιμοποιούμε διάφορες μηχανές αναζήτησης και όχι μόνο μία για να βελτιωθεί σημαντικά η ικανότητά μας να βρίσκουμε ποιοτικές πληροφορίες.
- ✓ Μαθαίνουμε πώς λειτουργεί το Διαδίκτυο και γνωρίζουμε πως ο καθένας μπορεί να δημιουργήσει μια διαδικτυακή τοποθεσία, χωρίς να τον ελέγχει κανείς. Γι' αυτό το λόγο απαιτείται να χρησιμοποιούμε πηγές που γενικά θεωρούνται έγκυρες.
- ✓ Μαθαίνουμε πώς να διακρίνουμε ένα γεγονός από μια άποψη και να αναγνωρίζουμε την προκατάληψη, την προπαγάνδα και τις τοποθεσίες που χρησιμοποιούν ιδεολογικά στερεότυπα.
- ✓ Εγκαθιστούμε φίλτρα λογισμικού που μπορούν να αποκλείσουν πηγές που περιέχουν μίσος, ρατσισμό και άλλου είδους προπαγάνδα.

2.2.6. Υποκλοπή προσωπικών δεδομένων

Υποκλοπή Προσωπικών Δεδομένων στο Διαδίκτυο είναι η πράξη της εξαπάτησης ενός χρήστη κάνοντας τον να δώσει προσωπικές πληροφορίες σε μια «πλαστή ιστοσελίδα» στο Διαδίκτυο (π.χ. διεύθυνση, αριθμό ταυτότητας, αριθμό διαβατηρίου, αριθμούς τραπεζικών λογαριασμών, πιστωτικών καρτών κ.λπ.). Μια τέτοιου είδους δραστηριότητα επιτρέπει σε έναν απατεώνα (cracker) να κλέψει ή να πλαστογραφήσει τα στοιχεία του θύματος ή/και να κερδίσει παράνομη πρόσβαση στα δεδομένα του, όπως προσωπικούς λογαριασμούς, συνδρομές, e-mail, κωδικούς, κ.λπ.

Κάποιοι θεωρούν τις Απάτες (Scams) ως ένα είδος υποκλοπής, μόνο που οι Απάτες συνήθως δεν ενδιαφέρονται για τις προσωπικές μας πληροφορίες, αλλά προσπαθούν να προκαλέσουν τον οίκτο μας για τον ανθρώπινο πόνο ώστε να προσφέρουμε λεφτά για να βοηθήσουμε ένα δήθεν καλό σκοπό. Για παράδειγμα, σχεδόν κάθε μεγάλη καταστροφή (σεισμός, πλημμύρες, πείνα, πόλεμος) έχει προκαλέσει πολυάριθμες ηλεκτρονικές απάτες, μηνύματα σε ιστοσελίδες που ζητούν από τους χρήστες να προσφέρουν λεφτά για να βοηθήσουν για κάποιο καλό σκοπό.

Πολλοί άνθρωποι έχουν χάσει πολλά λεφτά για τέτοιους “καλούς” σκοπούς. Κάποιοι έχουν χάσει ακόμα και τη ζωή τους, καθώς έχουν ταξιδέψει σε άλλες χώρες για να γνωρίσουν αυτούς που επωφελούνταν των προσφορών τους.

Πού μπορεί να συμβεί:

- » Μέσω ηλεκτρονικών μηνυμάτων (e-mail) που ξεγελούν τον χρήστη ώστε να οδηγηθεί σε πλαστές ιστοσελίδες.
- » Κατά το φυλλομέτρημα οποιασδήποτε σοβαρής ιστοσελίδας, η οποία έχει μολυνθεί από ιό.
- » Κατά την περιήγηση σε ιστοσελίδες με αναληθή προϊόντα και πληροφορίες.
- » Κατά τη χρήση οποιουδήποτε φυλλομετρητή Διαδικτύου, ο οποίος έχει μολυνθεί με πρόγραμμα που καταγράφει προσωπικές και οικονομικές πληροφορίες, τις οποίες χρησιμοποίησε ο χρήστης σε επισκέψεις του σε σελίδες που του τις ζητούν.

Αντιμετώπιση:

- ✓ Ελέγχουμε πάντοτε τον αποστολέα ενός μηνύματος και διερευνούμε την υπόστασή του.
- ✓ Γνωρίζουμε ότι νόμιμοι φιλανθρωπικοί οργανισμοί συνήθως στέλνουν ηλεκτρονικές εκκλήσεις για βοήθεια μόνο σε ανθρώπους που το έχουν ζητήσει.

Άλλες παρόμοιες εκκλήσεις, που σχεδόν πάντα ακολουθούν ένα μεγάλο καταστροφικό γεγονός, είναι συνήθως ψευδείς. Επισκεπτόμαστε την επίσημη ιστοσελίδα του οργανισμού για να επιβεβαιώσουμε την αξιοπιστία της έκκλησης.

- ✓ Ελέγχουμε πάντα τη νομιμότητα φιλανθρωπικών ιδρυμάτων, αναζητώντας σχετικές επίσημες ιστοσελίδες (π.χ. <http://www.charitynavigator.org>)
- ✓ Τηλεφωνούμε ή πηγαίνουμε απευθείας στην ιστοσελίδα ενός φιλανθρωπικού οργανισμού και βρίσκουμε τρόπους να προσφέρουμε μέσω αυτής, αντί να απαντούμε και να κατευθυνόμαστε από εκκλήσεις-μηνύματα που παραλαμβάνουμε.
- ✓ Δεν ενεργοποιούμε απερίσκεπτα συνδέσμους από μηνύματα αμφιβόλου προελεύσεως και περιεχομένου γιατί αυτά μπορούν να μας οδηγήσουν σε παράνομες ή επιβλαβείς ιστοσελίδες που μπορεί να μοιάζουν νόμιμες.
- ✓ Αποφεύγουμε να δίνουμε προσωπικές πληροφορίες μέσω του Διαδικτύου. Είναι απίθανο μια τράπεζα ή ένας φιλανθρωπικός οργανισμός να ζητά τέτοιες πληροφορίες με αυτόν τον τρόπο.
- ✓ Γνωρίζουμε ότι σοβαρές τράπεζες και επενδυτικοί οργανισμοί χρησιμοποιούν το πρωτόκολλο επικοινωνίας https αντί για http για ασφάλεια των προσωπικών δεδομένων των πελατών τους. Το “S” σημαίνει ασφαλές πρωτόκολλο. Η ασφάλεια αυτή διακρίνεται στη γραμμή διεύθυνσης μιας ιστοσελίδας (<https://.....>).
- ✓ Όταν μας ζητηθεί να πληκτρολογήσουμε ένα ψευδώνυμο συνομιλίας, διαλέγουμε ένα όνομα που δεν προδίδει τα προσωπικά μας στοιχεία όπως το όνομα, το επίθετο, την ημερομηνία γέννησής μας, τον χώρο διαμονής κ.λ.π.

2.2.7. Αποπλάνηση

Αποπλάνηση συμβαίνει, όταν άγνωστοι εκμεταλλεύονται κακόβουλα το στοιχείο της ανωνυμίας στο Διαδίκτυο, για να προσεγγίσουν ανήλικα παιδιά με στόχο τη σεξουαλική παρενόχληση.

Στο Διαδίκτυο ποτέ δεν μπορούμε να είμαστε σίγουροι ποιος είναι ο συνομιλητής μας στις ηλεκτρονικές μας επικοινωνίες, ακόμα και αν βλέπουμε τη φωτογραφία του ή αν χρησιμοποιούμε κάμερα. Έτσι, πολλοί επιτήδαιοι εκμεταλλεύονται το γεγονός αυτό, δίνουν ψεύτικα στοιχεία (κυρίως για την ηλικία τους) και ξεκινούν συζητήσεις με τα πιθανά θύματά τους με στόχο να αναπτύξουν φιλική με αυτά σχέση και να αποσπάσουν όσο το δυνατό περισσότερες πληροφορίες (π.χ. τόπο διαμονής, τα ενδιαφέροντά τους, τα χόμπι τους, τις σεξουαλικές τους εμπειρίες κ.λ.π.).

Τα δωμάτια επικοινωνίας (chatrooms) είναι ένας δημοφιλής τρόπος επικοινωνίας μεταξύ των νέων αλλά και δημοφιλές μέσο αποπλάνησης. Αυτά είναι εικονικά μέρη όπου άνθρωποι από όλο τον κόσμο μπορούν να «συναντηθούν» και να «συνομιλήσουν» μέσω μηνυμάτων. Πρέπει να γνωρίζουμε όμως ότι οποιοσδήποτε μπορεί, χρησιμοποιώντας απλά ένα ψευδώνυμο, να παρακολουθεί ή να συμμετέχει σε συζητήσεις μας.

Υπάρχει ωστόσο και η δυνατότητα «ιδιωτικής συνομιλίας», όπου κάποιιο από τα μέλη της ομάδας αποφασίζουν να απομονωθούν από τους άλλους σε ένα ιδιαίτερο «δωμάτιο» και να επικοινωνούν μόνο μεταξύ τους. Υπάρχουν συχνά καταγγελίες παιδιών ότι, κατά τη διάρκεια τέτοιου είδους συνομιλίας, έχουν δεχτεί προτροπές από αγνώστους για συνάντηση σε πραγματικό χώρο. Σε χώρες του εξωτερικού έχουν παρουσιασθεί έως τώρα δεκάδες περιπτώσεις παιδιών που εξαφανίστηκαν, έπεσαν θύματα παιδοφίλων ή κυκλωμάτων παιδικής πορνογραφίας, ή παρασύρθηκαν από κακόβουλους αγνώστους, τους οποίους «συνάντησαν» σε δωμάτια επικοινωνίας.

Πού μπορεί να συμβεί:

- » Δωμάτια συνομιλίας (chatrooms)
- » Σελίδες κοινωνικών δικτύων

Αντιμετώπιση:

- ✓ Δεν δίνουμε τα προσωπικά μας στοιχεία σε ένα δωμάτιο συνομιλίας. Ποτέ δεν μπορούμε να είμαστε σίγουροι για την ταυτότητα του συνομιλητή μας.
- ✓ Δεν συναντούμε κάποιο ξένο, τον οποίο γνωρίσαμε σε ένα δωμάτιο συνομιλίας. Αν μάς ζητηθεί κάτι τέτοιο το συζητάμε αμέσως με κάποιο ενήλικα.
- ✓ Μπορούμε να αποθηκεύουμε τις ηλεκτρονικές μας συνομιλίες. Αν μια συνομιλία μας έκανε να νιώσουμε άβολα ή μας έφερε σε δύσκολη θέση, κρατάμε αντίγραφο. Αυτό θα μας βοηθήσει να καταγγείλουμε τον επιτήδειο που προσπάθησε να μας παραπλανήσει.
- ✓ Διαβάζουμε τους όρους χρήσης, τον κώδικα επικοινωνίας και τη δήλωση απορρήτου στη διαδικτυακή τοποθεσία συνομιλίας, προτού αρχίσουμε τη συνομιλία.
- ✓ Ως γονείς μπορούμε να μάθουμε τη γλώσσα του Διαδικτύου η οποία χρησιμοποιείται από τα νεαρά άτομα.
- ✓ Ως γονείς ενημερωνόμαστε για τις διαδικτυακές γνωριμίες των παιδιών μας και αν παρατηρήσουμε κάτι ύποπτο, τα συμβουλευουμε ανάλογα.

2.2.8. Παιδική πορνογραφία

Παιδική πορνογραφία ορίζεται ως οι αναπαραστάσεις ανηλίκων που συμμετέχουν σε σεξουαλικές πράξεις ή καταστάσεις που υποδηλώνουν σεξουαλικές δραστηριότητες. Μερικές φορές ο ορισμός περιλαμβάνει εικόνες που έχουν υποστεί επεξεργασία από ηλεκτρονικό υπολογιστή. Η παιδική πορνογραφία θεωρείται έγκλημα και υπόκειται σε ποινικές κυρώσεις.

Η εξάπλωση των κυκλωμάτων παιδοφιλίας είναι ανησυχητική. Τα κυκλώματα αυτά είναι ομάδες ατόμων, τα οποία εργάζονται μαζί μέσω του Διαδικτύου με στόχο τη συλλογή και διανομή πορνογραφικού υλικού για τη δική τους ικανοποίηση. Τέτοιες ενέργειες αποτελούν έγκλημα και υπόκεινται στο νόμο.

Πού μπορεί να συμβεί:

- »
- » Σε ιστοσελίδες τις οποίες χειρίζονται κυκλώματα παιδοφιλίας
Σε ηλεκτρονικά μηνύματα με φωτογραφίες παιδικής πορνογραφίας

Αντιμετώπιση:

- ✓
 - Αν γνωρίζουμε κάποιον που ασχολείται με την παιδική πορνογραφία, τον καταγγέλλουμε στην ιστοσελίδα www.cyberethics.info, στο τηλέφωνο 22674747 (✓ραμμή Καταγγελιών Hot Line) ή και στην αστυνομία.
 - Αποφεύγουμε διαδικτυακές συζητήσεις με αγνώστους και κυρίως δεν συμφωνούμε ποτέ να συναντήσουμε κάποιο «φίλο» που μόλις γνωρίσαμε (✓ιδικτυακά.
 - Αν κάποια διαδικτυακή συζήτηση μάς κάνει να νιώσουμε άβολα την σταματάμε (✓έσως και αναφέρουμε το γεγονός σε κάποιο ενήλικα.
 - Δεν στέλνουμε φωτογραφίες που είναι δυνατό να μας εκθέσουν μέσω του (✓ηλεκτρονικού ταχυδρομείου.
 - Δεν ανεβάζουμε σε ιστοσελίδες κοινωνικού δικτύου π.χ. στο Facebook ή Hi5 (✓φωτογραφίες μας, οι οποίες είναι προκλητικές.
 - Ως γονείς συμβουλεύουμε τα παιδιά μας να μην στέλνουν φωτογραφίες και προσωπικά στοιχεία του εαυτού τους ή φίλων τους σε οποιονδήποτε συναντούν σε (✓μάτια συνομιλίας.
 - Εγκαθιστούμε λογισμικό φιλτραρίσματος πληροφοριών σε υπολογιστές που χρησιμοποιούνται από παιδιά (π.χ. Safe Internet της Αρχής Τηλεπικοινωνιών Κύπρου)

2.2.9. Διαδικτυακός Εκφοβισμός

Εκφοβισμός είναι δυνατό να συμβεί μέσω του Διαδικτύου και περιλαμβάνει εσκεμμένη, επαναλαμβανόμενη και εχθρική συμπεριφορά απέναντι σε άτομο ή ομάδα ατόμων με σκοπό την πρόκληση συναισθηματικής και ψυχολογικής βλάβης. Ο Διαδικτυακός Εκφοβισμός συνήθως έχει τη μορφή ενός εκφοβιστικού, ρατσιστικού, προσβλητικού ή πρόστυχου ηλεκτρονικού μηνύματος, φωτογραφίας ή βίντεο. Κάποιες φορές ο εκφοβισμός μπορεί να οδηγήσει στο να περιθωριοποιηθούν και να αποκλειστούν άτομο ή άτομα από άλλους.

Ο Διαδικτυακός Εκφοβισμός διαφέρει από τα άλλα είδη εκφοβισμού, αφού επεμβαίνει στον προσωπικό χώρο του παραλήπτη. Ο εκφοβισμός αυτός είναι δύσκολο να περιοριστεί, αφού δεν υπάρχει περιορισμός ούτε των μηνυμάτων που διανέμονται ηλεκτρονικά, ούτε του αριθμού των παραληπτών που μπορούν να γίνουν δέκτες αυτών των μηνυμάτων. Η σύγχρονη έρευνα έχει δείξει ότι το σχολείο, όταν υπάρχει πληροφόρηση και ενημέρωση του προσωπικού, μπορεί να αντιμετωπίσει το πρόβλημα.

Πού μπορεί να συμβεί:

- »
- » Μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου (e-mail)
- » Στα δωμάτια συναντήσεων (chatrooms)
- » Σε σελίδες διαμοιρασμού και προβολής βίντεο
Σε ιστολόγια (blogs) ή άλλες ιστοσελίδες που στοχεύουν να βλάψουν άτομα

Αντιμετώπιση:

- ✓ Εάν πέσουμε θύμα εκφοβισμού, σταματάμε αμέσως την επικοινωνία με το θύτη.
- ✓ Εμπιστευόμαστε στους γονείς μας ή σε κάποιο ενήλικα τον εκφοβισμό που έχουμε δεχθεί.
- ✓ Δεν προωθούμε εκφοβιστικά μηνύματα.
- ✓ Αν γνωρίζουμε κάποιο φίλο που είναι θύτης τον συμβουλεύουμε να σταματήσει.
- ✓ Φιλτράρουμε ηλεκτρονικά μηνύματα από άτομα που μάς παρενοχλούν και μπλοκάρουμε την πρόσβασή τους στο ιστολόγιό μας.
- ✓ Ως γονείς εάν γνωρίζουμε παιδιά στο σχολείο του παιδιού μας που παρενοχλούν να το αναφέρουμε στη διεύθυνση του σχολείου και το σχολικό σύμβουλο και, αν χρειαστεί, στην αστυνομία.
- ✓ Ως γονείς οφείλουμε να είμαστε κοντά στο παιδί μας και να δημιουργούμε κλίμα αμοιβαίας εμπιστοσύνης.

Δεν αποτελεί νέο φαινόμενο, αλλά κάποιες πτυχές του διαφέρουν από άλλες μορφές εκφοβισμού:

Με εισβολή στο χώρο του σπιτιού ή τον προσωπικό χώρο, ο διαδικτυακός εκφοβισμός μπορεί να πραγματοποιηθεί ανά πάσα στιγμή και να εισβάλλει σε μέρη που μέχρι πρότινος θεωρούνταν ασφαλή ή προσωπικά.

Το κοινό μπορεί να είναι πολύ μεγάλο και να λάβει τα μηνύματα άμεσα. Η δυσκολία ελέγχου ενός ηλεκτρονικού μηνύματος που κυκλοφορεί στο διαδίκτυο σημαίνει πως η έκταση του διαδικτυακού εκφοβισμού είναι πολύ μεγαλύτερη από άλλες μορφές εκφοβισμού. Ηλεκτρονικά προωθούμενο περιεχόμενο δύσκολα ελέγχεται και η αγωνία της εμφάνισής του ξανά και ξανά δημιουργεί δυσκολία στα θύματα να συνεχίσουν ομαλά την καθημερινότητά τους.

Όσοι εκφοβίζουν μπορεί να επιχειρήσουν να παραμείνουν ανώνυμοι. Αυτό μπορεί να είναι εξαιρετικά επώδυνο για όσους παρενοχλούνται. Το άτομο που εκφοβίζει ίσως να μη βρεθεί ποτέ στον ίδιο φυσικό χώρο με το θύμα του.

Το προφίλ του θύτη και του θύματος. Ο διαδικτυακός εκφοβισμός μπορεί να συμβεί μεταξύ συνομηλίκων αλλά και μεταξύ ατόμων διαφορετικών ηλικιών. Εκπαιδευτικοί έχουν επίσης στοχοποιηθεί. Η ηλικία ή η φυσική ρώμη δεν έχουν σημασία. Οι θεατές ενός

περιστατικού μπορούν επίσης να γίνουν συμμετοχοί στο διαδικτυακό εκφοβισμό για παράδειγμα, με το να διαδώσουν μια εξευτελιστική φωτογραφία.

Μερικές περιπτώσεις εκφοβισμού μπορεί να είναι το αποτέλεσμα απεισκευσίας (κάτι που αποστέλλεται ως αστείο μπορεί να αναστατώσει ή να προσβάλλει σε μεγάλο βαθμό τον παραλήπτη) ή άγνοιας των συνεπειών: για παράδειγμα, όταν κάποιος χαρακτηρίζει αρνητικά έναν συμμαθητή του ή έναν φίλο του online, χωρίς να περιμένει ότι το μήνυμα θα προωθηθεί ή θα το δουν άλλοι πέρα από τους άμεσα ενδιαφερόμενους.

Πολλά περιστατικά εκφοβισμού μπορούν να λειτουργήσουν ως αποδεικτικά στοιχεία. Γι' αυτό είναι σημαντικό να γνωρίζουμε πώς να αντιδράσουμε!

Διαδικτυακός εκφοβισμός και νομοθεσία Εκπαιδευτικός «νόμος»: Ο εκφοβισμός δεν είναι ποτέ αποδεκτός. Η σχολική κοινότητα έχει καθήκον να προστατεύει όλα τα μέλη της και να παρέχει ένα ασφαλές, υγιές περιβάλλον. Στην Ελλάδα έχει αποσταλεί εγκύκλιος στα σχολεία Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης (Δ.Ε.) για την «αποτύπωση καλών πρακτικών των σχολικών μονάδων Δ.Ε. για την πρόληψη και αντιμετώπιση της βίας και της επιθετικότητας μεταξύ των μαθητών», έπειτα από πρόταση του Συνηγόρου του Παιδιού.

Διαδικτυακός εκφοβισμός και αστικό/ποινικό δίκαιο: Στην Ελληνική Νομοθεσία δεν υπάρχει ακόμα ορισμός «cyberbullying» ο οποίος να ποινικοποιείται. Όμως, ο τρόπος με τον οποίο εκφράζεται, π.χ. με το χλευασμό σε συνδυασμό με παραβίαση προσωπικών δεδομένων ή παραποίηση προσωπικών δεδομένων, σαφώς αποτελεί ποινικό αδίκημα. Επομένως, εξετάζουμε τον τρόπο με τον οποίο πραγματοποιείται ο εκφοβισμός και ανάλογα μπορεί να ασκηθεί ποινική δίωξη ή όχι. Ο τρόπος που εκφράζεται δεν είναι πάντα ο ίδιος, συχνά μπορεί να διαφέρει, ωστόσο ως επί το πλείστον αυτός βρίσκει έρεισμα στην Ελληνική νομοθεσία.

2.2.10. Ηλεκτρονικός τζόγος

Δραστηριότητα κατά την οποία δύο ή περισσότερα άτομα συναντώνται διαδικτυακά με σκοπό την ανταλλαγή στοιχημάτων. Μια τέτοια δραστηριότητα περιλαμβάνει το ρίσκο της πραγματικής οικονομικής απώλειας ή του κέρδους. Ένα από τα βασικότερα προβλήματα του τζόγου είναι η απώλεια χρημάτων. Κάποιος μπορεί να χάσει τις οικονομίες του, το σπίτι του, την περιουσία του ακόμη και το/τη σύζυγό της/του. Πολλοί είναι αυτοί που εθίζονται και δεν μπορούν να σταματήσουν πιστεύοντας πως στον επόμενο γύρο θα

πάρουν τα λεφτά τους πίσω. Η ευκολία πρόσβασης σε ιστοσελίδες ηλεκτρονικού τζόγου αυξάνει τους κινδύνους εμπλοκής παιδιών και εφήβων σε τέτοιες δραστηριότητες.

Πού μπορεί να συμβεί:

- » Σε ιστοσελίδες ειδικά κατασκευασμένες για ηλεκτρονικό τζόγο
- » Μέσα από ανεπιθύμητα μηνύματα που προσκαλούν τους χρήστες να παίξουν σε ηλεκτρονικά καζίνα, να ασχοληθούν με αθλητικά στοιχήματα και άλλα.

Αντιμετώπιση:

- ✓ Αποφεύγουμε σελίδες που αφορούν ηλεκτρονικό τζόγο.
- ✓ Αγνοούμε ανεπιθύμητα μηνύματα τα οποία μας προσκαλούν να παίξουμε σε ηλεκτρονικά καζίνα, να ασχοληθούμε με στοιχήματα και άλλα.
- ✓ Ως γονείς μιλάμε με τα παιδιά μας και περνούμε περισσότερο χρόνο μαζί τους, συμβουλευοντάς τα να μην σπαταλούν το χρόνο και τα χρήματά τους σε τέτοιες σελίδες.
- ✓ Προστατεύουμε τα παιδιά από επισκέψεις σε τέτοιες ιστοσελίδες με το να χρησιμοποιούμε προγράμματα που τις φιλτράρουν και τις εμποδίζουν από το να εμφανίζονται στα αποτελέσματα μηχανών αναζήτησης, ακόμα και αν τα παιδιά τις ζητήσουν.
- ✓ Ελέγχουμε και καταγράφουμε την πλοήγηση των παιδιών μας χρησιμοποιώντας ειδικό λογισμικό (π.χ. ParentalSoftware, Web Watcher) που καταγράφει τη δραστηριότητα του υπολογιστή του παιδιού στο δικό μας υπολογιστή.

2.2.11. Ιοί

Ιός είναι κακόβουλο πρόγραμμα, το οποίο εγκαθίσταται στον υπολογιστή, συνήθως εν αγνοία του χρήστη, και ενεργοποιείται είτε κάποια προκαθορισμένη χρονική στιγμή είτε ύστερα από κάποια συγκεκριμένη ενέργεια.

Η ενεργοποίηση ενός ιού μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα διάφορες συνέπειες, επικίνδυνες ή μη. Συγκεκριμένα, μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα το συνεχές άνοιγμα διαφόρων παραθύρων στην οθόνη, μπορεί, όμως, και να προκαλέσει την καταστροφή δεδομένων σε αρχεία ή άλλες βλάβες. Ένας ιός ενσωματώνεται σε ηλεκτρονικά μηνύματα και προγράμματα, έτσι ώστε, όταν ανοίξουμε τα μηνύματα αυτά ή εκτελέσουμε τα προγράμματα, ενεργοποιούμε άθελά μας και τον ιό.

Πού μπορεί να συμβεί:

- » Μέσω του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου όπου λαμβάνουμε μολυσμένα συνημμένα αρχεία (attachments) ηλεκτρονικών μηνυμάτων (e-mail), τα οποία όταν τα ανοίξουμε ενεργοποιούμε άθελά μας τους ιούς.
- » Κατά την εγκατάσταση μολυσμένων προγραμμάτων (κάποιες φορές εκτελούμε εν αγνοία μας μολυσμένα προγράμματα με αποτέλεσμα να ενεργοποιούμε τους ιούς).
- » Κατά την πλοήγηση μας σε μολυσμένες σελίδες (ιστοσελίδες που έχουν δημιουργηθεί με τέτοιο τρόπο ώστε να μεταδίδουν ιούς στον υπολογιστή μας, όταν τις επισκεφτούμε ή όταν κατεβάσουμε ένα αρχείο).
- » Κατά την ανταλλαγή αρχείων (εν αγνοία μας παίρνουμε/ανοίγουμε αρχεία, τα

οποία είναι μολυσμένα).

Αντιμετώπιση:

- ✓ Δεν ανοίγουμε ηλεκτρονικά μηνύματα που έχουν σταλεί από άγνωστους αποστολείς.
- ✓ Αποφεύγουμε ύποπτες ιστοσελίδες και, αν μπορούμε κατά λάθος σε κάποια, την εγκαταλείπουμε αμέσως. Αν εμφανιστούν παράθυρα που ζητούν να συμφωνήσουμε σε οτιδήποτε τα κλείνουμε αμέσως και δεν πατούμε τυχόν κουμπιά μέσα σε αυτά.
- ✓ Έχουμε στον υπολογιστή μας εγκατεστημένο και ενημερωμένο πρόγραμμα εναντίον των ιών (antivirus software).
- ✓ Επιτρέπουμε έλεγχο του υπολογιστή μας για ιούς δια μέσου του Διαδικτύου, μόνο εάν εμείς το έχουμε ζητήσει από έμπιστη ιστοσελίδα.
- ✓ Χρησιμοποιούμε firewall, λογισμικό που αποτρέπει μη εξουσιοδοτημένα άτομα να αποκτήσουν πρόσβαση στον υπολογιστή μας.
- ✓ Δημιουργούμε εφεδρικά αρχεία ασφαλείας, τα οποία αποθηκεύουμε σε μονάδα αποθήκευσης εκτός του ηλεκτρονικού υπολογιστή ή ακόμα και σε άλλο φυσικό χώρο από αυτόν που βρίσκεται ο υπολογιστής μας.
- ✓ Αποφεύγουμε την εγκατάσταση εκτελέσιμων αρχείων, αρχείων με κατάληξη .exe, εκτός και αν γνωρίζουμε και εμπιστευόμαστε την προέλευσή τους.

2.2.12. Παραποίηση γλώσσας

Η ανάγκη για γρήγορη και εύκολη επικοινωνία, μια συνήθεια που την αποκτήσαμε με την είσοδο της κινητής τηλεφωνίας και του Διαδικτύου στη ζωή μας, άρχισε να οδηγεί στην Παραποίηση της Γλώσσας μας. Αντί για ελληνικά χρησιμοποιούνται τα «greeklish», δηλαδή, ελληνικά γραμμένα με λατινικούς χαρακτήρες, στα οποία ο τονισμός και η ορθογραφία δεν είναι σημαντικά. Για παράδειγμα η φράση «θα σε δω σε λίγο» αποδίδεται εσφαλμένα «tha se do se ligo».

Αυτό ξεκίνησε, επειδή η χρήση του ελληνικού αλφαβήτου στην τεχνολογία ήταν είτε αδύνατη είτε δύσκολη. Παρόλο που τα τελευταία χρόνια πολλοί υπολογιστές και προγράμματα χρησιμοποιούν την ελληνική γλώσσα, πάρα πολλοί δεν επικοινωνούν στα ελληνικά αλλά σε greeklish, όταν στέλνουν μηνύματα στο κινητό ή όταν χρησιμοποιούν το Διαδίκτυο. Υπάρχουν επίσης ιστοσελίδες, όπου η γλώσσα που χρησιμοποιείται δεν είναι τα Ελληνικά αλλά τα greeklish, και σε σελίδες του Διαδικτύου διατίθενται greeklish converters, προγράμματα που μετατρέπουν greeklish σε Ελληνικά και το αντίστροφο. Όλα αυτά μπορούν να οδηγήσουν όχι μόνο στη παραποίηση της γλώσσας μας αλλά, όπως κάποιοι υποστηρίζουν και στην αλλοίωση της ταυτότητας των Ελλήνων.

Επίσης είναι πολύ συχνό φαινόμενο οι νεαροί να χρησιμοποιούν εικόνες ή διάφορα άλλα ακρώνυμα για να επικοινωνήσουν γρήγορα και άμεσα. Αυτά συμπεριλαμβάνουν τα

εικονίδια συναισθημάτων (emotions) και τα ακρόνυμα. Τα Emotions είναι εικονίδια τα οποία στόχο έχουν να εκφράσουν κάποια συναισθήματα. Μπορούμε να δημιουργήσουμε ένα emotion πληκτρολογώντας τον κατάλληλο συνδυασμό χαρακτήρων (π.χ. ο συνδυασμός :-) σημαίνει «χαμόγελο»). Τα Ακρόνυμα είναι συνδυασμοί πλήκτρων για συντομογραφία λέξεων ή ακόμα και προτάσεων (π.χ. ο συνδυασμός POS σημαίνει «ParentOverShoulder»).

Πού μπορεί να συμβεί:

- » Όταν στέλνουμε μηνύματα μέσω κινητού τηλεφώνου (sms).
- » Όταν γράφουμε ηλεκτρονικά μηνύματα στο ηλεκτρονικό ταχυδρομείο (e-mail).
- » Σε κάθε δραστηριότητα του Διαδικτύου που χρησιμοποιεί το γραπτό λόγο ως μέσο επικοινωνίας.

Αντιμετώπιση:

- ✓ Χρησιμοποιούμε την ελληνική γλώσσα, όπου αυτό είναι δυνατό.

2.2.13. Ακατάλληλο Περιεχόμενο

Ακατάλληλο περιεχόμενο είναι υποκειμενικός σε σχέση με την ηλικία ή και την ψυχική κατάσταση του κάθε ατόμου. Για παράδειγμα ένα περιεχόμενο μπορεί να θεωρηθεί μη αποδεκτό για ένα μικρό παιδί εάν αυτό περιέχει ακατάλληλο υλικό, το οποίο μπορεί να προκαλέσει ψυχικές διαταραχές, να σοκάρει ή ακόμα να προωθήσει λάθος συμπεριφορές. Το ίδιο περιεχόμενο μπορεί όμως να θεωρηθεί κατάλληλο για ένα μεγαλύτερο σε ηλικία άτομο.

Συνηθώς με τον όρο ακατάλληλο περιεχόμενο, αναφερόμαστε σε περιεχόμενο, το οποίο μπορεί να περιλαμβάνει ρατσιστικό ή ξενοφοβικό περιεχόμενο, προώθηση επιβλαβών συμπεριφορών, προώθηση τυχερών παιχνιδιών, παρουσίαση πορνογραφικού υλικού, προώθηση βίας κ.λ.π.

Πού μπορεί να συμβεί:

- » Ιστοσελίδες αμφίβολου προέλευσης
- » Μέσα από τα διαδικτυακά παιχνίδια (online games)
- » Μέσω του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου
- » Μέσω του κινητού τηλεφώνου

Αντιμετώπιση:

- ✓ Καταγγέλλουμε ιστοσελίδες με ακατάλληλο περιεχόμενο στην ιστοσελίδα www.cyberethics.info ή στο τηλέφωνο 22674747 (Γραμμή Καταγγελιών HotLine).
- ✓ Αυτά που διαβάζουμε ή βλέπουμε στο Διαδίκτυο δεν είναι πάντοτε ορθά. Ρωτάμε άτομα που εμπιστευόμαστε, εάν έχουμε αμφιβολίες.
- ✓ Αξιολογούμε τις πληροφορίες που βρίσκουμε στο Διαδίκτυο και ελέγχουμε το συγγραφέα, την προέλευση της σελίδας, τη βιβλιογραφία της πληροφορίας.
- ✓ Χρησιμοποιούμε πολλαπλές πηγές πληροφοριών και διασταυρώνουμε τις πληροφορίες που βρίσκουμε στο Διαδίκτυο.
- ✓ Εγκαθιστούμε λογισμικό φιλτραρίσματος πληροφοριών σε υπολογιστές που χρησιμοποιούνται από παιδιά.
- ✓ Εάν κάτι μας κάνει να νιώθουμε άβολα ή αμήχανα, κλείνουμε το φυλλομετρητή μας και το αναφέρουμε αμέσως σε κάποιο ενήλικα.
- ✓ Χρησιμοποιούμε τη δυνατότητα του φυλλομετρητή μας που ονομάζεται “Αγαπημένα” για να τοποθετήσουμε τις ιστοσελίδες που είναι ασφαλείς και επισκεπτόμαστε συχνά.
- ✓ Ως γονείς ενημερωνόμαστε για τα είδη περιεχομένου που υπάρχουν και συζητάμε με τα παιδιά για το θέμα αυτό.
- ✓ Εάν τα παιδιά μας είναι μικρότερα των 10 ετών μια καλή πρακτική θα ήταν να καθόμαστε μαζί τους, όταν αυτά χρησιμοποιούν το Διαδίκτυο.
- ✓ Ως γονείς μπορούμε να αλλάξουμε την οικοσελίδα του φυλλομετρητή που χρησιμοποιούν τα παιδιά μας σε μία ασφαλή σελίδα ειδικά σχεδιασμένη για την ηλικία τους (π.χ. το Yahoo! Kids, www.imeakia.gr, DiscoveryKids).
- ✓ Ως γονείς μπορούμε να ελέγχουμε και να καταγράφουμε την πλοήγηση των παιδιών μας, χρησιμοποιώντας ειδικά λογισμικά που καταγράφουν τη δραστηριότητα του υπολογιστή του παιδιού στο δικό μας υπολογιστή (π.χ. το Parental Software και το WebWatcher)

2.2.14. Ανεπιθύμητα Μηνύματα

Ανεπιθύμητα Μηνύματα θεωρούνται τα μηνύματα εκείνα που υπό κανονικές συνθήκες οι χρήστες δεν θα επέλεγαν να δουν και τα οποία διανέμονται σε μεγάλο αριθμό παραληπτών. Παραδείγματα ανεπιθύμητων μηνυμάτων είναι μηνύματα που περιέχουν διαφημιστικά για αμφίβολα προϊόντα, μηνύματα με περιεχόμενο που συσχετίζεται με ψευδοτυχερά παιχνίδια, ψευδονομικές υπηρεσίες, πορνογραφικό υλικό κτλ. Πολύ συχνό φαινόμενο είναι και η λήψη αλυσιδωτών μηνυμάτων (chain e-mails). Τα μηνύματα αυτά είναι, συνήθως, ανεπιθύμητα και ο αποστολέας ζητά από τον παραλήπτη να προωθήσει το μήνυμα σε άλλα άτομα, τα οποία γνωρίζει. Ο κίνδυνος εδώ, είναι ότι κάθε φορά που προωθούμε ένα μήνυμα, αν δεν είμαστε προσεχτικοί, μαζί με αυτό εμφανίζεται και η ηλεκτρονική διεύθυνση όλων των προηγούμενων ατόμων που προώθησαν το ίδιο μήνυμα. Έτσι δεν γνωρίζουμε ποιος θα παραλάβει το μήνυμα και τι θα κάνει με τις ηλεκτρονικές διευθύνσεις, οι οποίες θα εμφανίζονται σε αυτό.

Πού μπορεί να συμβεί:

- » Στο ηλεκτρονικό ταχυδρομείο
- » Λίστες ομάδων πληροφόρησης
- » Στο κινητό τηλέφωνο

Αντιμετώπιση:

- ✓ Είμαστε προσεχτικοί όταν δίνουμε την ηλεκτρονική μας διεύθυνση.
- ✓ Ρυθμίζουμε την υπηρεσία φιλτραρίσματος του ηλεκτρονικού μας ταχυδρομείου, ώστε να σταματά ανεπιθύμητα μηνύματα.
- ✓ Όταν το μήνυμα είναι από άγνωστο αποστολέα να μην παραπλανόμαστε ώστε να κάνουμε κλικ σε συνδέσμους παρόμοιους με «Κάνε κλικ εδώ, εάν δεν θέλεις να παίρνεις τέτοια μηνύματα», γιατί αυτό επιβεβαιώνει στον αποστολέα ότι η ηλεκτρονική διεύθυνσή μας είναι σωστή. Έτσι, ο αποστολέας θα συνεχίσει να την χρησιμοποιεί ή θα μπορέσει πιο εύκολα να την πουλήσει σε άλλους.
- ✓ Είμαστε προσεχτικοί όταν δίνουμε τον αριθμό του κινητού μας τηλεφώνου. Ανεπιθύμητα μηνύματα μπορούμε να πάρουμε και στο κινητό (smsspam).
- ✓ Χρησιμοποιούμε την κρυφή κοινοποίηση(Bcc) στο ηλεκτρονικό ταχυδρομείο, εάν θέλουμε να προωθήσουμε κάποιο μήνυμα σε πολλούς παραλήπτες, ούτως ώστε να προστατεύσουμε τις ηλεκτρονικές διευθύνσεις των παραληπτών.
- ✓ Όταν δεχόμαστε ανεπιθύμητα μηνύματα, τα διαγράφουμε χωρίς να τα διαβάζουμε.
- ✓ Είναι καλό να χρησιμοποιούμε δύο διευθύνσεις: μια για να επικοινωνούμε με φίλους, συγγενείς, συναδέλφους και μια άλλη για εγγραφές σε υπηρεσίες στο Διαδίκτυο, συμμετοχή σε forum κ.ά. Έτσι, αν παίρνουμε πολλά ανεπιθύμητα μηνύματα στη δεύτερη διεύθυνση μπορούμε εύκολα να τη διαγράψουμε και να δημιουργήσουμε μια καινούρια.
- ✓ Μπορούμε να κρύψουμε την ηλεκτρονική μας διεύθυνση από προγράμματα ανίχνευσης ηλεκτρονικών διευθύνσεων. Αυτό μπορούμε να το κάνουμε , δηλώνοντάς την μέσα σε αρχείο εικόνας ή περιγράφοντας την με κείμενο αντί πληκτρολογώντας την ως έχει (π.χ. αντί για dog@home.cy πληκτρολογούμε dogathometeliacy).

2.2.15. Παραβίαση Ιδιωτικότητας

Σε κάθε βήμα της περιδιάβασής μας στο Διαδίκτυο “προσφέρουμε” προσωπικές πληροφορίες. Αυτές οι πληροφορίες είναι σαν ένα γρίφος που πρέπει να συμπληρωθεί για να αποκαλυφθεί η εικόνα μας. Η περιήγηση μας στο Διαδίκτυο έχει πολλά κοινά με τη ζωή μας στο φυσικό κόσμο. Έτσι τίθενται κάποια πολύ σοβαρά ζητήματα: της προστασίας των προσωπικών μας δεδομένων, της ορθής και ηθικής επικοινωνίας με τη βοήθεια της τεχνολογίας και το γεγονός πως ό,τι και αν κάνουμε στο Διαδίκτυο αφήνει ίχνη.

Όταν στέλνουμε ηλεκτρονικά μηνύματα σίγουρα δίνουμε πληροφορίες στο άτομο με το οποίο επικοινωνούμε. Εάν δεν είμαστε προσεχτικοί, μπορεί επίσης να δώσουμε πληροφορίες σε ένα μεγάλο αριθμό ατόμων, συμπεριλαμβανομένου του εργοδότη μας, της κυβέρνησης, του παροχέα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου και οποιουδήποτε βρίσκεται στη διαδρομή του μηνύματός μας προς τον παραλήπτη.

Προσεχτικοί πρέπει να είμαστε και όταν συμμετέχουμε σε ομάδες συζητήσεων (groups ή listserves) του Διαδικτύου όπου είμαστε μέλη και δίνουμε προσωπικές πληροφορίες σε όλα τα μέλη της ομάδας (π.χ. διεύθυνση του ηλεκτρονικού μας ταχυδρομείου). Δεν απαγορεύεται σε μέλος να πάρει και να διανέμει τη διεύθυνσή μας.

Σημαντικό είναι να γνωρίζουμε ότι κατά την πλοήγησή μας στο Διαδίκτυο με χρήση οποιουδήποτε φυλλομετρητή αφήνουμε ίχνη. Όταν απλά κοιτάζουμε πληροφορίες στο Διαδίκτυο πολύ πιθανόν ο φυλλομετρητής μας να δίνει τον αριθμό του υπολογιστή και τις σελίδες που επισκεφθήκαμε στον παροχέα Διαδικτύου. Αν ο φυλλομετρητής χειρίζεται και το ηλεκτρονικό μας ταχυδρομείο, τότε πολύ πιθανόν να παρέχει την ηλεκτρονική διεύθυνση και το τηλέφωνό μας.

Επίσης πολλές από τις ιστοσελίδες που επισκεπτόμαστε, φυλάνε στον υπολογιστή μας δεδομένα για την επίσκεψη μας, τα λεγόμενα “Cookies”. Τα Cookies είναι μικρά κομμάτια από πληροφορίες όπως το όνομα χρήστη, πληροφορίες της εγγραφής μας σε μια σελίδα, προτιμήσεις, διαδικτυακά «καλάθια με ψώνια» και λοιπά. Οι νόμιμες εταιρείες χρησιμοποιούν τα Cookies για να κάνουν προσφορές σε χρήστες που τους επισκέπτονται ξανά. Παράνομες εταιρείες χρησιμοποιούν Cookies για να πάρουν πληροφορίες για τους χρήστες και να τις πουλήσουν σε εταιρείες Marketing. Προσεχτικοί πρέπει να είμαστε και όταν στέλνουμε Μηνύματα της Στιγμής (InstantMessages) π.χ. με GoogleTalk ή με Microsoft Live Messenger. Πρέπει να γνωρίζουμε ότι πολλές από αυτές τις εταιρείες αυτόματα αποθηκεύουν τα μηνύματά μας, εκτός και εάν έχουμε κάνει τις ανάλογες ρυθμίσεις. Κοινωνικά Δίκτυα όπως το Facebook και MySpace επιτρέπουν την αποστολή φωτογραφιών και την αποθήκευση προσωπικών σημειώσεων. Προσωπικές πληροφορίες που ανταλλάσσονται σε τέτοια δίκτυα μπορεί να προκαλέσουν προβλήματα του χρήστη με το σχολείο, τον εργοδότη του και όχι μόνο. Τέτοιες ιστοσελίδες δέχονται συχνά και με

ευκολία επισκέψεις από παιδοφίλους που ενδιαφέρονται είτε να παραπλανήσουν ανήλικους σε πραγματικές συναντήσεις ή να κλέψουν φωτογραφίες και πληροφορίες που ανταλλάσσονται από άτομα που χρησιμοποιούν αυτά τα δίκτυα. Ίχνη στο Διαδίκτυο είναι δυνατό να αφήσουμε και κατά τη χρήση ιστολογίων (Blog). Πολλοί νεαροί που χρησιμοποιούν το Διαδίκτυο, έχουν δημιουργήσει το δικό τους ιστολόγιο (Blog), κάτι σαν ενημερωτικό φυλλάδιο ή εφημερίδα, το οποίο ανανεώνεται συχνά και είναι για ελεύθερη πρόσβαση. Οι χρήστες των ιστολογίων μπορούν να καταθέσουν σχόλια. Σε κάποια από τα ιστολόγια χρειάζεται να κάνει κάποιος εγγραφή για να μπορεί να σχολιάσει, δίνοντας έτσι πληροφορίες όπως ηλεκτρονική διεύθυνση, όνομα κ.λπ.

Πού μπορεί να συμβεί:

- » Μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου
- » Σε ομάδες συζητήσεων (groups ή list-serves) του Διαδικτύου
- » Κατά την πλοήγηση μας στο Διαδίκτυο με οποιοδήποτε φυλλομετρητή
- » Όταν στέλνουμε μηνύματα της στιγμής (InstantMessages)
- » Σε κοινωνικά δίκτυα, όπως το Facebook και MySpace
- » Σε ιστολόγια του Διαδικτύου (blogs)

Αντιμετώπιση:

- ✓ Διαβάζουμε τους κανονισμούς του παροχέα Διαδικτύου για ιδιωτικότητα και τους εμπεδώνουμε. Αν δεν συμφωνούμε, δεν προχωράμε στη δημιουργία λογαριασμού για την υπηρεσία που προσφέρει.
- ✓ Ανανεώνουμε τους φυλλομετρητές μας με αναβαθμίσεις ασφαλείας (securityupdates), ώστε οι τρόποι προστασίας μας να γίνονται συστηματικά καλύτεροι.
- ✓ Αλλάζουμε τις ρυθμίσεις του φυλλομετρητή μας ώστε να έχει υψηλή ιδιωτικότητα και να απαγορεύει τα cookies. Πρέπει να γνωρίζουμε όμως ότι, εάν επιλέξουμε ψηλή ιδιωτικότητα, τότε μπορεί να μην μπορέσουμε να δουλέψουμε πάνω στους τραπεζικούς μας λογαριασμούς ή να ψωνίσουμε χρησιμοποιώντας το Διαδίκτυο, χωρίς αλλαγή αυτών των ρυθμίσεων.
- ✓ Διαγράφουμε cookies που αποθηκεύονται στον υπολογιστή μας.
- ✓ Προσπαθούμε να χρησιμοποιούμε διάφορες μηχανές αναζήτησης κάθε φορά. Με αυτόν τον τρόπο μειώνουμε το μέγεθος της πληροφορίας που κατακρατείται από μια

ιστοσελίδα. Για παράδειγμα μπορούμε να χρησιμοποιούμε Yahoo για το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο και Google για αναζητήσεις.

✓ Θυμόμαστε ότι μπορεί είτε ο αποστολέας είτε ο παραλήπτης, να αποδεχθεί να αποκαλυφθεί η ηλεκτρονική μας διεύθυνση (e-mail) όταν συμμετέχουμε σε διαδικτυακές συζητήσεις, που κάποτε ονομάζονται list-servers. Επίσης, θυμόμαστε ότι με τη συμμετοχή μας σε τέτοιες συζητήσεις διαθέτουμε την ηλεκτρονική μας διεύθυνση σε ένα, μεγάλο πολλές φορές, αριθμό ατόμων.

✓ Εγκαθιστούμε αντικατασκοπικό πρόγραμμα (anti-spyware) για αποτροπή της παράνομης παρακολούθησης της διαδικτυακής μας δραστηριότητας.

✓ Προστατεύουμε την ιδιωτική μας ζωή, αποφεύγοντας τη δημοσιοποίηση προσωπικών δεδομένων ή δεδομένων που αφορούν φίλους και οικογένεια. Το ίδιο ισχύει και για προσωπικές φωτογραφίες και βίντεό μας.

✓ Οι υπηρεσίες ιστολογίων συνήθως μας επιτρέπουν κάποιο έλεγχο ως προς το τι μπορούμε να μοιραζόμαστε δημόσια, π.χ. τη διεύθυνση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου ή ακόμα και τα σχόλιά μας. Διαβάζουμε τις σχετικές συμφωνίες και δηλώσεις απορρήτου προσεκτικά και γνωρίζουμε τι απαιτείται και τι αποκαλύπτεται.

✓ Τα πιο πολλά ιστολόγια επιτρέπουν σχόλια στους αναγνώστες. Πολλά από αυτά επιτρέπουν ανώνυμα σχόλια αλλά κάποια απαιτούν εγγραφή και τουλάχιστον μια ηλεκτρονική διεύθυνση. Σκεφτόμαστε προσεκτικά πόσες πληροφορίες θέλουμε να δώσουμε και εάν θέλουμε προσωπικά δεδομένα να συνδεθούν με τα σχόλιά μας.

✓ Αποφασίζουμε ποιο θέλουμε να είναι το ακροατήριο ενός ιστολογίου. Εάν γράφουμε μόνο για φίλους και την οικογένεια μπορούμε να κάνουμε το ιστολόγιο προσβάσιμο, επιβάλλοντας χρήση κωδικού

✓ Χρησιμοποιώντας ψευδώνυμα σε ιστολόγια μπορούμε να προστατέψουμε την ταυτότητά μας.

✓ Θυμόμαστε ότι έχουμε την επιλογή να ρυθμίσουμε τις μηχανές αναζήτησης έτσι ώστε να μην παρουσιάζουν το ιστολόγιο μας στα αποτελέσματά τους.

✓ Χρησιμοποιούμε κωδικούς ασφαλείας από συνδυασμό γραμμάτων και αριθμών που είναι δύσκολο να μαντέψει ή να ανακαλύψει κάποιος διασταυρώνοντας πληροφορίες. Αποφεύγουμε, επίσης, κωδικούς ασφαλείας που είναι αποφθέγματα ή λέξεις από λεξικά

✓ Δεν μοιραζόμαστε τους κωδικούς πρόσβασης που έχουμε με άλλα άτομα.

✓ Επικοινωνούμε με τα άτομα που δημοσιεύουν προσωπικά μας στοιχεία σε

ιστολόγιο και ζητούμε να τα αφαιρέσουν - σε ιστολόγια συνήθως βρίσκονται τα στοιχεία επικοινωνίας όπως η ηλεκτρονική μας διεύθυνση (e-mail) όσων συμμετέχουν - ή επικοινωνούμε με τους υπευθύνους του ιστολογίου.

- ✓ Αντιλαμβανόμαστε ότι κατά την πλοήγησή μας στο Διαδίκτυο αφήνουμε ίχνη, επομένως πρέπει να είμαστε προσεκτικοί.
- ✓ Σεβόμαστε και δεν δημοσιοποιούμε προσωπικά δεδομένα άλλων ατόμων χωρίς τη συγκατάθεσή τους.

2.2.16. Κοινωνική δικτύωση

Η κοινωνική δικτύωση είναι ιδιαίτερα δημοφιλής σήμερα στους έφηβους με αποτέλεσμα ένας στους δυο ευρωπαίους νέους στις ηλικίες 9-16 να έχουν προφίλ σε σελίδα κοινωνικής δικτύωσης. Για την χώρα εμφανίζεται μια αύξηση της δημοτικότητας της κοινωνικής δικτύωσης σε σχέση με δυο χρόνια πριν όπου μόνο 1 στους 3 νέους συμμετείχαν σε ιστόχωρους κοινωνικής δικτύωσης. Η δημοτικότητα της αυτή εμφανίζεται ως ένα εμπόδιο στην εκπαιδευτική διαδικασία, ειδικότερα στα εκπαιδευτικά αντικείμενα που κάνουν χρήση των υπηρεσιών του διαδικτύου όπως το μάθημα της πληροφορικής στο εργαστήριο.

Αυτό και σε συνδυασμό με τους κινδύνους που κρύβονται από την προβολή προσωπικών δεδομένων μέσω των σελίδων κοινωνικής δικτύωσης, οδηγεί πολλές φορές τις σχολικές μονάδες στη φραγή των σελίδων κοινωνικής δικτύωσης ώστε να αποτρέψουν τους μαθητές από την χρήση της. Είναι όμως αυτή η λύση στο πρόβλημα;

Η χρήση της κοινωνικής δικτύωσης σε κάποιο ιστόχωρο κατατάσσει αυτόματα τον χρήστη σε μια ιδεατή παγκόσμια κοινωνία χρηστών του συγκεκριμένου ιστόχωρου. Η περαιτέρω επιλογές του και οι συσχετισμοί του με άτομα και ομάδες, επιτρέπει στον χρήστη να σχηματίσει δεσμούς και να αλληλεπιδρά με άτομα της επιλογής του. Παρόλα άτομα που ανήκουν στον ίδιο ιστόχωρο κοινωνικής δικτύωσης μπορούν να έρθουν σε επαφή με το χρήστη και να αιτηθούν νέους συσχετισμούς.

Έχουμε λοιπόν μια ιδεατή κοινωνία η οποία αλληλεπιδρά και τα μέλη της σχετίζονται μεταξύ τους βάση των επιλογών τους. Ακριβώς αυτό το μοντέλο της ιδεατής κοινωνίας μοιράζεται πολλές ομοιότητες με την πραγματική κοινωνία, αλλά και αρκετές διαφορές λόγω της εν γένει ιδεατής φύσης του. Μπορεί η ψηφιακή κοινωνική δικτύωση να αποτρέπει κάποιους φυσικούς κινδύνους που συναντώνται στον φυσικό κόσμο αλλά

επιτρέπει κινδύνους που απορρέουν από προβληματικές σχέσεις και συμπεριφορές των μελών της κοινωνίας.

Στον πραγματικό κοινωνικό ιστό τα μέλη του εισέρχονται και ενσωματώνονται σε αυτόν μέσα από διαδικασίες και δομές που έχουν ως στόχο την παροχή γνώσεων και δεξιοτήτων. Αυτό επιτρέπει την σταδιακή ενσωμάτωση των μελών της κοινωνίας σε ομάδες ώστε να συντελεστεί η πλήρη εξέλιξη και αποδοχή του ατόμου από την κοινωνία. Η πρώτη κοινωνική δομή για το νέο άτομο είναι η οικογένεια η οποία του δίνει τις πρώτες βάσεις κοινωνικοποίησης και το προετοιμάζει, όντας μια μικρογραφία της κοινωνίας για την μετέπειτα δομή κοινωνικής ενσωμάτωσης, το σχολείο.

Κατά τις δυο πρώτες δεκαετίες της ζωής του το άτομο κοινωνικοποιείται μέσα από αυτές τις δυο βασικές δομές της κοινωνίας, που έχουν ως στόχο όχι μόνο να του παρέχουν τις γνώσεις για την μετέπειτα εξέλιξη του, αλλά κυρίως να το προφυλάξουν από κινδύνους που μπορούν να απειλήσουν την σωματική και ψυχική του ισορροπία, καθοδηγώντας το να γνωρίσει με ασφαλή τρόπο τους κινδύνους και τη σωστή αντιμετώπιση τους στο μέλλον από το ίδιο.

Αυτό ακριβώς πρέπει να αναζητηθεί και στον ιδεατό κόσμο που προσφέρει η ψηφιακή κοινωνική δικτύωση. Επειδή αποτελεί ένα εργαλείο κοινωνικοποίησης του ατόμου μέσω της επαφής τους με αλλά άτομα, πρέπει να αναζητηθούν τρόποι και σωστές πρακτικές ψηφιακής κοινωνικοποίησης. Και επειδή η ραγδαία εισχώρηση των νέων τεχνολογιών στη ζωή μας δεν επιτρέπει πάντα στους γονείς να είναι γνώστες και καθοδηγητές του παιδιού σε αυτό το πεδίο, τον ρόλο αυτό τον επιφορτίζεται ο εκπαιδευτικός της Πληροφορικής. Ο ρόλος του εκπαιδευτικού Πληροφορικής είναι να κάνει γνωστούς τους κινδύνους στους μαθητές καθώς και να τους εφοδιάσει με δεξιότητες, εργαλεία και διαδικασίες ασφαλούς χρήσης.

B. Ερευνητικό Μέρος

2.3. Η Ερευνα

Τελειώνοντας με το θεωρητικό υπόβαθρο στο οποίο έχει στηριχτεί αυτή η μελέτη το επόμενο βήμα είναι η οργάνωση και η διεξαγωγή έρευνας ώστε να γίνει εφικτή η απόκτηση σημαντικών και αξιόπιστων εμπειρικών αποτελεσμάτων.

Αυτή η εργασία έχει ως βασικό σκοπό τη μελέτη της υπάρχουσας βιβλιογραφίας ώστε να επιτευχθεί η κατανόηση και η καταγραφή της χρήσης διαδικτύου από τους μαθητές του

Πρότυπου Πειραματικού Γυμνάσιου Πάτρας όπως και η κατανόηση και η συσχέτιση από τους μαθητές του Πρότυπου Πειραματικού Γυμνάσιου Πάτρας των κινδύνων και της αυτοπροστασίας από το διαδίκτυο.

Μελέτες έχουν γίνει στην Ελλάδα για το συγκεκριμένο θέμα, στην έρευνα συμμετέχουν μαθητές του Πρότυπου Πειραματικού Γυμνάσιου Πάτρας, γίνεται προσπάθεια να αποτυπωθούν αξιόπιστα οι αντιλήψεις και οι συνθήκες για το συγκεκριμένο θέμα στην Περιφέρεια της Δ. Ελλάδας.

Πρωταρχικός στόχος της μελέτης είναι ο εντοπισμός των πιθανών σχέσεων που μπορεί να υπάρχουν μεταξύ της επίσημης ή ανεπίσημης επικοινωνίας μεταξύ συναδέλφων σχολικής μονάδας και των πέντε τρόπων καταλληλότερης μεθόδου διοίκησης συγκρούσεων μεταξύ των συναδέλφων της σχολικής μονάδας, των σχέσεων που υπάρχουν μεταξύ επίσημης ή ανεπίσημης επικοινωνίας μεταξύ εκπαιδευτικών και διεύθυνσης σχολικής μονάδας και των πέντε τρόπων καταλληλότερης μεθόδου διοίκησης συγκρούσεων στη σχολική μονάδα, καθώς επίσης των σχέσεων της ενθάρρυνσης ή όχι των εκπαιδευτικών στις διαδικασίες λήξης αποφάσεων με τους πέντε τρόπων καταλληλότερης μεθόδου διοίκησης συγκρούσεων στη σχολική μονάδα.

Για την καλύτερη κατανόηση από τον αναγνώστη παραθέτουμε διαγραμματική αναπαράσταση όλων των δυνατών συσχετίσεων ανάμεσα στις μεταβλητές που διαπραγματεύεται η παρούσα εργασία.

2.3.1. Στόχοι – μεθοδολογία – ερωτηματολόγιο

Τα ερείσματα που μας δόθηκαν για τη δημιουργία αυτής της εργασίας είναι η μεγάλη εξάπλωση του διαδικτύου, η μάστιγα του εθισμού σε αυτό και οι επιπτώσεις αυτού, οι κίνδυνοι που υπάρχουν σε αυτό και ποιοι είναι οι κανόνες αυτοπροστασίας. Η εργασία δημιουργήθηκε στηριζόμενη σε βιβλιογραφική μελέτη, αναζήτηση πηγών από το Internet και σε ερεθίσματα από το σχολικό- κοινωνικό περιβάλλον. Τα βασικά ερωτήματα είναι πως χρησιμοποιούν οι νέοι το διαδίκτυο, το σοβαρό κοινωνικό πρόβλημα του εθισμού, οι κίνδυνοι και η αυτοπροστασία των νέων από το διαδίκτυο και τις σελίδες κοινωνικής δικτύωσης.

Η έρευνα διενεργήθηκε το 2015 στο Πρότυπο Πειραματικό Γυμνάσιο Πάτρας. Το δείγμα της μελέτης αποτέλεσαν οι μαθητές της Α', Β' και Γ' τάξης. Για την επιλογή του δείγματος

ακολουθήθηκε η απλή τυχαία δειγματοληψία. Για την συλλογή των στοιχείων χρησιμοποιήθηκε ερωτηματολόγιο με 21 κλειστού τύπου ερωτήσεις. Από τα ερωτηματολόγια που συλλέχθηκαν από το σχολείο επαρκώς συμπληρωμένα ήταν 148. Τα ερωτηματολόγια κωδικοποιήθηκαν και τα κωδικοποιημένα στοιχεία εισήχθησαν στο πρόγραμμα Microsoft Office Excel για ανάλυση.

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ						
Αριθμός Ερώτησης					Αντιστοιχούμενη Μεταβλητή	
1	2	3	4	7	ΧΡΗΣΗ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ από ΜΑΘΗΤΕΣ	
15	16	17	18	20	21	ΣΥΝΕΙΔΗΣΗ ΚΙΝΔΥΝΩΝ στο FACEBOOK
9	10	11	12	13	14	ΑΥΤΟΠΡΟΣΤΑΣΙΑ και FACEBOOK

Εικόνα 4:Ερωτηματολόγια Έρευνας II

Η δομή και το σκεπτικό της δημιουργίας του ερωτηματολογίου ήταν η διερεύνηση και η καταγραφή των στάσεων και των συμπεριφορών των μαθητών, σχετικά με την ασφάλεια στον ψηφιακό κόσμο. Στις ερωτήσεις 1, 2, 3, 4 και 7 με επιλογή απάντησης ΝΑΙ ή ΟΧΙ, αναζητούνται τα αντίστοιχα ποσοστά των μαθητών που έχουν δημιουργήσει profil σε ιστοσελίδα κοινωνικής δικτύωσης, έχουν κινητό, έχουν πέσει θύμα ή έχουν δεχθεί απειλητικό ή προσβλητικό μήνυμα στο διαδίκτυο. Οι ερωτήσεις 15, 16, 17, 18, 20, 21 με επιλογή απάντησης ΝΑΙ, ΟΧΙ, ΙΣΩΣ ομαδοποιήθηκαν ώστε να εξετάσουμε τη μεταβλητή, ΣΥΝΕΙΔΗΣΗ ΚΙΝΔΥΝΩΝ στο FACEBOOK. Οι ερωτήσεις 9, 10, 11, 12,13,14, 20, με επιλογή απάντησης ΠΑΡΑ ΠΟΛΥ, ΑΡΚΕΤΑ, ΕΛΑΧΙΣΤΗ, ΚΑΘΟΛΟΥ ομαδοποιήθηκαν για να εξετάσουμε τη μεταβλητή, ΑΥΤΟΠΡΟΣΤΑΣΙΑ των ΜΑΘΗΤΩΝ και FACEBOOK.

2.3.2. Επεξεργασία και ανάλυση δεδομένων

Με βάση την έρευνα που διενεργήθηκε αποκομίζουμε τα ακόλουθα αποτελέσματα: Αναλυτικότερα, στα παιδιά του Γυμνασίου το 11% δεν έχει δημιουργήσει προφίλ σε σελίδα κοινωνικής δικτύωσης ενώ στο 89% έχει δημιουργήσει. Έπειτα, 13% από τα παιδιά του Γυμνασίου δεν έχουν κινητό τηλέφωνο. Στην συνέχεια, το 17% των παιδιών του Γυμνασίου έχουν πέσει θύματα παρενόχλησης στο διαδίκτυο. Επίσης, το 18% των

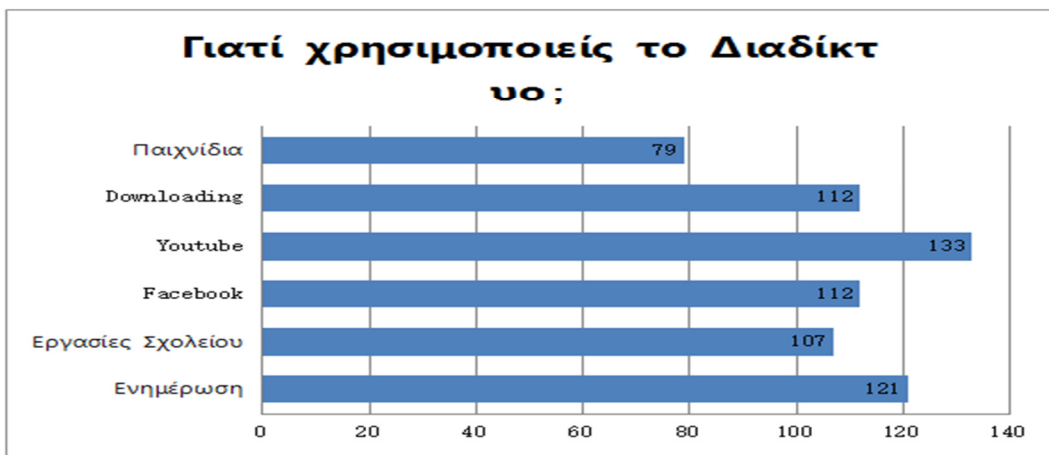
παιδιών του Γυμνασίου έχουν δεχθεί απειλητικό ή προσβλητικό μήνυμα. Τέλος οι περισσότεροι μαθητές χρησιμοποιούν το youtube.

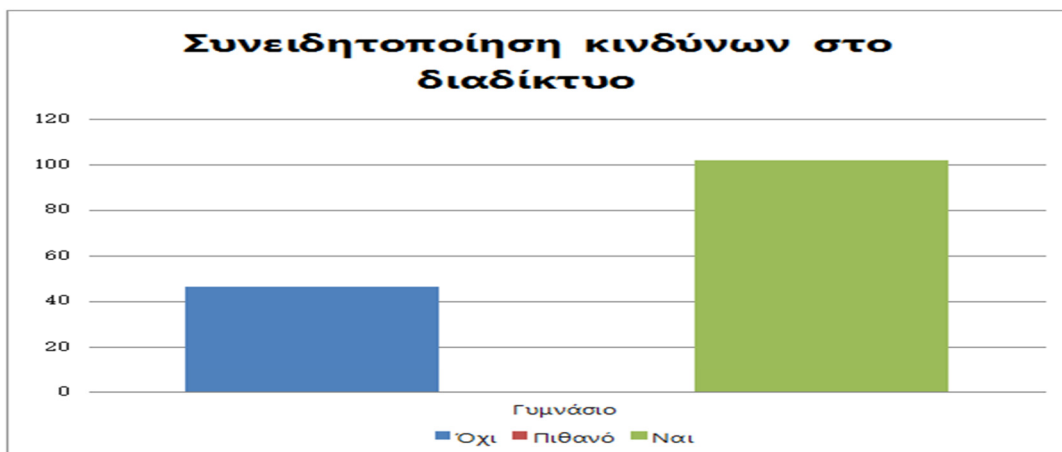
Γράφημα 1. Δημιουργία προφίλ

Γράφημα 2. Θύμα παρενόχλησης στο διαδίκτυο

Γράφημα 3. Λόγοι χρήσης του διαδικτύου

Γράφημα 4. Συνειδητοποίηση κινδύνων στο διαδίκτυο

Εικόνα 5: Διαγράμματα Έρευνας II

2.3.3. Συμπεράσματα

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας που διενεργήσαμε 9 στους 10 μαθητές που ρωτήθηκαν δηλώνουν πως ασχολούνται από αρκετά έως πάρα πολύ με το διαδίκτυο. Τα συμπεράσματα πιστεύω είναι ξεκάθαρα για το θέμα της προσκόλλησης στο διαδίκτυο αλλά και για τις ώρες που περνά η σημερινή νεολαία online, χωρίς φυσικά να αποτελεί η πλειονότητα αυτών το «πρότυπο» του εθισμένου στο Διαδίκτυο.

Το θέμα που αναλύσαμε, εύκολα καταλαβαίνουμε (έχοντας κατά νου και την έρευνα που διενεργήσαμε) πως αποτελεί μείζον ζήτημα της εποχής μας. Δεν πρέπει να παραβλέψουμε τις ευθύνες όλων μας, αλλά πρέπει να δώσουμε μεγάλη προσοχή στους παράγοντες που συμβάλλουν στην δημιουργία και διαμόρφωση του εθισμού στο Διαδίκτυο, ιδιαίτερα στις νεαρές ηλικίες.

Η ενημέρωση-καθοδήγηση των νέων σχετικά με την ασφάλεια στο Διαδίκτυο είναι ιδιαίτερα δύσκολη. Πρέπει να υπάρχει συνεργασία με τους έφηβους ώστε να αποδεχθούν ένα προσωπικό συμβόλαιο και να δημιουργηθεί ένα συμβόλαιο χρήσης του διαδικτύου στο σπίτι, όπου θα πρέπει να συμπεριληφθούν τα είδη των τοποθεσιών που υπερβαίνουν τα όρια, οι ώρες χρήσης του διαδικτύου καθώς και οδηγίες για την επικοινωνία στο διαδίκτυο, που να περιλαμβάνουν και την επικοινωνία σε δωμάτια συνομιλίας.

Αξιολόγηση διαφόρων εργαλείων κοινωνικής δικτύωσης και επιλογή μιας κατάλληλης πλατφόρμας κοινωνικής δικτύωσης μέσω της οποίας θα γίνει η καταγραφή και κοινοποίηση της διαδικασίας αξιολόγησης, όπως για παράδειγμα το Facebook ή το Storify.

Το συμπέρασμα από την παραπάνω εργασία είναι ότι όλοι όσοι χρησιμοποιούν το διαδίκτυο για διάφορες δραστηριότητες πρέπει να είναι ενημερωμένοι για τους κινδύνους και προσεκτικοί ενώ οι νεαροί χρήστες πρέπει να παρακολουθούνται από τους γονείς και να τους συμβουλεύονται για όσα δεν γνωρίζουν. Πιστεύουμε λοιπόν ότι η αυτοπροστασία που ξεκινά με την ενημέρωση σχετικά με τους κινδύνους εξυπηρετεί κυρίως την ασφάλειά μας. Σημαντικό είναι να ξέρουμε ότι δεν πρέπει να λαμβάνουμε a priori στα σοβαρά τα όσα βρίσκουμε στο διαδίκτυο διότι μπορεί να μην είναι αληθή. Οι περισσότεροι κίνδυνοι δημιουργούνται κυρίως από αυτήν την απροσεξία των ατόμων. Επίσης θα πρέπει να καταλάβουμε ότι η αυτοπροστασία και οι περιορισμοί που συνειδητά θέτουμε στον εαυτό μας μάς βοηθάνε στην αποφυγή σοβαρότατων κινδύνων .

Είναι σαφές ότι τα παιδιά χρειάζονται το Διαδίκτυο, είναι μέρος της προσωπικής, της κοινωνικής και της σχολικής τους ζωής και είναι χρέος του Σχολείου και ειδικότερα του κλάδου των Πληροφορικών να τους καθοδηγούν προς την αξιοποίηση των θετικών του διαστάσεων. Στην Ελλάδα η Ασφάλεια στο Διαδίκτυο αυτή τη στιγμή, τόσο στην Α'θμια όσο και στην Β'θμια εκπαίδευση, είναι ενταγμένη περισσότερο σε διαθεματικά πλαίσια διδασκαλίας, χωρίς να έχει υπάρξει κάποια ένδειξη για κάποια άλλη εξέλιξη.

Σε έρευνα του Ελληνικού Κέντρου Ασφαλούς Διαδικτύου ανάμεσα σε 700 περίπου εκπαιδευτικούς από όλη την Ελλάδα το 2009, καταγράφηκε ότι το 5% των ερωτηθέντων θεωρεί ότι η Ασφάλεια Διαδικτύου πρέπει να διδάσκεται ως αυτόνομο μάθημα με βαθμό και ένα άλλο 5% ως αυτόνομο μάθημα χωρίς βαθμό (Ελληνικό Κέντρο Ασφαλούς Διαδικτύου, 2009).

Θα πρέπει να μπει στη συνείδηση όλων ότι το πρόβλημα της Ασφάλειας στο Διαδίκτυο δεν είναι κάτι επιφανειακό και επουσιώδες, αλλά έχει πάρει στις μέρες μας επικίνδυνες διαστάσεις. Τα μεγάλα προβλήματα απαιτούν ολοκληρωμένες λύσεις και όχι αποσπασματικές κινήσεις και το Σχολείο πρέπει να πρωτοστατήσει προς αυτήν την προσπάθεια για την παροχή πραγματικής και ουσιαστικής Παιδείας και τη δημιουργία συμπεριφορών με ολοκληρωμένες άμυνες, ενώ ο κλάδος μας μπορεί να κατευθύνει έναν γόνιμο διάλογο με προτάσεις και προοπτική για το μέλλον.

Θα πρέπει να γίνει συνείδηση όλων ότι το πρόβλημα της Ασφάλειας στο Διαδίκτυο δεν είναι κάτι επιφανειακό και επουσιώδες, αλλά έχει πάρει στις μέρες μας επικίνδυνες διαστάσεις. Τα μεγάλα προβλήματα απαιτούν ολοκληρωμένες λύσεις και όχι αποσπασματικές κινήσεις και το Σχολείο πρέπει να πρωτοστατήσει προς αυτήν την

προσπάθεια για την παροχή πραγματικής και ουσιαστικής Παιδείας και τη δημιουργία συμπεριφορών με ολοκληρωμένες άμυνες, ενώ ο κλάδος μας μπορεί να κατευθύνει έναν γόνιμο διάλογο με προτάσεις και προοπτική για το μέλλον.

2.3.4. Περιορισμοί στην έρευνα

Έχοντας ολοκληρώσει τα συμπεράσματα που προέκυψαν από την ανάλυση των πρωτογενών δεδομένων, στη συνέχεια εξετάζονται οι περιορισμοί της έρευνας. Αναμφισβήτητα, υπάρχει μία σειρά περιορισμών που εντοπίστηκαν τόσο κατά τη διεξαγωγή, όσο και κατά τη συγγραφή, αλλά και μετά την ολοκλήρωση της παρούσας μελέτης.

Να σημειωθεί πως η έρευνα για τα υπό εξέταση θέματα από τους ερευνητές και τους θεωρητικούς του χώρου χρειάζεται περισσότερο χρονικό διάστημα ενασχόλησης.

Συγχρόνως, στην παρούσα μελέτη, ερευνήθηκαν συγκεκριμένες πτυχές του θέματος, ενώ άλλες διαστάσεις του όπως το ρόλο που παίζει η συναισθηματική νοημοσύνη των στελεχών της εκπαίδευσης στη διοίκηση συγκρούσεων και το ρόλο που παίζει η χαρισματική διεύθυνση σε μιας σχολική μονάδα δεν μελετήθηκαν καθόλου. Αυτό έγινε γιατί κρίθηκε ότι απαιτούσαν αναλύσεις, οι οποίες ξέφευγαν από τους σκοπούς αυτής της προσπάθειας.

2.3.5. Προτάσεις για μελλοντική έρευνα

Η ασφάλεια στο διαδίκτυο απασχολήσει κατά καιρούς πολλούς μελετητές σε παγκόσμιο επίπεδο και η διερεύνησή του έχει προκαλέσει πολλούς προβληματισμούς. Να προσπαθήσουμε με να προσεγγίσουμε το θέμα της ασφάλεια στο διαδίκτυο των εκπαιδευτικών στην Ελλάδα.

Έχει αναφερθεί η τάση των σχολικών οργανισμών, τόσο σε διεθνές, όσο και σε τοπικό επίπεδο, να στρέφουν ολοένα και πιο έντονα το ενδιαφέρον τους στη βελτίωση της παραγωγικότητας των εργαζομένων και των στελεχών τους, που αναμφισβήτητα αποτελούν σημαντικό ανταγωνιστικό πλεονέκτημα για τον κάθε οργανισμό. Κατ' αυτόν τον τρόπο, επικεντρώνονται σε ζητήματα όπως εξασφάλισης ενημέρωσης, διοίκηση και ο αποτελεσματικός χειρισμός των συγκρούσεων που αναπτύσσονται στα πλαίσια λειτουργίας τους.

Για το λόγο αυτό, το συγκεκριμένο θέμα μπορεί να αποτελέσει πρόσφορο έδαφος και για μελλοντική έρευνα. Έχοντας, λοιπόν, εξετάσει τους περιορισμούς της παρούσας έρευνας, εν συνεχεία εκφράζονται κάποιες σκέψεις για τα σημεία στα οποία θα μπορούσαν να επικεντρωθούν μελλοντικές προσεγγίσεις του θέματος.

Επίσης ο τρόπος διεύθυνσης των σχολικών μονάδων ή και γενικότερα των στελεχών διοίκησης στην εκπαίδευση και το ρόλο που παίζουν στην εκπαιδευτική διαδικασία. Πιο συγκεκριμένα να διευκρινιστεί ο ρόλος που παίζουν τα στελέχη της διεύθυνσης των εκπαιδευτικών οργανισμών σε σχέση με τη διοίκηση, τη διοίκηση συγκρούσεων στους εκπαιδευτικούς οργανισμούς.

Εξάλλου, σημαντικό θα ήταν να διασταυρωθεί η εγκυρότητα και η διαχρονικότητα των απαντήσεων που δόθηκαν. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί, εφόσον το ίδιο ακριβώς ερωτηματολόγιο συμπληρωθεί και δεύτερη φορά από τον κάθε συμμετέχοντα και αντιπαρατεθούν οι απαντήσεις τους με αυτές της πρώτης φοράς.

Τέλος, στα πλαίσια μίας μελλοντικής έρευνας, υπάρχει ανάγκη για μία μελέτη βασισμένη σε σενάρια. Κατ' αυτόν τον τρόπο είναι δυνατόν να επιτευχθεί έλεγχος κάποιων από τις εξωτερικές μεταβλητές, έτσι ώστε να μπορέσουμε να αντιληφθούμε καλύτερα την επίδραση της συναισθηματικής κατάστασης των εμπλεκομένων στη σχολική κοινότητα με τις μεταβλητές (ανάπτυξη της τεχνολογίας, της ηγεσίας και διοίκησης συγκρούσεων).

3. Βιβλιογραφία

BuonannoRoberto, (2008). *Αγορές & Πωλήσεις Online*, Αθήνα, Εκδόσεις: Ημερησία Α.Ε.Ε.

Douglas C (2007). *Δίκτυα και Διαδίκτυα Υπολογιστών και εφαρμογές στο Internet*, Αθήνα, Εκδόσεις Κλειδάριθμος.

Εθνικό Δίκτυο Έρευνας και Τεχνολογίας (2003). *Ένα ταξίδι Στο internet*, Αθήνα

ΖωγόπουλοςΕυστ (2010). *Ο κόσμος της Πληροφορικής*, Αθήνα, Εκδόσεις: Κλειδάριθμος.

Καλαντζής, Γ. (2011). *Οι αντιλήψεις και οι στάσεις των εκπαιδευτικών σχετικά με την επιμόρφωση για την αξιοποίηση των ΤΠΕ στη διδακτική πράξη*

Κασσάνο Α. (1993). *Γνωριμία με τα Multimedia*. Εκδόσεις Anubis.

Κυνηγός, Χ., Δημαράκη, Ε. (2002). *Νοητικά Εργαλεία και Πληροφοριακά Μέσα*. Αθήνα: Εκδόσεις: Καστανιώτη.

Νικολοπούλου, Κ. (2009). *Φύλο και ΤΠΕ στη σχολική εκπαίδευση: θεματολογία και προσεγγίσεις των ερευνών για τις διαφορές φύλου στις τρεις τελευταίες δεκαετίες. Θέματα Επιστημών και Τεχνολογίας στην Εκπαίδευση. Τόμος 2, Τεύχος 1-2, Σελίδες 79-101.*

Αθήνα: Εκδόσεις Κλειδάριθμος.

Παναγιωτακόπουλος, Χ. (2002). *Ο ηλεκτρονικός υπολογιστής, η υγιεινή και η προστασία του χρήστη:μια συνολική προσέγγιση*. Αθήνα: Περιοδικό «Νέα Παιδεία», τεύχος 103, σελ.126-145.

Παρασκευοπούλου Ι.(2000) . *Εξελικτική ψυχολογία (Τόμος 3) Σχολική ηλικία*. Αθήνα.

Papert S. (1991). *Νοητικές θύελλες: Παιδιά, Ηλεκτρονικοί Υπολογιστές και Δυναμικές Ιδέες*, Αθήνα, Εκδόσεις: Οδυσσέας ΕΠΕ.

Πολύδωρος, Γ. (2013). *E-Learning εξ αποστάσεως εκπαίδευση αποκλειστικά μέσω διαδικτύου*. Στο Α. Λιοναράκης (Επιμ.), *Πρακτικά εισηγήσεων 7ου Συνεδρίου για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση, Μεθοδολογίες Μάθησης* (Τόμος 2, σελ 15-26). Ανακτήθηκε 16 Ιανουαρίου, 2014 από:<http://icodl.openet.gr/index.php/icodl/2013/paper/view/267/120>

Πομπόρτσας Α., Τσούφλας Α. (2002). *Εισαγωγή στο Ηλεκτρονικό Εμπόριο*. Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις: Τζιόλα

Tanenbaum A. (2011). *Η Αρχιτεκτονική των Υπολογιστών*, Αθήνα, Εκδόσεις: Κλειδάριθμος.

Τσακνάκης Ι., Φλώρος Α. (2007). *Εισαγωγή στις Τεχνολογίες της Πληροφορικής και των Επικοινωνιών*, Αθήνα, Εκδόσεις: Κλειδάριθμος

Τσιμιτάκης Ματθαίος και άλλοι. *Ασφάλεια Δικτύων*. Αθήνα, Η Καθημερινή Α.Ε

McLoughlin, C. &Lee, M.J.W. (2008).*The 3 P's of Pedagogy for the Networked Society: Personalization, Participation and Productivity*. *International Journal of Teaching and Learning in Higher Education*, 20(1), 10-15.

Siemens, G. (2005). *Connectivism: A Learning theory for a digital age*. Ανακτήθηκε 25 Μαρτίου 2013 από:http://www.itdl.org/Journal/Jan_05/article01.htm

Feinberg, T. & Robey, N. (2009). *Cyberbullying*. In *Encyclopedia Britannica*. Retrieved from [http:// www. Britannica. com.](http://www.Britannica.com/) / bps / additionalcontent / 18 / 37332829/ CYBERBULLYING

Ανακτήθηκε 18 Νοεμβρίου 2018 από: <http://clubtnt.org/safeOnline/printResources/cyberbullyingInterventionNpreventionsStrategies.pdf>

Strom, P. & Strom, R. (2005). *When teens turn cyberbullies*. *The Educational*

Digest, 71(4), 35-41.

Πηγές

Ν.3966/11. Θεσμικό πλαίσιο των Πρότυπων Πειραματικών Σχολείων, Ίδρυση Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής, Οργάνωση του Ινστιτούτου Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ» και λοιπές διατάξεις. ΦΕΚ τ.Α 118/24-6-2011

el.wikipedia.org/wiki/Εθισμός_στο_Διαδίκτυο (Βικιπαίδεια – Ελληνική Δικτυακή Εγκυκλοπαίδεια)

www.youth-health.gr/gr/index.php?I=6&J=2&K=42 (Μονάδα Εφηβικής Υγείας - Μ.Ε.Υ.).